

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Výchova dítěte v problémové rodině

Rodina s jedním rodičem

Vypracovala: Julie Trnková

Vedoucí práce: PhDr. Olga Vaněčková

Studijní obor: Sociální pedagogika

České Budějovice 2016

Prohlášení dle autorského zákona

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci na téma Výchova dítěte prarodiči vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích

Poděkování:

Chtěla bych touto cestou poděkovat **PhDr. Olze Vaněčkové** za čas, vedení, ochotu a odbornou pomoc při vypracování bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat za ochotu a vstřícnost všem participantům a dalším osobám, které do práce přispěly informací nebo cenou radou. A na závěr své rodině a hlavně svým dětem za neuvěřitelnou trpělivost se mnou v době psaní práce.

Abstrakt:

Tato diplomová práce se zabývá výchovou dítěte v problémové rodině – přímo v rodině s jedním rodičem. Teoretická část bude pojata jako vhled do dané tematiky s identifikací možných problémů v takové rodině. Práce popíše specifika rodin úplných a neúplných a následně se zaměří na rozdíly ve výchovných stylech či přístupech rodin úplných a neúplných. Následně poukáže na rozdílné výchovné přístupy v případě, že se jedná o výchovu matky nebo otce. Jako výchozí jsou nutné základní informace o rodině jako takové o její struktuře a o jejím vývoji v současné době. Vymezení a definování základních pojmů v souvislosti s tématem bakalářské práce.

V praktické části pak bude pomocí smíšeného výzkumného přístupu nahlédnuto do takových rodin. A prozkoumáno výchovné působení a vliv nepřítomného rodiče, či nově vstupujícího partnera do rodiny.

Klíčová slova:

dítě, rodina, typy rodin, rodinná péče, neúplná rodina, výchova, matka, otec, rodiče

Abstract:

This thesis deals with children's education in problematic families – directly, in family with one parent. The theoretical part is going to be taken as insight into given theme with identification of possible problems. Thesis will describe specifications of complete and incomplete families and then will focus on differences in educational styles or stances of complete and incomplete families. Afterwards it will point out different educational stances in cases if the parent is mother, or father. As default, the basic information about the family itself, its structure and its evolvement nowadays, are necessary. As well demarcation and definition of basic facts in context with theme of bachelor thesis are important.

In the practical part it will be looked into these families, using combined research method. Also educational effect and influence of missing parent, or newly entering partner into the family will be analysed.

Key words:

child, family, types of families, parental care, incomplete family, education, mother, father, parents

OBSAH

ÚVOD	10
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 RODINA	12
1.1 Definice rodiny	12
1.2 Význam rodiny	13
1.2.1 Význam pro vývoj dítěte.....	13
1.2.2 Význam pro jednotlivce.....	13
1.2.3 Význam pro společnost.....	14
1.3 Proměny rodiny v dnešní společnosti	14
1.3.1 Tradiční rodina (stavovská)	14
1.3.2 Moderní rodina (občanská).....	15
1.3.3 Rodina postmoderní (současná).....	16
1.4 Krize současné rodiny.....	18
1.5 Funkce rodiny	19
1.5.1 Biologicko-reprodukční funkce	19
1.5.2 Ekonomicko-zabezpečovací	20
1.5.3 Výchovná funkce (výchovně socializační)	20
1.5.4 Funkce emocionální	20
1.6 Typologie rodiny.....	21
1.6.1 Rozdělení rodiny dle struktury (složení) rodiny	21
1.6.2 Rozdělení rodiny dle vztahu k rodičům	22
1.6.3 Rozdělení rodiny dle její funkčnosti	23
1.6.4 Rozdělení rodin dle výchovného působení	26
2 NEÚPLNÁ RODINA	28
2.1 Problematika definic neúplných rodin	29
2.2 Typy neúplných rodin	29
2.2.1 Nedobrovolně neúplné rodiny	30
2.2.2 Dobrovolně neúplná rodina	31

2.2.3	Neúplná rodina po formální stránce.....	31
2.3	Vznik neúplné rodiny.....	32
2.3.1	Úplná rodina vůbec nevznikne	32
2.3.2	Rozvod.....	33
2.3.3	Odchod jednoho z partnerů.....	34
2.3.4	Útěk od partnera.....	34
2.3.5	Ovdovění, úmrtí partnera.....	35
2.4	Dítě v neúplné rodině.....	35
2.4.1	Výlučná péče.....	37
2.4.2	Společná péče	37
2.4.3	Střídavá péče.....	38
2.5	Svěření dětí do péče - možné problémy.....	39
3	PROBLÉMY V NEÚPLNÉ RODINĚ	42
3.1	Obecné problémy neúplné rodiny.....	42
3.2	Problémy na pozadí biologické funkce.....	43
3.2.1	Biologicko-reprodukční problémy přímo v neúplné rodině	43
3.2.2	Biologicko-reprodukční problémy ovlivňující budoucnost dětí z neúplných rodin.....	44
3.3	Problémy na pozadí ekonomicko-zabezpečovací funkce	45
3.3.1	Zaměstnanost a příjmy neúplné rodiny.....	46
3.3.2	Dávky SSP.....	47
3.3.3	Výživné.....	47
3.4	Problémy na pozadí výchovně-socializační funkce.....	48
3.4.1	Problémy výchovy v neúplné rodině	49
3.4.2	Vliv nového partnera v neúplné rodině.....	50
3.5	Problémy na pozadí emocionální funkce.....	51
	PRAKTICKÁ ČÁST	53
4	CÍL VÝZKUMU.....	53
4.1	Definování výzkumných otázek	53
4.1.1	Hlavní výzkumná otázka:	53

4.1.2	Dílčí výzkumné otázky:	53
4.2	Metody výzkumu	54
4.3	Výběrový soubor.....	54
4.4	Způsob průběhu sběru dat.....	55
4.5	Statistické a technické zpracování dat	56
4.6	Časový rozpis výzkumného šetření	56
4.7	Etické otázky relevantní k výzkumnému projektu	57
4.8	Možná rizika během výzkumu.....	57
5	PRŮBĚH SBĚRU DAT.....	59
5.1	Přehled zúčastněných informantů.....	60
5.2	Vyhodnocení dotazníku	61
5.3	Kazuistiky	62
5.3.1	M. 42 let, syn 15 let, syn 10 let (matka, děti v péči).....	62
5.3.2	I. 42 let, dcera 8 let (matka, dítě v péči)	63
5.3.3	K. 38 let, dcera 12 let, syn 6 let (matka, děti v péči)	65
5.3.4	L. 38 let, dcera 11 let (matka, dítě v péči)	67
5.3.5	H. 32 let, syn 7 let (matka, dítě v péči).....	68
5.3.6	R. 42 let, syn 12 let, dcera 8 let (matka, děti v péči)	69
5.3.7	T. 46 let, syn 21 let, syn 6 let (otec, starší syn v péči, mladší syn v péči matky, praktikují spíše střídavou výchovu).....	70
5.3.8	E. 46 let, dcera 19 let (matka, dítě v péči)	71
5.3.9	R. 42, dcera 11 let, dcera 1rok, nevlastní dcera 11 let (otec, první dcera v péči matky)	72
5.3.10	E. 36 let, syn 12 let, syn 11let (matka, děti v péči).....	73
5.3.11	H. 32 let, dcera 6 let, syn 4 roky (matka, děti v péči).....	74
5.3.12	L. 39 let, dcera 19 let (matka, dítě v péči)	75
5.3.13	Z. 37 let, syn 5 let (otec, dítě v péči matky)	76
5.3.14	O. 36 let, dcera 7 let, dcera 3 roky (otec, první dcera v péči, druhá v novém momentálním vztahu)	77
5.3.15	A. 34 let, syn 7 let (matka, dítě v péči).....	78

5.3.16	D. 37 let, syn 11 let, dcera 6 let (matka děti v péči, dva otcové).....	79
5.3.17	K. 39 let, syn 17 let, dcera 13 let, dcera 9 let (matka, děti v péči).....	80
6	ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	83
6.1	Postoj k rodinnému uspořádání.....	84
6.2	Neúplná rodina versus úplná.....	85
6.3	Výchova a převzetí rolí.....	87
6.4	Vztah zapojení druhého rodiče	90
6.5	Nový partner v neúplné rodině	94
6.6	Ostatní vlivy a problémy.....	97
7	VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	99
8	ZÁVĚR	105
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	107
10	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	111
	SEZNAM TABULEK	113
	SEZNAM PŘÍLOH.....	114
	PŘÍLOHY	

Seznam zkratk:

ADR	Asociace dítě a rodina
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská unie
FB	Facebook
MS	Ministerstvo spravedlnosti
MPSV	Ministerstvo práce sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NR	Neúplná rodina
NOZ	Nový občanský zákoník
OSPOD	Orgán správy péče o dítě
PSPČR	Poslanecká sněmovna parlamentu české republiky
SEPM	Sociální a ekonomické podmínky mateřství
SILC	Statistics on Income and Living Conditions
SJM	Společné jmění manželů
SSP	Státní sociální podpora
VÚPSV	Výzkumný ústav práce a sociálních věcí
ZOR	Zákon o rodině

ÚVOD

Rodina s jedním rodičem – něco, co jsem si sama nevybrala a přesto mě provází celý můj život. I to je důvod proč jsem si pro svou bakalářskou práci toto téma vybrala. Sama jsem velkou část svého dětství strávila v neúplné rodině, a přestože se moje matka znovu provdala, a obě se sestrou jsme si našly k nevlastnímu otci dobrý vztah, nálepky dítěte žijícího jen s matkou jsme se nezbavily. Podobný osud bohužel potkal i moje děti, s kterými již několik let žiju sama. Ráda bych tedy zkušenosti dítěte i rodiče z neúplné rodiny zužitkovala i v této práci a pokusila se o náhled z více stran.

Rodina s jedním rodičem je modelem rodiny, který se týká čím dál větší skupiny lidí – samotných rodičů i dětí. Má vliv na všechny zúčastněné, na rodiče, děti, nové partnery na obou stranách či nové děti přicházející do takto vznikajících rodin. Život v takové rodině má svá specifika vyplývající ze skutečnosti, kdy je druhý rodič téměř nepřítomen, a to z různých důvodů. V rodině tento nepřítomný rodič skutečně chybí, jako důležitý prvek, vzor i výchovný element. Role obou rodičů v rodině i ve výchově jsou rozdílné a vzájemně se doplňují a tím poskytují (nebo by aspoň měly) dítěti správný rozvoj v oblasti tělesné, duševní a v neposlední řadě sociální. Rodina dítě postupně připravuje na samostatný život, ale především ho chrání před jeho nástrahami.

V případě neúplné rodiny je tento úkol poměrně ztížený a role rodičů v takové rodině dostává značných změn. Se změnami v modelu rodiny, tak mohou přicházet i problémy. Problémy týkající se rodičů, dětí, problémy různého rázu. Např.: nemožnost vystřídání v péči o děti, jak takovou rodinu a děti v ní dostatečně zajistit bez druhého příjmu, problémy dětí se stýskáním si po druhém rodiči či naopak jeho odmítáním, problému přijetí širší role jednoho rodiče, výchovného přístupu k dětem, problémy vzájemné komunikace rodičů a mnohé další. Tato práce je tedy zaměřena na výchovu dítěte v takovéto rodině s výše zmíněnými a dalšími problémy a důsledky jejich vlivu na dítě a jeho výchovu.

Teoretická část definuje základní pojmy týkající se rodiny, její funkce, strukturu, stylu rodičovské péče, definici problémových rodin a možné příčiny vzniku právě rodin neúplných. Zaměříme se na péči o dítě po rozpadu rodiny a následně pak na vliv rodiče druhého – nepřítomného a jeho zásahy do výchovy a vývoje dítěte. Dalším zajímavým faktorem jsou noví partneři vstupující do takovýchto rodin, popřípadě rozrůstání rodiny

o další děti. Cílem práce je tak zmapovat neúplnou rodinu jako takovou, vztahy v ní a odlišnosti či problémy proti rodinám úplným. Vliv těchto skutečností na výchovu dítěte. Ovlivnění samotných rodičů i dětí.

Praktická část je postavena na přímých zkušenostech rodičů se vztahem k neúplné rodině z mého blízkého i širokého okolí. Základem pro získání informací byl rozhovor, na jehož základě jsem sepsala jednotlivé krátké charakteristiky daných rodin a situací a které byly následně analyzovány dle výzkumných otázek. Zajímala mě proměna rodiny od vzniku její neúplnosti, vztah s nerezidenčním rodičem a jeho zapojení do výchovy dětí a vliv na ně.

TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

1.1 Definice rodiny

Pojem rodina, jak jej známe a vnímáme dnes, je používán zhruba od 19. století, přesto rodina existuje ve všech historicky známých typech společenství a kultur.

Pro definici pojmu **rodina** můžeme najít několik vysvětlení, které se většinou vzájemně doplňují. V literatuře je pojem rodina vymezován z různých úhlů pohledu a z různých vědních disciplín jako např. psychologie, sociologie, právo či demografie.

Povětšinou je ale rodina označována jako: *základní, primární, neformální sociální skupina, která má různou velikost, je různě vnitřně strukturovaná a má rozličné vazby na společnost* (Knotková, 2004, s. 26).

Vágnerová ji popisuje jako: *nejsoukromější lidskou skupinu* (Vágnerová, 2010, s. 277), dle Průchy je rodina: *nejstarší společenská instituce* (Průcha a kol., 2003, s. 202).

Psychologický slovník zase definuje rodinu takto: *rodina je společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí*. (Hartl, 2000, s. 512).

Dle Nakonečného je rodina: *společenská instituce tvořící důležitý stavební kámen lidské společnosti* (Nakonečný, 2009, s. 425).

Je tedy zřejmé, že rodina má velkou důležitost a velmi významné postavení ve společnosti, jako specifická sociální skupina, protože tvoří základní článek v jejím uspořádání. Od dávných dob je rodina spojována s plozením dětí a péčí o ně. V dnešní době je základní forma vnímaná jako manželský (či rodičovský) pár s dětmi. Taková rodina je nazývána nukleární. Forem rodin je ale mnohem více, dle počtu členů, dle příslušnosti k sociální skupině, dle moci v rodině. V poslední době se objevují dohady, zda se jedná o rodinu v případě soužití bez dětí. Pohledy na toto se různí.

Rodina je první skupina, se kterou se dítě setkává, do které se přímo rodí a která ho v životě provází, chrání a velmi závažně ovlivňuje. Probíhá zde primární socializace.

Rodina umožňuje pokrok a dynamiku společnosti!

1.2 Význam rodiny

Rodina má svůj význam hned v několika oblastech. Díky svému specifickému postavení mezi ostatními socializačními skupinami je významná nejen pro celou společnost, ale i pro jednotlivce. Má svůj význam pro rodiče, stejně tak pro děti v ní vyrůstající. Zde se jedná o přímý vliv na jejich vývoj. A to přímým působením rodičů, či dalšími členy i vlivy.

1.2.1 Význam pro vývoj dítěte

O významu a vlivu rodiny na dítě a jeho vývoj a utváření osobnosti mluví Matějček. Přestože svou roli hrají i jiná socializační a sociální prostředí rodina stojí na samém začátku. Ovlivňuje tak vývoj dítěte v nejcitlivějších fázích a přirozeně uspokojuje základní psychické potřeby dítěte (Matějček, 1994). Rodina poskytuje dítěti modely k napodobování a identifikaci, začleňuje dítě do určitého způsobu života a předává mu určité sociální požadavky a normy. Rodina také umožňuje jedinci vytvořit pevné sociální vazby, na základě důvěry a emocionálně silných opětovaných vztahů mu pak poskytuje jakési „tréninkové prostředí“ pro významné procesy jeho dalšího psychosociálního vývoje (Výrost, Slaměnik, 1998). Rodina by měla pro dítě znamenat životní jistotu, dávat mu pocit bezpečí. Na základě této jistoty dítě vytváří svou sebejistotu/ sebe-vědomí.

Význam rodiny pro vývoj dítěte je tedy nezastupitelný! Rodina určuje sociální status dítěte. Prostřednictvím rodiny si dítě uvědomuje své místo a svoji roli ve společnosti.

1.2.2 Význam pro jednotlivce

Stejně jako pro dítě, má rodina svůj význam pro dospělé jednotlivce. Tedy pro muže a ženy. Vzhledem k tomu, že základním (lze říci ideálním) složením rodiny jsou rodiče a děti, přijímá jedinec vstupující do rodiny, určitou roli pro naplnění jejích funkcí. Muž a žena mění své zvyklosti a jsou nuceni se jeden druhému přizpůsobit. Rodina postupně naplňuje všechny tři strany Sternbergova vztahového trojúhelníku. Pokud budeme vycházet ze známého: „rodina je tam, kde tě mají rádi“, můžeme slovo rodina považovat za synonymum pro slovo domov. Jejich záměnou ve zmíněném prohlášení se jeho význam totiž nijak nezmění. Domov a rodina znamená zázemí, které

v ní hledáme a budujeme. Každý z nás potřebuje rodinu pro udržení vlastní rovnováhy, nalezení osobní, národní a také skupinové identity.

1.2.3 Význam pro společnost

Rodina je základním článkem v uspořádání jakékoliv společnosti. Každá rodina v určité míře respektuje obecně závazná pravidla fungování a normy společnosti. V rodině se učíme respektu k danému stavu společnosti a jejím potřebám. Rodinu také lze chápat jako určitý identifikátor změn ve společnosti. Společnost se vyvíjí společně s rodinou a rodina se vyvíjí společně se společností. Význam rodiny pro společnost potvrzuje také mimořádný zájem ze strany mnoha vědních disciplín jako je psychologie, sociologie, pedagogika, demografie a dalších.

1.3 Proměny rodiny v dnešní společnosti

Tato práce se zabývá specifiky a úskalími současné rodiny v podobě rodiny neúplné. Proto je na začátek důležité podívat se na vývoj rodiny v historickém kontextu, abychom tu současnou snáze pochopili. Rodina prošla mnoha proměnami a to tak velkými, že docházelo až k pochybnostem o jejím smyslu a o oprávněnosti jejího dalšího trvání. Rodina ze všeho vyšla podstatně proměněná především ve vztahu k dítěti, jeho výchově a společenskému začleňování. V dnešní době, je ale rodina a rodinné uskupení považováno za velmi křehké, jejíž strukturu a stabilitu ovlivňuje spousta faktorů (Dudová 2007a).

Současná rodina, tak jak ji známe dnes, je výsledkem vývoje člověka a společnosti a prošla mnohými variantami své podoby. Je důležité zmínit, že zde se zaobíráme proměnami rodiny západní, jež nemusí být totožné s proměnami rodiny v jiných kulturách. Vývoj rodiny je tak odvislý nejen od společnosti a jednotlivců, jež ji tvoří, ale i od prostředí.

1.3.1 Tradiční rodina (stavovská)

Popis tradiční rodiny podává například Možný. Otec zde byl její hlavou a zároveň jedinou autoritou (znaky patriarchální společnosti). Tradiční rodina slouží jako ekonomická jednotka. Ekonomický kapitál byl v té době kapitálem nejdůležitějším

a jeho dědictví i jiný mezigenerační přenos probíhali jen v mužské linii. Společenský status jedince se odvíjel od postavení jeho rodiny. Role byly striktně vymezeny, hierarchizovány a vzájemně komplementární. Rodina plnila univerzální funkci a náležel jí monopol na sex a plození dětí. Výběr partnera podléhal zájmu rodičů (Možný, 2006). Tradiční rodina byla institucí, která měla nad svými členy určitou nadvládu a vázala je k sobě i proti jejich vůli.

Dlouho přetrvával názor, že tradiční rodina společnosti 16. – 18. století byla rozvětvená a vícegenerační. Tento předpoklad byl vyvrácen v šedesátých letech 20. století skupinou historických demografů, kteří na základě sčítání lidu z let 1574 – 1821 v Anglii dokázali, že průměrná velikost domácnosti činila jen 4,73 osob. Další analýza poukázala ještě na jeden omyl ohledně tradiční rodiny a to, že větší počet dětí nebyl v nižších společenských vrstvách, ale naopak v těch vyšších (Možný, 1990).

Za hlavní rozdíl mezi rodinou tradiční a moderní, podle historické demografie, se považuje míra porodnosti a úmrtnosti. Moderní rodina již porodnost reguluje. To ukazuje na změny v postoji k životu a představách o určitém standardu.

1.3.2 Moderní rodina (občanská)

Tradiční stavovská společnost se začíná postupně měnit na moderní občanskou společnost. Tento přechod od starého režimu společnosti (rodiny) k novému probíhal s určitým fázovým zpožděním ve směru ze západu na východ (Horský, 1997). Přináší s sebou změny v podobě nového způsobu organizace práce a osídlení, ale i transformaci v rodinném uspořádání (Možný, 2006). Za spouštěcí mechanismus změn, označovaných přímo za zhroucení systému, jsou považovány hlavně sekularizace (snížení vlivu náboženství), industrializace (zprůmyslnění) a urbanizace (stěhování do měst).

V důsledku přechodu z hospodářství založeného na zemědělství v hospodářství průmyslové dochází ke dvěma významným jevům. Jedná se o oddělení pracoviště od domova a o snížení rozsahu příbuzenských vztahů. Do měst za prací se stěhuje právě ona nukleární rodina. Manžel, živitel rodiny, odchází za prací a žena zůstává doma pečovat o děti, díky tomuto uspořádání je na muži ekonomicky závislá. Tím ale dochází ke zdůraznění soukromí domova a emocionality uvnitř rodiny. Vzniká tedy doposud neznámý „citový individualismus“, díky němuž vznikají manželství na základě vlastního výběru, z lásky. Tento stav pak souvisí se změnou postavení hlavy rodiny. Hlavou rodiny již není jen otec, ale oba rodiče. Role v rodině jsou ale nadále

komplementární (doplňující se) a segregované (Možný, 2006). Podle Možného snaha o skloubení mateřství a zaměstnání vedla k diferenciaci životních drah. Zeslábl tlak na jeden určitý a závazný model rodiny a v současných rodinách se objevuje značná variabilita co do rozdělení rodinných rolí (Možný, 2002).

Další významnou změnou je omezení rozsahu širších příbuzenských vztahů. Na to má vliv urbanizace a zvyšování mobility, díky které dochází k určitému „zkracování vzdáleností“ (rozmach dopravy). Systém příbuzenských sítí už není tak silný, širší rodina zůstává ve svém původním bydlišti. Nemá tedy na nukleární rodinu takový vliv. To se projevuje v oblasti získávání práce, kde už nehraje roli příslušnost k rodu a rodině (pověst rodiny), ale skutečné schopnosti a výkon jednotlivce (pověst jedince). Klesá význam dědictví a rodinného vlastnictví půdy.

V mnohých oblastech rodina ztratila své výsadní postavení a s tím také monopol na sex. Stále jí ale zůstává monopol na plození dětí. Funkce patřící i nadále rodině jsou funkce pečovatelská, citová a státutvorná, jak uvádí Možný.

1.3.3 Rodina postmoderní (současná)

Celé devatenácté století si málokdo připouštěl, že by se instituce rodiny mohla nějak výrazně změnit. Rodina byla takřka neměnná a zdánlivě nejstabilnější instituce. Od konce první světové války se však výrazně změnila a nadále se mění. Za normu je sice považován nukleární model rodiny: otec, matka a děti, ale vstoupení žen na trh práce a snaha o skloubení mateřství a zaměstnání vedla k diferenciaci životních drah. Zeslábl tlak na jeden určitý a závazný model rodiny a v současných rodinách existuje značná variabilita co do rozdělení rodinných rolí (Možný 2002).

Změny ve vnímání rodiny přicházejí v šedesátých letech. Poválečná generace bourá předsudky, vznikají různá hnutí (marxismus, feminismus), pro která je rodina v tradičním pojetí již svazující. Zároveň s tím si tato generace klade otázky po samém smyslu rodiny. Keller uvádí, že: *rodina se stává projekcí individualizovaného životního stylu a polem experimentování ohledně nových forem privátního soužití* (Keller, 2005, s. 29). Toto experimentování vidí v podobě rodin nesezdaných párů, neúplných rodin s dětmi (jeden rodič), rodin s páry stejného pohlaví v roli rodičů. Postupem času ztrácí rodina své tradiční funkce. Rodina není dost trvalá, je určitou průchozí institucí. Děti chodí do školek a škol. Proces socializace probíhá formou výuky a pomocí masových médií. Starost o děti ale i o rodiče a stárnoucí spoluobčany jsou přenášeny na instituce,

péče o seniory padá na různé domovy a stacionáře. Nemocní jsou okamžitě převezeni do nemocnic, kde dostanou lékařskou péči. Rodina je bez těchto starostí. Volný čas je naplněn zábavou a konzumním stylem života.

Dřívější pojetí rodiny je zcela odlišné od té dnešní, moderní rodiny. Níže uvedeme charakteristiky současné české rodiny, které zpracovává J. Výrost (1998), v knize Aplikovaná sociální psychologie. Dnešní doba je velmi benevolentní vůči rozvodovosti a to se velmi odráží na výchově a budoucnosti dětí. Problém výchovy dětí po rozvodu je nejzávažnější a také nejrozšířenější, stejně tak je stěžejní pro tuto práci.

Charakteristika současné české rodiny dle Výrosta (1998):

- Dnešní mládež začíná s intimním životem velmi brzy, není ještě dostatečně psychicky zralá a připravená, jedná se tedy hlavně o zralost biologickou.¹
- Chybí vytrvalost ve vztahu. Jednotlivec se nechce obětovat zájmu rodiny a rád se rozhoduje na základě svobodného rozhodnutí.
- Životní styl vede k omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery a mezi dětmi a rodiči. Každý má jiná měřítká a jiné životní hodnoty.
- Vyšší tolerance rozvodů, existuje představa, že rozvod je nejjednodušší řešení nespokojeného vztahu.²
- Chybí protirozvodové bariéry.
- Zaměřenost na jednotlivce – kult individualismu.

Možný (2006) zmiňuje další změny a posuny v současné rodině:

- Změnil se monopol rodiny v otázce legitimního sexu a s tím související reprodukce.
- Partnera již nevybírají rodiče, jde o svobodnou individuální volbu.
- Tradiční křesťanská podoba manželství ztratila svoji hodnotu.
- Rodina jako instituce byla nahrazena jinými formami organizací, které začaly přebírat její dřívější funkce. Zůstaly jí jen zábava, konzum a citové bezpečí.

¹ Jeví se jako sporný bod. Počátek intimního vztahu u generace našich prarodičů nebyl nijak později – vzhledem k tomu, že běžný věk pro sňatek byl 16, 17 let často z důvodu těhotenství. Zaštítění vztahu, či intimního života sňatkem, nelze považovat za známku psychické zralosti.

² Otázkou zůstává, zda setrvání v nespokojeném či neuspokojivém vztahu je řešení. Nedořešením (neukončením) všech náležitostí vztahu se mohou objevit další problémy.

- Vynález antikoncepce změnil pohled na plánované rodičovství.
- Změnila se povaha práce a ženy se stávají rovnoprávnějšími na trhu práce.

1.4 Krize současné rodiny

Na rodinu jsou dnes kladeny nároky ze všech stran a vytvořit z domova příjemné místo pro děti i pro sebe, stojí rodiče obrovské úsilí. Tradiční pojetí rodiny se v dnešní době mění, stává se více nestabilní a křehčí. Jedním z důvodů je skutečnost, že jsou na ženy kladeny větší nároky, než je tomu v případě mužů. Přes pracovní vytížení se od žen stále očekává, že budou zajišťovat chod domácnosti a budou se starat o děti a manžela. Napětí mezi stále vlivnými tradičními rolemi mužů a žen a změnami v těchto rolích, ke kterým dochází pod tlakem doby, výrazně ovlivňuje současnou nestabilitu rodin. Dochází tak současně k přehodnocení tradiční mužské role, k jinému rozložení autority a moci. Současnou rodinu je potřeba udržovat v rovnováze krkolomnými manévry.

V moderní společnosti má jedinec větší příležitost rozvíjet a prosazovat své individuální schopnosti (Vohlídalová in Dudová, 2007b). Individualizaci pak lze považovat za jeden z faktorů, jenž sehrál v transformaci rodiny významnou roli. Dále došlo ke změnám v genderových rolích a rostoucím požadavkům na výkon a vzdělání. Životní cyklus je oproti minulosti více determinován podmínkami trhu práce a vztah rodiny a zaměstnání se tím mění. Trh práce významným způsobem ovlivňuje prospěch rodiny. Často má negativní vliv na vztahy mezi partnery a dochází tak ke střetu jejich zájmů (Dudová, 2007b).

Za nejvýraznější změny v rodinném chování, které v důsledku těchto změn nastaly v celé evropské společnosti, považuje Šťastná (2009, s. 10):

- zvýšení počtu nesezdaných partnerství, do kterých se rodí děti,
- změna rolí muže a ženy v rodině,
- zvýšení času stráveného v zaměstnání, méně času na děti,
- odklad rodičovství na pozdější dobu, a tedy do vyššího věku,
- prodloužení věku, prodloužení části života po odchodu dětí,
- pokles porodnosti, čímž dochází ke zmenšování velikosti rodin,
- dobrovolná bezdětnost, jako u jednotlivce nebo i páru,

- stoupá počet rozvodů,
- pokles ochoty lidí po rozvodu vstupovat do dalšího svazku a mít další děti.

Téměř všechny tyto trendy ukazují na sílící prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinnými. Mají vliv na velikost a složení rodiny, zejména na počet dětí a růstu podílu neúplných rodin, jež jsou hlavním tématem této práce.

1.5 Funkce rodiny

Funkce rodiny jsou většinou chápány jako úkoly, které rodina plní jednak vůči sobě samé, jednak vůči společnosti. Rodinný život je závislý na společenském dění. Jak složité jsou podmínky pro společnost, stejně složité jsou pro rodinu. Tak jak je ovlivňována rodina společností, je ovlivňována i výchova dítěte v ní. Stejně jako rodina samotná i její funkce se mění. Stále je však rodina první sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se životu a osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Každá s funkcí má svou váhu a svou důležitost, vzájemně se doplňují a zároveň jsou nezastupitelné. I přes jejich proměnlivost zůstávají stále ty základní: biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací (ovlivňuje ekonomiku celého státu), výchovná (osobnostní vývoj jedince), socializační (začleňování do dané společnosti), emocionální.

1.5.1 Biologicko-reprodukční funkce

Má význam pro všechny, co rodinu tvoří i pro celou společnost. Tato funkce má zabezpečovat reprodukci lidské populace, udržení života. Společnost se tak snaží porodnost regulovat většinou formou podpory. Na tuto funkci má v dnešní době vliv plánování rodičovství včetně přístupu k antikoncepci. Mnoho lidí dnes váhá, zda si dítě vůbec pořídit. (nejde tedy o to kolik, ale jestli vůbec). Biologicko-reprodukční funkce blízce souvisí s funkcí ekonomickou. Na jedné straně rodiče plánují rodičovství, na straně druhé jsou rodiče, kteří nezodpovědně rodí děti do špatných životních podmínek (Dunovský, 1986). Což opět souvisí se vznikem neúplných rodin.

1.5.2 Ekonomicko-zabezpečovací

Nazývaná i materiální. Rodina je spotřebitel a stejně tak tvůrce ekonomiky. Vliv na tuto funkci má několik faktorů, od vzdělání rodičů, které ovlivňuje možnosti lepší zaměstnatelnosti, počtu dětí i to jak brzo děti do rodiny přijdou. V kontextu s touto prací je třeba zmínit, že velkou roli hraje úplnost či neúplnost rodiny. Děti představují nejen velké finanční zatížení, ale hlavně finanční zodpovědnost. V případě, že je tato jen na jednom rodiči může představovat velkou zátěž – nejen reálně finanční, ale taky psychickou. Nízké sociálně ekonomické poměry v rodině jsou častým problémem dnešních rodin (Procházka, 2012). Poruchy této funkce se poté ukazují v materiálním strádání rodin, což mnohdy bývá následkem nezaměstnanosti nebo také vzrůstu výdajů.

1.5.3 Výchovná funkce (výchovně socializační)

Tato funkce bývá někdy rozdělena na dvě samostatné kategorie, obě však spolu úzce souvisí, je tedy možné uvádět je takto. Rodina je prvním socializačním prostředím, dítě si v ní osvojuje základní návyky a vzorce chování. I v socializaci a výchově se objevuje působnost struktury rodiny. Na dítě má tak vliv jestli se jedná o rodinu úplnou, či neúplnou, či její sourozenecká skladba (sourozenecké konstelace). Dítě má možnost učit se od starších sourozenců. Důležité ale je každému dítěti v rodině poskytnout stejný přístup k výchově a socializaci. Vychovávat nás bohužel nikdo neučí, na děti tak působíme dle našeho vlastního naučeného modelu. Rodina tak poskytuje dítěti vzory a příklady. Rozvíjí jeho vědomosti a zodpovědnost. Dítě se v rámci rodiny učí přijímat sociální role, utváří svou osobnost a seznamuje se s normami a hodnotami společnosti (Kraus, Poláčková, et al., 2001). Další výchovné a socializační instituce mohou stavět jen na tom, co dítěti poskytne v tomto směru rodina.

1.5.4 Funkce emocionální

Ve vývoji dítěte v rodině je zcela nezastupitelná. Emocionalita se stává nejdůležitějším faktorem rodiny. Je důležitá jak pro děti tak pro dospělé. Pokud nejsou dlouhodobě uspokojovány afiliační potřeby a pokud chybí pozornost a silné a dostatečné emocionální vazby, může dojít až k psychické deprivaci.

Rodič tak musí být zralý a odpovědný. Jeho citové projevy by měly být stálé, vyvolávající pocity bezpečí a jistoty. Citové zázemí je velmi důležité pro všechny členy

rodiny převážně pak pro děti. Víme, že absence jednoho z rodičů je pro sociální a emocionální vývoj dítěte škodlivá. Pokud se rodina rozpadá, je důležité udržet vztahy mezi oběma rodiči a dítětem na takové úrovni, aby zůstalo zachováno co nejvíce ze zmiňovaných funkcí. Opět tedy narážíme na vztah k neúplnosti rodiny.

Stejně jako rodina samotná i její funkce se mění. Stále je však rodina první sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se životu a osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Každá s funkcí má svou váhu a svou důležitost, vzájemně se doplňují a zároveň jsou nezastupitelné.

1.6 Typologie rodiny

Rodinu lze dělit dle různých faktorů. Dle struktury rodiny, dle typu rodiny, dle vztahu k rodině, podle funkcí dané rodiny, podle funkčnosti. Některým se budeme věnovat více do hloubky jiným jen okrajově.

1.6.1 Rozdělení rodiny dle struktury (složení) rodiny

Rodina úplná

Jedná se o rodinu, kde jsou oba vlastní rodiče dětí, většinou manželský pár (dnes už ne tak často) a jejich děti. Za úplnost se považuje složení matka otec a děti. Předpokladem je, že v úplné fungující rodině děti vyrůstají v láskyplné péči matky a otce. Každý z rodičů je zástupcem či modelem jedné poloviny lidstva. Mají možnost pozorovat rozdíly mezi muži a ženami, mezi otcem a matkou (Matějček, 1994).

Podle statistických údajů k 1. 3. 2001, zveřejněných 20. 12. 2014 ČSÚ žije v úplných rodinách 71 % všech obyvatel České republiky, z toho je 1091 tisíc rodin se závislými dětmi. Úplné rodiny jsou tvořeny převážně nejužší rodinou v průměru se dvěma dětmi. Počet dětí se ale stále snižuje, stejně jako počet úplných rodin (ČSÚ, 2014).

Rodina neúplná

Je taková rodina, ve které žije jeden vlastní rodič osaměle s dítětem, či dětmi. Nemusí se jednat vždy o rodiče. Za neúplnou rodinu je považováno složení jakéhokoliv dospělého pečujícího o dítě (např. babička mající v péči vnučku). Ke vzniku neúplné

rodiny může dojít různými způsoby. Tyto způsoby budou popsány podrobně v kapitole 2.1, protože se jedná o stěžejní téma práce. Neúplná rodina je v dnešní době čím dál častějším uskupením rodiny. Problém je vyhodnocení skutečného počtu a jejího zastoupení v populaci, kvůli zvyšující se tendenci nesezdaných svazků. Tyto rodiny jsou fakticky úplné, ale v jistém způsobu hodnocení mohou vystupovat jako rodiny neúplné.

Důležitým znakem neúplné rodiny je tak primární výchova a péče jen jedním rodičem (či pečovatелеm) a chybějící trvalý výchovný vliv druhého rodiče. Podle statistických údajů k 1. 3. 2001, zpracovaných a zveřejněných v publikaci ČSÚ k 24. 2. 2003 je u nás přes 576 tisíc neúplných rodin, v kterých žije 343 tisíc závislých dětí (ČSÚ, 2014). Vzhledem k tomu, že neúplná rodina je stěžejním tématem práce jsou tyto údaje podrobně v příloze č. 1 (viz příloha č. 1).

Rodina doplněná

Můžeme najít také název rekonstruovaná či obnovená. Jde o rodinu původně neúplnou s jedním vlastním rodičem, který má ve své péči dítě, doplněnou o druhého rodiče nevlastního. Může se jednat o nové manželství, ale i o nesezdané partnerství, které je v současné době v případě doplněné rodiny spíše obvyklé. Soužití doplněných rodin má mnoho úskalí. Nový partner si přináší své zvyky ze své původní rodiny, často už má své vlastní děti. Tyto zvyky mohou být zcela odlišné a je třeba skloubit zvyky obou rodinných modelů v jeden. Problém může být přijetí tohoto nového člena ze strany dětí a následně i vliv na vztah s původním biologickým rodičem, jež v rodině už není (Antier, 2005).

1.6.2 Rozdělení rodiny dle vztahu k rodičům

Rodina vlastní

Rodina kde jsou vlastní rodiče a vlastní děti. Platí pro rodinu úplnou i neúplnou.

Rodina nevlastní a náhradní

Tyto dvě rodiny se prolínají. Dítě ocitající se v náhradní rodině se ocitá u nevlastní rodiny (rodičů). Náhradní rodinou je rodina adoptivní, pěstounská a rodina SOS vesniček. Variantou této rodiny, nebo spíše kompilací rodiny vlastní a nevlastní je rodina doplněná viz výše. K původnímu vlastnímu rodiči přibývá rodič nevlastní. V případě

osvojení se stává rodičem náhradním. V případě doplněných rodin u obou původních biologických rodičů se dítě pohybuje ve vztahově složitém prostředí původních a nových rodičů.

Mezi další typy rodiny můžeme zařadit tzv. **orientační rodinu**, což je rodina původní, do které se jedinec rodí a v které vyrůstá. Kde si buduje vzory pro svůj další život v rodině, kterou založí sám, v rodině **prokreační**. Nakonec je zde rodina prokreační, kterou si člověk v dospělosti zakládá sám. Rodiny orientační i prokreační se navzájem ovlivňují, vliv orientační rodiny je zvláště patrný (Jandourek, 2007).

1.6.3 Rozdělení rodiny dle její funkčnosti

Zde si rozdělíme rodinu do několika oblastí dle autora dané typologie a dle schopností plnit svoje funkce, tedy jakou měrou, či s jakými obtížemi.

1.6.3.1 Rozdělení dle Dunovského

Pro profesionály pracující s dětmi v různých oborech je povědomost o funkčnosti, či míry funkčnosti rodiny, z které pocházejí a v které jsou vychovávány, velmi cenná. K její diagnostice se používá např. dotazník vytvořený Jiřím Dunovským, kde hodnotí funkce dle osmi kritérií: složení rodiny, stabilitu rodiny, ekonomickou a sociální situaci, osobnost rodičů, osobnost sourozenců, osobnost dítěte, zájem o dítě a péči o dítě.

Rodina funkční

Můžeme též nazývat normální, harmonickou, zdravou či neklinickou. Tato rodina splňuje všechny požadavky, a to: výchovné, biologické, ekonomické a emocionální. Je charakteristická pevným spojením mezi rodiči, kterou žádný vnější vliv nedokáže trvale ohrozit. V rodině je jasná hierarchie odpovědnosti. Existuje zde rovnováha mezi potřebou soukromí a potřebou sdílení (Matoušek, 1997). Atmosféru ve funkčních rodinách vystihuje slovo pozitivní. Takových rodin je v populaci většina a to až 85%. (schopnost kooperace, komunikace, adaptace, afiliace a sdílení).

Nefunkční rodina

Nebo také problémová. Do této kategorie spadají rodiny, u nichž se vyskytují závažnější poruchy, které ale vážněji neohrožují rodinný systém nebo samotný vývoj dítěte.

Rodina je schopna si tyto problémy vyřešit ve vlastním rodinném kruhu. Např. konflikty a strádání v důsledku špatných bytových poměrů, finanční nouze, potíže s dítětem, vztahové krize uvnitř rodiny (nemoc, dospívání, odchod jednoho rodiče...). Sem bývá často zařazena **rodina neúplná**, podobně jako rodina doplněná. Neúplnost ale neubírá rodině na její plné funkčnosti (a často větší než u mnohých úplných). Pro pracovníky péče o dítě tyto rodiny znamenají potřebu zvýšené pozornosti a sledování. Problémových rodin se v populaci vyskytuje kolem 12-13%.

Dysfunkční rodina

Tuto chápeme jako rodinu, kde se vyskytují vážné poruchy funkcí rodiny a tím ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek a nejvýše vývoj a prospěch dítěte. V tuto chvíli není rodina schopna zvládat situaci sama, proto se zde vyžaduje pomoc společenských aktivit k odstranění poruch. Mluví se o takzvané sanaci rodiny, kdy jde o celou řadu opatření nejrůznějšího charakteru (alkoholismus, psychické či jiné poruchy). Je však otázkou, kam až v tuto chvíli rodinu podporovat a kdy se postavit v zájmu a prospěchu dítěte proti této rodině (např. zbavením rodičovských práv). Těchto rodičů se vyskytuje kolem 2%.

Afunkční rodina

Zde jde už o tak závažné poruchy, kdy rodina neplní svou funkci ani svůj základní úkol a dítěti velmi závažným způsobem škodí nebo ho ohrožuje v samotné existenci. Zde je sanace naprosto bezpředmětná, zbytečná, a jediným možným řešením je, vzít dítě z této rodiny a umístit ho do rodiny náhradní. V populaci se takových rodičů vyskytuje kolem 0,5%.

1.6.3.2 Rozdělení dle Heluse

Typologie rodin podle Heluse (2007) je obsáhlejší, ale zaměřuje se na typy a charakter problémově zatížených rodin, které mohou mít z hlediska výchovy dítěte negativní účinek. Někdy se i vyrovnaní rodiče dostávají do situací, kdy nejsou schopni plnit či zvládat základní funkce rodiny. Opět se tím v některých případech dostáváme k problematice neúplných rodin.

Nezralá rodina

Většinou se jedná o rodiny, kde je rodičovství svým způsobem nechtěné či minimálně nečekané. Rodiče se cítí zaskočení a hlavně nepřípraveni na svou roli. Chybí jim zkušenosti, neumí dítěti vytvořit rodinné zázemí, pocit jistoty a bezpečí. Jedná se často o rodiče velmi mladé. Hrozí zde nebezpečí, že nezralost vyústí v trvalou krizi.

Přetížená rodina

Rodiče jsou přetížení svými úkoly a problémy. Mezi ty se neřadí jen tíha zodpovědnosti v péči o rodinu. Tato přetíženost může pramenit i z pracovních či rodinných konfliktů, citovým strádáním, specifickým problémem v rodině jako je například přítomnost více generací, či péče o nemocného, či situace rozpadající se rodiny. Mezi další patří čistě existenční starosti v oblasti finanční či zajištění bydlení. Rodiče nemají čas na dítě, a proto se dostává na okraj jejich zájmu. Tyto děti mohou mít problémy výchovného nebo výukového charakteru.

Perfekcionistická rodina

V této rodině mají rodiče na dítě přehnané nároky a požadují po dítěti vysoké výkony, bez ohledu na jeho možnosti, zájmy a harmonický rozvoj. Po dítěti jsou vyžadovány perfektní výsledky a dítě musí podávat vysoké výkony. Dítě se snaží podávat co nejlepší výkony, je pod stálým tlakem, aby své rodiče uspokojilo. Vztah k rodičům je tak nastaven jen na plnění úkolů a ovlivněn úspěšností v jejich plnění. U dětí tak může dojít k vyčerpání a následného selhání. Místo podpory se setkává dítě s nepochopením. Dochází k hlubokému citovému narušení dítěte.

Autoritářská rodina

Tato rodina se vyznačuje příkazováním, dirigováním, častými tresty bez ohledu na potřebu dítěte. Rodiče vyžadují až slepou poslušnost dítěte, často dochází k trestům fyzickým a psychickým. Díky tomu, že dítěti se v této rodině nedává žádný prostor pro jeho individuální rozvoj, dochází k frustraci. Dítě tak může upadat buď do apatie, kdy se absolutně vzdá vlastních tužeb a iniciativy, než aby bylo v rozporu s rodičem. Nebo naopak dochází k výbuchům vzteku.

Rozmazlující rodina

Rodiče zde mají tendenci za každou cenu dítěti vyhovět, nestavět mu do cesty překážky a plnit mu v podstatě veškerá přání. Tento protekcionismus se může projevit až bojovným chováním na ochranu dítěte či naopak zaujímáním spolutrpitelských postojů. Rodiče často zaujímají vůči dítěti postoje podřízenosti a to je v podstatě ovládá a diktuje jim. Výsledkem je, že dítě si neumí samo poradit s problémy, neumí přiznat svoji chybu a neunes případné prohry. Čím víc rodič rozmazluje, tím víc dítě diktuje.

Rodina nadměrně liberální

Rodiče dávají dítěti nadměrnou volnost, dítě nemá prakticky žádné hranice. Rodina tak trpí nedostatkem řádu a programu a dítě zase nepřiměřenou volností, s kterou neumí nakládat a dochází až k jejímu zneužívání. Dítě přemírou volnosti v podstatě strádá, setkává se s rizikovými dětmi a jeho činnost může hraničit s trestností.

Rodina odkládající

Rodiče v této rodině mají tendenci dítě někomu svěřovat, a to kdykoliv je to možné. Odpovědnost za výchovu přenechávají např. prarodičům, dalším příbuzným a známým, nebo prostě komukoliv, kdo je ochoten se o něj postarat. Dítě mění výchovné styly i prostředí, tím se narušuje citové zrání dítěte a je zde nebezpečí vzniku citové deprivace. Většinou se jedná o mladší a nezkušené rodiče, nebo naopak rodiče velmi ambiciózní a přetížené.

Disociovaná rodina

V této rodině jsou narušeny vnější vztahy nebo vnitřní vztahy, dochází k izolovanosti nebo ke konfliktům s okolím či přímo uvnitř rodiny. Každý člen rodiny se zajímá pouze o své záležitosti. Děti z takových rodin trpí často citovou deprivací.

1.6.4 Rozdělení rodin dle výchovného působení

Vzhledem k tomu že práce se zabývá výchovou dítěte v neúplné rodině, je dobré uvést možné rozdělení rodin i podle výchovného působení rodičů na děti. I když výchova není jen jednostranný proces a je interakcí obou stran (jak rodičů, tak dětí)

a výchova je vzájemná (Matějček, 1994). Uvádíme dělení do tří kategorií výchovného působení v rodině, které uvádí Procházka (2012).

Autoritativní rodiny

V těchto rodinách rodič málo respektuje přání dítěte. Často rozkazuje a trestá. Nepřipouští téměř žádnou diskusi. Dítěti poskytuje jen málo možností k samostatnosti a utváření si vlastních názorů. Rodiče lpí na tradičních hodnotách chování, své děti vychovávají těžkou prací a poslušností. Vztah mezi dítětem a rodičem je většinou chladný, někdy až nepřátelský. Tyto děti bývají závislé na druhých, bývají nepřátelské a snáze podléhají tlaku okolí, což vede k rozvoji rizikového chování jako úniku od takové rodiny.

Liberální rodiny

V liberálních rodinách rodič dává dítěti volnost. Na dítě nejsou kladeny téměř žádné požadavky či stanovovány hranice, rodič se jim vyhýbá. Dítě se setkává s velkou podporou a shovívavostí, což na jedné straně podporuje kreativitu, svobodu, tvorbu, ale na straně druhé vede ke konfliktu s pravidly práce ve škole, v zaměstnání. Děti z takových rodin jsou často nezralé, nespolehlivé a chybí jim pocit zodpovědnosti.

Demokratická rodina

Tato rodina podporuje zdravou autoritu. Dítě je zde vedeno pevně, rodič je důsledný, přesto se zajímá o názor dítěte, podporuje jeho vlastní iniciativu. Je to rodina otevřená komunikaci a vzájemné spolupráci, o možných problémech se diskutuje. Děti zde tak mají dostatečný prostor pro svůj rozvoj a zároveň se učí zodpovědnosti a nezávislosti.

2 NEÚPLNÁ RODINA

Pojem neúplná rodina už svou předponou „ne“ předjímá jistou nedostatečnost. Něco co není, tak jak by mělo být. Neúplná rodina není úplná – něco ji chybí. V oblasti sociologie a statistik je za tento chybějící článek způsobující její neúplnost, považován chybějící rodič či jiný legální partner. Jedná se tedy o rodinu, kde žije jen jeden rodič (nebo jiný pečovatel) a děti.

Neúplné rodiny nejsou ničím novým, objevují se v průběhu celé historie, dokonce tvoří významný podíl rodinných domácností. S postupem času však dochází k proměnám ve způsobu jejich vzniku. V minulosti se jednalo většinou o úmrtí jednoho z rodičů, protože intenzita úmrtí byla vysoká všeobecně. Stejně tak se objevují nemanželské (většinou nechtěné) děti svobodných matek. Jednalo se většinou o matky na okraji společnosti. Šťastná na základě demografického výzkumu v Anglii uvádí pro představu podíl neúplných rodin v západní Evropě v 16. až 19. století okolo 20 % (Šťastná, 2009). Oproti tomu v prvních desetiletích 20. století pak počet neúplných rodin klesá a udržuje se na relativně nízké úrovni, především snížením úmrtnosti mezi rodiči v rodinách s malými dětmi. K opětovnému nárůstu došlo až v polovině 20. století a dnes je tak znovu dosaženo úrovně známé z historie. V porovnání s minulostí však došlo ve vzniku neúplných rodin ke strukturálním změnám. Tuto změnu má na svědomí rozvod. Jako důvod pro vznik neúplné rodiny se totiž až do poloviny 20. století objevuje minimálně. Lze říci, že tak, jak klesnul způsob vzniku neúplné rodiny ovdověním, stoupl rozvodovostí.

Dalším z významných demografických a sociálních fenoménů je stoupající podíl chtěných dětí, rodičích se mimo manželství. Tady ale vždy nemusí jít o vznik neúplné rodiny. Tyto děti se mohou rodit svobodným matkám a stejně tak nesezdaným párům, které ale fungují jako úplná rodina.

Setkáváme se tedy se dvěma zajímavostmi. Přesto, že se neúplná rodina jeví jako fenomén doby a vzrůstá pocit, že tolik, „samomatek“ nikdy nebylo, ve skutečnosti jen dosahuje čísel dávno platných v minulosti. Není třeba tedy na neúplnou rodinu a samostatné rodiče pohlížet skrz prsty, jako na někoho, kdo se chová nějak nepříjemně či protispolečensky. Druhá zajímavost jsou ony děti narozené mimo manželské svazky. Takto narozené děti je totiž velmi obtížně možné správně zařadit do reálných neúplných rodin. Stejně tak mohou být narozeny do rodin úplných jen nesezdaných. Záleží jen na

rodičích, jakým způsobem pak budou svůj svazek při sbírání statistických údajů prezentovat.

Samostatně zpracovaná problematika neúplných rodin se vyskytuje velmi sporadicky (na rozdíl od zpráv o seniorech, zdravotně postižených, bezdomovcích atd.). Většinou jsou neúplné rodiny, či osamělí rodiče s dětmi, zmíněny pouze okrajově (pokud vůbec) v rámci analýz a výzkumů zaměřených na nízkopříjmové skupiny obyvatel. Určitý výzkumný zájem tedy vyvolává jen po sociálně ekonomické stránce, tedy jejího finančního zajištění (MPSV, 2005).

2.1 Problematika definic neúplných rodin

Získávání dat o neúplných rodinách je vždy podmíněno tomu, jak se samotná rodina prezentuje. Získat tedy skutečné relevantní počty o faktických neúplných rodinách je velmi obtížné. Údaje o rodinách a jejich stavu jsou zjišťovány pouze na základě osobního prohlášení při sčítání obyvatelstva. Navíc sčítání obyvatelstva zachycuje jako tzv. faktická manželství pouze ty páry, kde mají partneři shodné trvalé bydliště. Můžeme tedy předpokládat, že jistá část nesezdaných soužití nebyla a nebude při sčítání zachycena a budou se jevit jako rodiny neúplné. Podobně paradoxní je hodnocení manželství, kde manželé nemají společné trvalé bydliště. Nejsou tak do sčítání zařazováni jako úplná rodina, ale jako rodina jednotlivce muže a rodiny neúplné ve složení matky s dětmi. Další neshody v identifikaci neúplných rodin panují v rodinách, kde je pečovatelem prarodič, jež jako klasická neúplná rodina označena není. Stejně tak je problematické používání termínu nezaopatřené nebo závislé dítě místo, dětí nezletilých. Tento termín statistiky ČSÚ ani MPSV nepoužívají (MPSV, 2005).

2.2 Typy neúplných rodin

Ve společnosti rozeznáváme několik typů neúplných rodin a různé příčiny jejich vzniku. Může se jednat o neúplnost zjednodušeně dobrovolnou (plánovanou) i nedobrovolnou (neplánovanou). Z tradic českého sociálního systému se rozlišují 3 základní typy neúplných rodin na základě vztahu k druhému rodiči. Pro zjednodušení uvedeno takto:

- Rodina dítěte, jež nemá uvedeného otce v rodném listě.

- Rodina dítěte, jež má uvedeného otce ve svém rodném listě, který s dítětem nežije v jedné domácnost.
- Rodina dítěte, jež má uvedeného otce v rodném listě ale tento zemřel.

Toto rozlišování vychází z tradic českého sociálního státu, který bere ochranu a zajištění vdov a sirotek za své, naopak životní situaci svobodných matek považuje za výsledek jejich rozhodnutí a nehodlá v ní výrazněji intervenovat (Aperio, 2013).

2.2.1 Nedobrovolně neúplné rodiny

Tyto rodiny vznikají nějakým zásahem do rodiny či životní událostí. Vznik takovýchto rodin bude následně popsán v další kapitole.

Tzv. klasická neúplná rodina

Rodina s jedním pečujícím rodičem a dětmi kdy druhý rodič se na výchově podílí vzdáleně, nepřímo, alimentálně (externí, či nerezidenční rodič). Příčinou vzniku této neúplné rodiny je rozvod, nebo odchod partnera v případě nesezdaného páru (tento typ by šel ještě rozdělit na rodiny, kde otec výživné opravdu platí a kde ne).

Osamělé matky a otcové

Jedná se o označení pro vdovy a vdovce. Jsou tedy způsobeny úmrtím jednoho z rodičů. Výživné nežijícího partnera v tomto případě supluje stát formou sirotčího příspěvku.

Svobodné matky bez druhého rodiče

Samostatně žijící matky. Druhý rodič (otec) není uveden v rodném listu, z různých důvodů např. nechtěné děti z jednorázových známostí na jednu noc. V tomto případě matka nepobírá výživné.

2.2.2 Dobrovolně neúplná rodina

V tomto případě se setkáváme většinou se svobodnými matkami, jež se pro tuto situaci samy rozhodnou většinou z touhy po dítěti. Může zde existovat dohoda s otcem dítěte, který je zapsán v rodném listě a na výchově participuje a to, že chce matka vychovávat dítě sama, akceptuje. Nebo nemusí otec o dítěti vědět, zapsán v rodném listě tak není a matka výživné nepobírá. Tato rodina může mít i podobu otce vychovávajícího dítě v případě, že opět šlo o určitou předem naplánovanou dohodu mezi rodiči.

Zvláštním případem dobrovolné neúplné rodiny je matka s osvojeným dítětem či pečovatel s dítětem v pěstounské péči. Sem může spadat například prarodič, jež se stane pěstounem svého vnoučete. Osvojení ani pěstounství již dnes není záležitostí jen manželských či partnerských dvojic. Tyto typy neúplných rodin sice vznikají dobrovolně, ovšem mají svůj právní rámec. Upravují je zákony o osvojení § 63 - § 73 ZOR č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů a zákon o pěstounské péči 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 359/1999 Sb. Od roku 2014 je pěstounství primárně upraveno v § 958 – § 970 občanského zákoníku a institut osvojení je upraven v zákoně č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, který je účinný od 1. 1. 2014.

Možnost svěřování dětí do péče i jednotlivcům je odůvodněna právě vysokou mírou rozvodovosti a zkušeností, že se rozvádí i páry, které si dítě osvojili. Manželství tak již není podmínkou pro osvojení dítěte.

2.2.3 Neúplná rodina po formální stránce

Jako neúplná se jeví jen po formální stránce a to z důvodu, že rodiče nejsou sezdáni a nemají ani stejné trvalé bydliště. Rodiče nebo partneři spolu sice žijí ve společné domácnosti, do společné domácnosti se ale nehlásí. Nejedná se tak o faktickou neúplnou rodinu, úřady ji tak ale hodnotí. Problém se zachycením faktického stavu rodiny, tedy její reálné úplnosti či neúplnosti zmiňuje i MPSV ve své analýze o neúplných rodinách vypracované na základě údajů ČSÚ ze sčítání lidu z roku 2001 (MPSV, 2005).

2.3 Vznik neúplné rodiny

Vznik neúplných rodin ovlivňuje několik faktorů, které se vzájemně doplňují či prolínají. V mnoha směrech jsou zároveň podobné jako faktory ovlivňující podobu dnešní rodiny. To, že rodina v klasickém pojetí vůbec nevznikne, nebo se rozpadá, může ovlivnit už špatný výběr partnera, který je dnes vyloženě osobní a emoční záležitostí. V tomto směru již není výběr ovlivněn rodiči, jako tomu bylo dříve. K tomuto špatnému výběru může dojít z důvodu nezralosti mladých lidí, či naopak pod vlivem okolností, jako je vyšší věk a tzv. ubíhající čas na hledání vhodného partnera jako otce dětí. Jako další faktor tedy můžeme onačit odkládání mateřství do vyššího věku. Svou roli na vzniku neúplných rodin hraje i to, že rodiče nežijí v manželství, ale v nesezdaném svazku. Odejít z takového partnerství se jeví jako snazší a méně zatížené právními komplikacemi jako eventuální rozvod. Je tedy patrná tendence počítat s tím, že se partnerství rozpadnout může. Dalším faktorem je tlak společnosti na rodinu, změna rolí muže a ženy a tedy i otce a matky. V neposlední řadě se pak jedná o ekonomické poměry a možnosti budoucích rodičů. Některé z těchto faktorů uvádí Šťastná (2009).

Jako další možné faktory ovlivňující vznik neúplné rodiny, přesněji rozpad té úplné, jsou taky uváděny patologické jevy a chování v rodinách jako domácí násilí, alkoholismus či jiné látkové a nelátkové závislosti, jež mají vliv na rodinu a její soužití.

Přestože literatura uvádí velmi jednoduché vysvětlení vzniku neúplných rodina, je třeba vidět jejich vznik v širších souvislostech. Klasické tři typy neúplných rodin (a důvod jejich vzniku) jsou v práci poněkud šíře rozpracovány dle skutečnosti.

2.3.1 Úplná rodina vůbec nevznikne

Matka dítěte se nevdá ani s otcem dítěte nezačne žít. Zůstává sama. Může se jednat o neúplné rodiny vzniklé jak na základě dobrovolnosti a vlastního rozhodnutí matky pořídit si a vychovávat dítě sama. Tak o mateřství vzniklé neplánovaně např. z jednorázové známosti na jednu noc. První zmíněná situace je zřejmě nejvíce podmíněna vývojem doby. Ženy se snaží o uplatnění na trhu práce, budují kariéru. Nemají čas budovat rodinu ani partnerský vztah, odsouvají vše s přesvědčením, že na všechno je čas. A až onen čas najednou nastane, nemají ani dítě ani partnera. Jejich touha po dítěti je však najednou tak silná, že o něj stojí za každou cenu tedy i cenu, že

dítě nebude mít otce a oni partnera. Není to samozřejmě tak černobílé. V této skupině se zároveň nejvíce objevují děti bez otce zapsaného v rodném listu – tedy bez nároku na výživné. V povědomí široké veřejnosti panuje názor, že těchto žen je v poměru k ostatním osamělým matkám velké množství. V datech sesbíraných SEPM můžeme ale nalézt skutečné poměry (viz příloha č. 2).

Zajímavou teorii volby osamělého mateřství ukazuje Vašková (in Hamplová, 2008). Největší podíl mezi svobodnými matkami, jež se nikdy neprovdaly, mají dle výzkumu SEPM mladé ženy s nízkým vzděláním, což přímo popírá představu svobodného mateřství u karierních matek vyššího věku a vyššího vzdělání. Výše zmíněná teorie vychází ze základní psychologické motivace snížení nejistot. Člověk pak volí riskantní jistotu, kde dokáže předpokládat důsledky a snažit se je změnit, než nejistotu, u které důsledky předvídat nedokáže. Mladé matky často pocházejí ze sociálně slabšího prostředí plného nejistot, mateřství tak pro ně představuje jednu z mála jistot a vlastního určení.

V současné době je česká společnost ke svobodným matkám bez partnera spíše tolerantní. Lidé se povětšinou shodují, že chce-li žena mít dítě jako jediný rodič a nechce mít stálý vztah s mužem, pak by jí tuto možnost nikdo neměl upírat. Tuto toleranci lze chápat na straně jedné pozitivně, nicméně na straně druhé nelze opomíjet práva otců na své děti, které je tímto do jisté míry spíše popíráno (Dudová, 2007a).

2.3.2 Rozvod

I v dnešní době, kdy klesá význam manželství jako svazku a mnoho párů vstoupení do něj, tedy legalizování svého spoluzití, důkladně zvažuje, rozvádí se každé druhé manželství (viz příloha č. 3). Rozvod není nijak jednoduchý proces a má těžký dopad hlavně na děti. Přesto je zde aspoň potencionálního zajištění rodiče se svěřenými dětmi do péče nárokem na polovinu veškerého majetku v SJM. Samozřejmě je to velmi relativní. Rozvod iniciují převážně ženy (viz příloha č. 3), to ale neznamená, že by ony byly rozvracečkami rodiny. Tato čísla neříkají nic o tom, kdo skutečně rozvod inicioval. Potvrzují se spíše zkušenosti, že muži mnohdy vyčkávají a ponechávají formální ukončení vztahu na svých bývalých manželkách. Rozvod je současně nejčastějším způsobem vzniku neúplné rodiny, je totiž zpravidla vnímán jako nejlepší řešení situace, když manželský pár není schopen řešit své manželské problémy a to (Dudová, 2007a).

Dalším z důvodů může být i to, že počty rozvodu je možné evidovat. Zároveň je rozvod manželství výrazným zásahem do života dítěte. I když zákon o rodině stanovuje zákonné podmínky pro to, aby byly sníženy nepříznivé dopady rozvodu na nezletilé děti, není možné je chránit před rozvodem samotným a jeho důsledky. Příčin rozvodů může být spousta, v dnešní době se uvádí většinou rozdíl povah a názorů, mezi další patří například již zmíněné patologické jevy a rizikové chování podobě závislostí či nevěra.

Právně rozlišujeme rozvod sporný a nesporný, jež upravuje § 24 a 24a zákona o rodině č. 94/1963. V obou případech je třeba nejdříve upravit poměr nezletilých dětí pro dobu po rozvodu

2.3.3 Odchod jednoho z partnerů

Podobně jako u rozvodu může k odchodu dojít ze strany libovolného partnera. Nelze jednoznačně určit, zda odchází více ženy, či muži. Pokud se pro odchod od partnera rozhodne žena, povětšinou si sebou odvádí děti, čímž má situaci odchodu značně ztíženou o zodpovědnost za ně. Neúplná rodina vzniklá po rozpadu nesezdaného partnerství, tedy rozchodem rodičů, či odchodem jednoho z nich se může jevit jako snazší. Situace je ale komplikovaná například vztahovými poměry partnerů ke společnému majetku. V podobných případech je kvůli úpravě poměrů k nezletilým dětem vhodné kontaktovat OSPOD s žádostí o předběžné opatření vůči nezaopatřeným dětem. O tomto předběžném opatření rozhoduje soud do sedmi dnů.

2.3.4 Útěk od partnera

Tento způsob vzniku neúplné rodiny je uveden záměrně samostatně. Jedná se o specifické případy již zmíněných patologických jevů jako například domácí násilí. Tady většinou žena před partnerem doslova utíká, aby sebe a děti před ním chránila. V takových případech (kromě jiného) dochází k využití pomoci azylových domů a jiné ochrany. V tomto případě se rodič s dětmi ocitá většinou absolutně bez prostředků, bez možného pobírání výživného i bez věcí, které v rychle opuštěné domácnosti zanechal. Rozchody rodičů jsou těžké pro všechny děti, ale setrvání v rodině s násilím je pro děti nebezpečné. Děti jsou ohrožené nejen přímým násilím, ale mohou mít sklon k depresi, úzkosti, nízkému sebevědomí, poruchám pozornosti, které často vedou ke špatným

výsledkům ve škole. Objevuje se somatizace v podobě bolestí břicha, hlavy, zvýšené nemocnosti. Jak víme, dítě se učí nápodobou, stejně tak tedy může napodobovat ono zažitě násilnické chování ve své budoucí rodině (Vágnerová, 2008). Vznik neúplné rodiny za těchto okolností je tedy ochranou dětí.

2.3.5 Ovdovění, úmrtí partnera

V dnešní době není úmrtí jednoho z rodičů tak běžnou příčinou vzniku neúplné rodiny jako dříve. Jak už bylo zmíněno výše, úmrtnost v rodičovsky produktivním věku se velmi snížila. Přesto je tato ztráta rodiče velmi bolestivá a náročná pro pozůstalého rodiče i děti. Dle posledního sčítání obyvatel je jednostranně osiřelých dětí mezi dětmi v neúplných rodinách 10% (ČSÚ, 2014). Nejedná se o počet vdovských rodin, ale o počet dětí v těchto rodinách žijících. Z hlediska dítěte jde v případě úmrtí rodiče i rozvodu či rozchodu o ztrátu některého z rodičů. Ale úmrtí jednoho z rodičů na rozdíl od rozvodu přichází většinou náhle a nečekaně. Dokonce i tam, kde úmrtí předcházela nemoc a byla možná určitá příprava, je tato jiná než v případě rozvodu. Úmrtí je ztráta definitivní a neodvolatelná. Mrtvý rodič už se nevrátí, ze života dítěte fyzicky navždy mizí. Rozvedený otec nebo matka však mizí jen částečně, stále existují. Do života dítěte se mohou vracet, více nebo méně zasahovat.

Vdovská či vdovecká rodina je jediná, kde na podpoře takové rodiny participuje stát formou sirotčího důchodu a v případě sezdaných párů i vdovského. Pro jejich získání je ale třeba splnit mnoho podmínek a i když tyto splněny jsou, nejedná se o částku nijak závratnou (viz příloha č. 4).

2.4 Dítě v neúplné rodině

Jak je zmíněno výše, ke vzniku neúplné rodiny dochází nejčastěji ukončením rodiny úplné rozvodem nebo rozchodem rodičů. Zaměříme se nyní na takto vzniklé neúplné rodiny. Rozvodová i porozvodová situace je náročná a stresující jak pro rodiče, tak pro děti. V porozvodové adaptaci dochází k postupnému vyrovnávání se vzniklou zátěžovou situací a stresem. Jedná se většinou o dlouhodobý proces, který dělíme na dvě etapy. První etapu označujeme jako destruktivní ve smyslu dosavadní existující rodinné struktury a funkcí rodiny, z toho hlediska je nutné, aby byl průběh rozpadu manželství co nejšetrnější. Manželé totiž přestávají být partnery, ale stále jsou rodiče

společných dětí. Na tento stav by měl mít rozpad rodiny co nejmenší dopad. V druhé etapě se utvářejí nové interpersonální vztahy. Zaměřuje se především na uspořádání nových poměrů pro děti, vyjasněním změn ve vztazích v rámci širší rodiny, navazováním nových vztahů. V této etapě se rozvedení vyrovnávají s pocity úzkosti, strachu, osamění, s pocity méněcennosti.

Bohužel je často podceňována vnímavost dítěte na samotný rozvod i to, jak na něj působí stále nevyjasněná situace po rozvodu. Zkušenost dětských psychologů říká, že až na výjimky se rozvod dítěte dotýká vždy. I když se dítě přímo nehroučí, nepláče, nedělá scény, neznamená to, že rozvodem netrpí. Rodiče v době rozvodu i po něm bývají často příliš zaujati svými problémy a vůči potřebám dětí jsou méně vnímaví. Nebývají si také ani vědomi toho, že se v té době chovají k dítěti nezvykle, nepřiměřeně nebo zvláště (Matějček, Dytrych, 1992).

V této fázi přichází na řadu řešení života a výchovy dítěte v době po rozvodu. Dítě většinou zůstává v péči jednoho rodiče, jež se stává pro jeho výchovu primární. Tak jako vznik neúplné rodiny má svá specifika, můžeme určitá specifika najít i ve výchově a postavení dětí v takové rodině. V tomto případě naše legislativa zmiňuje označení nezaopatřené či závislé dítě, u kterého je třeba takovou péči stanovit.

V rodině s nezaopatřenými dětmi je třeba upravit poměr nezletilých dětí na dobu po rozvodu dle zákona o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.) § 26. Jedná se o svěřením dětí do péče. Zákon se zaměřuje pouze na úpravu v případě po rozvodu, ale i v případě nesezdaného rodičovského páru je dobré podobnou situaci řešit soudní cestou. Dokonce pro to existují přímo doporučení.

V případě rozvodu se žádost o svěřením do péče podává současně nebo dříve než žaloba o rozvod. Návrh o svěřením dětí do péče může mít podobu dohody obou rodičů, nebo návrhu jen jednoho. K samotnému sepsání není třeba pomoci právníka, či OSPOD, ale je možné ji využít. V případě nesezdaných párů je možno vyhotovit jen formu písemné dohody mezi oběma rodiči, či také požádat o svěřením dětí do péče soud. Návrh mohou podat rodiče v podobě oboustranné dohody, či návrhu jednoho z nich. Soud buď k dané dohodě přihlédne, nebo na základě šetření, navrhne vlastní řešení. Soud by měl vždy přihlédnout k zájmu dítěte, i když se jedná o termín, jež naše právní úprava přesně nedefinuje existují určitá obecná ustanovení, podrobněji v příloze č. 5 (viz příloha č. 5). V případě opatrovnického řízení u soudu, je vždy ustanoven

zástupce dítěte, tzv. kolizní opatrovník, zpravidla ze strany OSPOD. Dalšími účastníky řízení jsou rodiče dítěte (Matoušek a kol., 2015).

Druhy svěřením dítěte do péče si uvedeme níže.

2.4.1 Výlučná péče

Jedná se o výlučnou péči jednoho rodiče, matky nebo otce, ať už na základě dohody mezi rodiči, nebo rozhodnutím soudu. Rodič mající dítě ve své péči mu poskytuje péči přímou, osobní a rozhoduje o něm v běžných záležitostech právě z titulu pečujícího rodiče. Druhý rodič ovšem nepozbývá své rodičovské odpovědnosti, i když jeho „péče“ se omezuje na vyživovací povinnost v podobě placení výživného a občasného styku s dítětem. Tento tzv. nerezidenční rodič je stále zákonným zástupcem dítěte.

Přestože úprava styku dítěte s druhým rodičem je primárně ponechána na dohodě rodičů, zpravidla se doporučuje jasné soudní stanovení i zde. Soudním stanovením nejen péče o dítě, ale i dalších náležitostí – tedy styku druhého rodiče a stanovení výživného se vytváří pravidla, která jsou potřebnou jistotou (Matoušek a kol., 2015). Rodiče tak mohou toto ustanovení vyžadovat, pokud není plněno, nebo mohou dle vlastní dohody, jednat nad rámec soudního rozhodnutí. Např. otec, jež má určen styk s dítětem každý druhý víkend, může dítě vidat i v týdnu, doprovodit dítě k lékaři či na školní akci, pokud se tak oba rodiče dohodnou. Každá taková dohoda a flexibilita kontaktu je pozitivní pro dítě, protože vidí zájem obou rodičů a vnímá i klid vycházející právě ze schopnosti rodičů se dohodnout.

2.4.2 Společná péče

Společná výchova v podstatě znamená, že poměry rodičů k dítěti a obráceně nejsou nijak pozměněny ani upraveny. Tento způsob předpokládá, že oba rodiče budou dál žít s dítětem v jednom bytě (domácnosti), tedy že musí být schopni se ve výchově dítěte nejen dohodnout, ale dokonce shodnout. Náročné se to může jevit zvláště ohledně financí, kdy s rozvodem zaniká také SJM (Dudová, 2007b). K volbě takového způsobu péče může docházet v případě, kdy dítě potřebuje péči obou rodičů (např. nějaké postižení), nebo rodiče mají taková zaměstnání, kdy jsou schopni podělit se o péči o dítě

během dne, ale forma výlučné péče nebo střídavé by pro ně byla neproveditelná bez účasti třetích stran.

Rozhodnutí o svěřeni dítěte do společné výchovy však není v praxi příliš obvyklé, právě pro náročnost vzájemné domluvy a setrvání ve společném bydlení. Je vždy podmíněno souhlasem obou rodičů (Matoušek a kol., 2015).

2.4.3 Střídavá péče

V současné době je to nejdiskutovanější způsob péče o dítě, který má své zastánce i odpůrce. Střídavá výchova znamená, že o dítě pečují oba rodiče způsobem, že se střídají v určitém časovém intervalu a to od týdenní výměny až po měsíční. Dítě se tak na daný časový úsek stěhuje vždy k jednomu z rodičů. Původní úprava §26 odst. 2 ZOR zohledňovala nejen způsobilost rodičů, ale i zájem o takovou výchovu – tedy ochotu se na ní dohodnout (Matoušek a kol., 2015). V roce 2011 se projednávala novela ZOR, navržená poslancem Pavlem Staňkem, ohledně střídavé péče s tím, že by tato měla být stanovována automaticky (povinně) a jiný způsob péče jen mimořádně. Úprava hovoří o splnění podmínek, tyto však nijak nedefinuje (PSPČR, 2010).

Návrh na svěřeni do střídavé péče podávají převážně otcové. Jejich (ne) úspěšnost dává vzniknout názorům o stranění českých soudů matkám. Na prvním místě je samozřejmě zájem dítěte a jeho právo na péči obou rodičů, jde ale o to jestli spíše nedochází k preferenci zájmu rodičů. Střídavá péče totiž nese spoustu na první pohled nejasných komplikací, kterými zdaleka není jen stěhování dítěte. Jednu komplikaci vyřešila novelizace školského zákona platného k 1. 1. 2012, podle níž je možné, aby dítě navštěvovalo dvě základní školy. Hodnocení však může vydávat jen ta, která je spádová k trvalému bydlišti dítěte (MŠMT, 2016).

Na trvalé bydliště je navázáno například pobírání sociálních dávek, či výběr dětského lékaře. Rodiče se musí také dohodnout ohledně toho, kdo bude uplatňovat daňové zvýhodnění, hradit běžné a nestandardní výdaje, zajišťovat účast na dalších aktivitách dítěte. Důležité jsou i možnosti materiálního zabezpečení dítěte, a vhodné bydlení. Po rozchodu rodičovského páru může zajištění dvou dostatečně velkých bytů pro péči o dítě být nesplnitelné z důvodu finanční nedostupnosti (Dudová, 2007b).

Vzdálenost mezi rodiči, nízký věk dítěte, fixace na prostředí, změny kolektivu kolem dětí byly hlavně odbornou veřejností dříve považovány za objektivní překážky k určení střídavé péče (Matoušek a kol., 2015). Nyní se setkáváme s názory, že výše

uvedené za objektivní překážky považovat nelze, stejně jako konfliktní stav v komunikaci mezi rodiči. Že tedy střídavá péče je vhodná i v případě konfliktů a špatné komunikaci rodičů a rodiče naopak ke komunikaci přinutí (Hodina, 2011). Otázkou je, jak moc takové nucení může fungovat a zda se ještě nezvýší konfliktnost dané situace a tím stres dítěte, které se mezi takovými rodiči nalézá.

Tento způsob péče je u nás ještě stále méně obvyklý. Matoušek zmiňuje údaje z roku 2013 o uskutečněných rozhodnutích svěření dětí do péče a to tak, že na 13600 rozhodnutí o výlučné péči bylo 1703 rozhodnutí o péči střídavé (Matoušek a kol., 2015). Je ale možné, že návrhů na tento způsob péče bude přibývat. Dle Matouška je ale zároveň třeba ji ustanovit na základě dohody rodičů. Konflikt mezi rodiči se zde jeví, jako determinant neúspěšnosti. Dále nelze zapomínat na to, že toto uspořádání není vhodné a přijatelné nejen pro každého rodiče, ale ani pro každé dítě. Na dítě jsou kladeny nároky neustále se přizpůsobovat měnícímu se prostředí. Na všechny zúčastněné, pak zase nároky tomuto uspořádání přizpůsobit svůj běžný život (například komplikace ve změně zaměstnání, stěhování, nového partnera, či příchodu dalšího dítěte do rodiny), (Dudová, 2007a).

2.5 Svěření dětí do péče - možné problémy

Otázka svěření dětí do péče po rozchodu rodičovského páru se může jevit jako otázka jednoho papíru a dohody dvou rodičů, tedy chvilková, jasná záležitost. Vzhledem k tomu, že rozchod rodičů bývá často situací velmi vypjatou, podobně vypjatě pak probíhá svěření dětí do péče, kdy se rodiče nemohou, nedokáží či nechtějí dohodnout často jen z principu, či strachu. Tento proces se tedy jeví jako první problém, jež musí vznikající neúplná rodina řešit. A to nejen z důvodu možných komplikací v průběhu rozhodování o svěření dítěte, ale i z pohledu do budoucna. To v jaké péči bude dítě po rozvodu (rozchodu) následně vyrůstat a kdo z rodičů na něj bude mít větší výchovný vliv.

To že může mít způsob svěření dětí do péče vliv na jejich výchovu a hlavně budoucnost si uvědomují i odborníci, v této souvislosti se objevuje několik studií. Studie se zaměřují na onu nezastupitelnost matky versus schopnosti otce jako druhého rovnocenného rodiče. Nejživější je v tomto směru diskuse kolem fenoménu střídavé péče. Matoušek poukazuje na to, že mnoho těchto studií pomíjí proměnlivost jak střídavé, tak výlučné péče (Matoušek, 2015). Objevuje se tak ideologický boj

v prosazování jednoho či druhého způsobu svěřeni dítěte do péče. U nás se často hovoří o protěžování matek a o svěřování dětí do jejich péče na základě genderové diskriminace. Vzniká tak živná půda spíše pro konflikty a neshody než pro dohodu rodičů. Spíše než diskriminace pohlaví, ale může být skutečným problémem stav péče o dítě před rozvodem (Hastrmanová in Dudová, 2007a).

Problém konfliktu mezi rodiči v době po rozvodu zmiňuje i Matoušek: *Přetrvávající konflikt rodičů je nejzávažnějším porozvodovým problémem. Jednotlivé studie konstatují, že v nějaké formě rozvodového, či porozvodového konfliktu se nachází 30-40% rozvádějících se rodičů.* (Matoušek a kol., 2015, s. 36).

Stejně jako mají rodiče stejná práva, mají i stejné povinnosti ohledně péče o dítě. Otázkou je, zda a jakým způsobem jsou naplňovány během stavu úplné rodiny. Běžná zkušenost však ukazuje, že tímto pečovatelem je stále převážně matka. Soudní systém tedy v rámci „zachování zvyklostí“ svěruje děti i po rozvodu převážně matkám a to až v 90%. Neznamena to, že na této situaci není prostor ke změnám a k určitému vývoji. Stojí ale za zaváženou, že k této změně by mělo docházet už v průběhu trvání úplné rodiny. Lze dokonce předpokládat, že rovnoměrnějším rozložením péče o děti v rámci zmiňované rovnosti k rodičovství, by možná nedocházelo k tolika rozvodům či rozchodům. Minimálně by to mělo pozitivní vliv na dohodu o svěřeni péče o dítě po rozvodu. I Matějček zmiňuje: *V jednom našem výzkumu se ostatně potvrdilo, že otcův zájem o malé dítě v kojeneckém věku je vydatnou prevencí rozvodu a podstatným činitelem rodinné soudržnosti* (Matějček, 1994, s. 13).

Dalším vysvětlením, proč jsou děti svěřovány do péče matkám, tedy proč matky o svěřeni dětí do péče po rozvodu tolik stojí, je už sám důvod, proč děti pořád máme. Postmoderní doba, potažmo postmoderní rodina děti nepotřebuje z důvodu jako dříve. Dřív byly děti levná pracovní síla, pomáhaly zajišťovat rodině ekonomické zázemí, udržet hospodářství, soběstačnost rodiny. Do budoucna byl velký počet dětí příslibem, že se o stárnoucí rodiče, někdo postará.

Vývoj společnosti předchozí faktory eliminoval. Pro péči ve stáří si spoříme a částečně spoléháme na stát. Důvod proč mít děti se tedy jeví jen jako důvod emocionálního naplnění. Přesněji emocionálního naplnění ženy, její potřeby mít komu dávat svou lásku a péči a získávat zpětnou vazbu. Což se ve vztahu (jen) s mužem vždy neděje. *Ženy – matky mají vývojovou potřebu předávat část svého já druhému jedinci, mají potřebu citově se angažovat na osudu někoho druhého, pečovat, starat se*

o někoho. (Binarová, 2000). Jedná se tedy o emoční potřebu vyvolanou ženami, která má dlouhodobý charakter. Z toho je tedy patrné, proč je postoj ke svěřování dětí do péče stále na straně matek. Neznamená to ovšem, že by muž tyto pečovatelské (rodičovské) schopnosti neměl. Jen je do té doby neaplikoval. Odmítavá reakce na jiné uspořádání svěření dítěte do péče je i reakcí obrannou. Přistoupením na tuto skutečnost by totiž matky byly stigmatizovány jako mateřsky a pečovatelsky neschopné, dokonce nedostatečně milující svoje děti.

Značnou roli v tomto nesmiřitelném boji hraje postoj společnosti k dané problematice a uměle vytvořené nepřátelství pomocí veřejného mínění. Mezi další faktor lze zařadit i možnost soudů rozhodovat proti případné dohodě rodičů s odůvodněním, že není v zájmu dítěte. V rodičích tato skutečnost vyvolává frustraci z vlastní nedostatečnosti učinit správné rozhodnutí. Rodiče pak nehledají cestu k dohodě, ale cestu jak dosáhnout svého. Bohužel často na úkor dítěte.

Výše popsané skutečnosti tak mohou způsobit konflikt a průtahy v případě svěřování dětí do péče rodičům a s tím se nesoucí problémy v samotné porozvodové péči o děti. Péče o děti jak už v rodině úplné či její uspořádání v rodině neúplné tak prochází určitou změnou a je závislé na pohledu společnosti, dle které se odvíjí i přístup rodičů. Základem ale zůstává plná péče o dítě obou rodičů v jakémkoliv uspořádání rodiny, ať už v úplné či neúplné rodině.

3 PROBLÉMY V NEÚPLNÉ RODINĚ

Jak už bylo zmíněno v kapitole 2, neúplná rodina je rodina, kde jeden z rodičů chybí. Rodina tak není ucelená co do členů a může tím vznikat mnoho problémů a komplikací, které souvisí s chodem rodiny a plněním jejich funkcí právě bez tohoto člena. Ale je to právě rodina, která poskytuje jednotlivým členům potřebné zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které by jinak získat nemohly. Každý člen rodiny zastává určitou roli, pro kterou je charakteristické určité chování a styl komunikace. Pokud takový člen vypadne, jeho roli musí nahradit nebo zastoupit někdo jiný. Otázkou je, do jaké míry je toho schopen a zda je to vůbec možné, vzhledem k odbornému postoji o nezastupitelnosti těchto rolí (Kodyšová, 2015).

Jednotlivé rodiny mají vlastní hodnotový systém, který ovlivňuje jejich chování a vede k utváření strategií zvládnání problémů, může se však v průběhu trvání rodiny a jejích vlastních proměn měnit, stejně jako její struktura (Vágnerová, 2008). Rodina formuje základní postoj dítěte ke světu a zásadním způsobem ovlivňuje rozvoj jeho psychiky.

V této kapitole se zaměříme na stěžejní téma a to jsou problémy neúplné rodiny. Tyto nejdříve uvedeme jednotlivě níže. Následně budou některé z nich popsány tak, jak se vztahují právě k jednotlivým funkcím rodiny. Na to, jak je daná funkce v případě neúplné rodiny ohrožená, či omezená a jak jednotlivé problémy v daných funkcích ovlivňují dítě v takové rodině. Zmíněné problémy jsou ukázány jako možné, na základě možných ohrožujících předpokladů, které s sebou neúplná rodina nese. Nikoliv však bezpodmínečně nutné. Znalost těchto problémů a ohrožení může naopak přispět k jejich eliminaci a možné nápravě a správnému směřování výchovy a péče o děti v neúplných rodinách.

3.1 Obecné problémy neúplné rodiny

- ohrožení chudobou,
- neplacení výživného druhým rodičem, špatná vymahatelnost,
- vysoká nezaměstnanost,
- výkon práce za nízkou mzdu,
- kumulace pracovních úvazků a z toho vyplývající málo času na děti,

- možnost a schopnost sladit práci s rodinou,
- nedostatek školek,
- nedostatek volného času,
- sociální vyčlenění,
- nulový společenský život rezidenčního rodiče,
- špatná komunikace ze strany nerezidenčního rodiče,
- velký tlak společnosti – možné psychické problémy,
- nemožnost najít si nového partnera.

3.2 Problémy na pozadí biologické funkce

Tato funkce má zabezpečovat reprodukci lidské populace, udržení života, má tedy význam pro celou společnost. V případě neúplné rodiny, je ale podpora porodnosti ze strany společnosti (potažmo státu) kontraproduktivní. Přivádět děti záměrně do vzniklé neúplné rodiny s většinou velkými finančními nejistotami a tedy do špatných životních podmínek, se jeví rodičovsky nezodpovědné. Tato funkce je tedy velmi ohrožená a problematická v souvislosti s neúplnou rodinou.

3.2.1 Biologicko-reprodukční problémy přímo v neúplné rodině

Díky jejímu naplnění mohou neúplné rodiny vznikat, právě porodností mimo manželský a jakýkoliv jiný svazek (Hamplová, 2008). Nebo naopak není možné tuto funkci dále plnit po vzniku neúplné rodiny, kdy rodina sestává jen z jednoho rodičovského člena a není tedy možné ji dále rozšiřovat rozením dalších dětí. Díky této situaci se mnoho dětí ocitá v pozici jedináčka – jediného dítěte v rodině. A primární rodič často ztrácí trvale či aspoň na dlouhou dobu vidinu narození dalšího dítěte do rodiny. Vzhledem k tomu, že průměrná doba nalezení nového stálého partnera v době po rozvodu (rozchodu) v případě vzniklé neúplné rodiny s dětmi je 5 až 8 let, je často ztráta naděje na další dítě trvalá. Pokud se matka ocitne sama s dětmi či dítětem ve věku kolem svých třiceti let a nového partnera si najde kolem čtyřiceti, ztrácí odvahu a chuť pořizovat si další dítě a stávajícím dětem sourozence. Důvody jsou samozřejmě věk, nedůvěra ve své schopnosti, možná nedůvěra v nového partnera a trvanlivost vztahu, věkový rozdíl mezi dětmi a v neposlední řadě i to, že děti by měly rozdílné otce.

Tato situace může přispívat k nízké porodnosti u nás možná ještě víc, než předem plánované rozhodnutí mít dítě jenom jedno, nebo maximálně dvě, tedy vlastním rozhodnutím na základě určitých priorit. Díky vzniklým neúplným rodinám v době, kdy je v rodině jen jedno dítě, které se narodilo matce kolem třiceti let, šance, že se do ní narodí dítě další, je velmi malá. Také ČSÚ uvádí, že typickou neúplnou rodinou je rodina s jedním dítětem a to v poměru 64% z počtu neúplných rodin oproti 43% rodin s jedním dítětem z počtu rodin úplných (viz příloha č. 6), (ČSÚ, 2004).

V podstatě se jedná o prostou logiku věci, související s odkládáním prvního mateřství. Čím později se první dítě narodí, tím víc se oddaluje i narození dítěte druhého. Pokud mezi tím dojde k rozpadu rodiny, narození druhého či dalšího dítěte je ohroženo, neboť je podmíněno novým vztahem, který se nemusí včas objevit. Může přijít v době, kdy už je na další dítě z pohledu rodiče pozdě.

3.2.2 Biologicko-reprodukční problémy ovlivňující budoucnost dětí z neúplných rodin

V neúplných rodinách chybí zástupce jedné poloviny lidského světa, který tuto polovinu světa představuje a učí ji dítě vnímat a komunikovat s ní. Případná ztráta otce, v rodině znamená, že se dítěti ztrácí základní příležitost k rozvíjení potenciálu daného jeho pohlavím (Matějček, 1994). Dívky, které vyrůstaly v rodině bez otce, mají větší problémy se vztahy s muži. Absence matky v dětství zase mívá za následek problémy při navazování vztahů v dospělosti. Pokud dítě nemůže navázat v raném dětství citový vztah s matkou, vyrůstá ve strachu z náhlého opuštění. Takoví jedinci se často nadměrně upínají na své partnery. Největší strach mají z opuštění (Novák, 2008).

Děti jsou tak do budoucna vybaveny jistým hendikepem v podobě možných partnerských problémů a to buď v podobě problému vůbec navázat vztah s opačným pohlavím, nebo nepřiměřené závislosti na svém partnerovi. Obojí může mít vliv na (ne)vytváření zdravého rodinného prostředí, které dítě z neúplné rodiny v mnoha případech vůbec nezná. I zde tedy dochází k ohrožení biologicko-reprodukční funkce. Dítě pocházející z neúplné rodiny s nedostatečným vztahem či kontaktem s druhým rodičem, které má problém najít si v dospělosti partnera, zůstává dlouhodobě závislé na svém rezidenčním rodiči, kde cítí jistoty a bezpečí, či naopak volí život single. Nezakládá tedy rodinu a je zde dokonce možnost, že nikdy nebude mít děti.

Vztahové problémy dívek naopak mohou mít podoby velké promiskuity z touhy k někomu náležet a potřeby k někomu (komukoliv) přilnout. V takovém případě je sice možnost vzniku rodiny a narození dětí pravděpodobná, ale v mnoha ohledech se scénářem neúplné rodiny.

3.3 Problémy na pozadí ekonomicko-zabezpečovací funkce

S proměnami rodinného uspořádání a s destabilizací rodiny jsou spojena nová sociální rizika. Častým problémem dnešních rodin jsou tak nízké sociálně ekonomické poměry. To platí hlavně pro rodiny s dětmi, ty totiž představují finanční zátěž a zodpovědnost. V případě rodin neúplných se hovoří o dalším ekonomickém propadu proti původní úplné rodině až o 20% (Šatava, Jánský, 2014). Je zde tedy patrná diference životních podmínek, zejména chudoby a sociálního vyloučení, na rodiny a plnění jejich funkcí.

Tuto skutečnost ovlivňuje několik faktorů. Mezi ně patří například skutečnost, že rodina v době rozpadu nemá žádné velké finanční rezervy. Majetek v podobě společného bydlení je zpravidla zatížen hypotékou, nebo vázán na bydlení prarodičů. Jedna domácnost se dělí na dvě, z dvoupříjmové rodiny se stávají dvě jednopříjmové, kde je ta s dětmi jednoznačně finančně znevýhodněná. Na zajištění chodu domácnosti a péče o dítě musí vystačit mnohem menší příjmy. Rodina navíc přichází i o další majetek, nebo naopak jiný musí pořídit. Dalšími faktory jsou oblasti zaměstnanosti a času, které je možné práci, tedy výdělečné činnosti věnovat. Dále pak věk a vzdělání rodiče v čele neúplné rodiny a to v jakém postavení byl v době rozpadu rodiny. V neposlední řadě hraje roli pohlaví rodiče v čele neúplné rodiny (Šťastná, 2009).

Výrazně zhoršená ekonomická situace je tak jedním z hlavních rizik doprovázejících rozchod či rozvod na straně žen s dětmi a osamělé matky jsou jednou ze skupin nejvýznamněji ohrožených chudobou a marginalizací na pracovním trhu (Hora, Kofroň, Sirovátka, 2008). Velká část takto nízkopříjmových samoživitelek se obrací o pomoc k rodičům a často se k nim i stěhují. Rodiče mohou poskytnout zázemí i hlídání pro děti v případě, že žena najde práci.

Jako zajímavost lze uvést i další řešení pro zajištění příjmu neúplné rodiny a tou je kriminální činnost a v ní převážně prostituce. Deník Mladá fronta Dnes vydal v roce

2015 článek, ve kterém uvádí, že každá druhá prostitutka je samoživitelka s dětmi (Karásková, 2015). Toto řešení má velký vliv na funkčnost a zdraví rodiny.

3.3.1 Zaměstnanost a příjmy neúplné rodiny

Nejčastější či nejobvyklejší neúplnou rodinou u nás je rodina v čele s matkou. Tato skutečnost má kromě jiného vliv na mnohdy velmi neutěšené ekonomické podmínky, které tak ovlivňují chod celé domácnosti. Rozvedené matky samoživitelky jsou vystaveny vyššímu riziku chudoby. Díky horší či ztížené možnosti harmonizace pracovních a rodinných povinností mají obtížnější začlenění se či udržení na pracovním trhu (Šťastná, 2009). Dalším problémem je, že rodičem v čele neúplné rodiny je nejen matka, ale často matka na rodičovské dovolené, tedy v době bez zaměstnání a s příjmem pouze v podobě rodičovského příspěvku, jehož velikost je odvislá od způsobu čerpání rodičovské dovolené a době čerpání (MPSV, 2015). Nárok na rodičovský příspěvek sice neovlivňuje příjem rodiče, otázkou je jaké možnosti k přivýdělku rodič na rodičovské dovolené sám s dítětem má. Navíc pokud se matka v roli samoživitelky ocitla v době na RD, často nemá kromě rodičovského příspěvku nárok na žádný jiný příspěvek ani dávku. Ty se totiž vypočítávají z příjmů celé domácnosti z předešlého období, tedy z příjmů v době úplné rodiny, kam se započítá i příjem druhého rodiče (více v kapitole 3.3.2). Dostávají se tedy na hranici chudoby, protože z rodičovského příspěvku nelze uživit sebe ani dítě.

Matky v čele neúplných rodin mají podmínky pro získání práce ztíženy, přesto jsou častěji ekonomicky aktivní než ženy vdané a příjmy ze zaměstnání tvoří převážnou většinu příjmů neúplné rodiny. Odpověď proč tomu tak je, je nasnadě, vdané ženy mají zajištěný příjem od svého manžela. Nejsou tolik nuceny pracovat samy.

Získat vhodné zaměstnání ale pro matky samoživitelky, či prostě pro rodiče samostatně pečující o dítě, není nijak snadné. Jsou omezeni časovými možnostmi, tedy prací jen na dopolední směnu a to ještě uzpůsobenou tak, aby stíhali vyzvedávání dítěte ze školky či školy. Časová výhoda zkráceného úvazku je ovšem pro samoživitele nevyužitelná. Kratší úvazek totiž znamená menší příjem, který tak pro rodinu nemusí stačit. Nízký příjem je problémem celkově. Zaměstnání, která splňují časovou podmínku, nejsou většinou zrovna atraktivní a málo placená. Rodiče neúplných rodin tak volí doplnění jiným úvazkem či brigádou o víkendech či večerních hodinách. Touto situací jsou však velmi frustrováni. V případě dobrého zaměstnance a tedy i živitele

rodiny, nemohou být dostatečnými rodiči-pečovatelí. V případě, kdy věnují svůj čas převážně dětem na úkor zaměstnání, nedokáží zajistit dostatečný příjem pro rodinu (Dudová, 2007a).

3.3.2 Dávky SSP

Další možností navýšení příjmů rodiny jsou dávky státní sociální podpory. Mezi ty patří již zmíněný rodičovský příspěvek, dále pak přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, následně dávky hmotné nouze jako je příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Získání těchto příspěvků, však není nijak podmíněno neúplností rodiny. Všechny se stanovují na základě výše příjmu rodiny. Dosáhnout na ně může tedy stejně tak neúplná rodina jako ta úplná (MPSV, 2015). Neúplné rodině se však přiznání dávek komplikuje v době těsně po jejím vzniku. Jak už je zmíněno, k přiznání dávek dochází na základě výše příjmů rodiny, tyto se ale berou s předchozího období dokonce až rok zpětně. Pro nově vzniklou neúplnou rodinu jsou tak nedosažitelné, protože se vypočítávají z doby, kdy rodina byla ještě úplná a měla vyšší příjmy.

Ukazuje se tak, že sociální příjmy netvoří zdaleka tak významnou část příjmů neúplných rodin, jak by se dalo podle stereotypních představ o osamělých matkách a neúplných rodinách očekávat. Většina rodičů (žen) v jejich čele pracuje a jejich i relativně nízký příjem většinou přesahuje hranici životního minima. Nehledě na to, že do příjmu rodiny je nutné započítat i přiznané výživné. Většina rodičů neúplných rodin se tak na dávky jako příspěvek do jejich rodinného rozpočtu nespolehá (Dudová, 2007a).

3.3.3 Výživné

Specifickým příjmem neúplné rodiny je tzv. výživné. Vyživovací povinnost upravuje od roku 2014 Nový občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., který ve značné míře přebírá znění původního zákona o rodině č. 94/1963 Sb. z roku 1963. NOZ definuje několik druhů vyživovacích povinností, v naší práci se budeme zabírat výživným mezi rodiči a dětmi. Obecná pravidla pro přiznání výživného, včetně pravidel týkajících se nezletilých dětí, se nacházejí v části Vyživovací povinnost (§910 – §923).

Původní ZOR neobsahal žádné tabulky, vzorce ani klíče k určení konkrétní výše výživného stejně tak NOZ. Pro stanovení výživného jsou pro soud důležité odůvodněné potřeby dítěte (oprávněného) a možnosti, schopnosti a majetkové poměry povinného (většinou otce). Vše je tedy na rozhodnutí soudů, bohužel jejich předvídatelnost je v tomto směru velmi mizivá. O jistou nápravu se pokoušela v roce 2010 ministryně spravedlnosti Daniela Kovářová, která sestavila tabulky pro stanovování výživného dle věku oprávněného dítěte. Šlo o jeden z kroků v rámci dlouhodobého projektu Optimalizace agendy výživného, jehož součástí mělo být řešení neplacení a následně i vymáhání výživného (Justice, 2010).

V oblasti výživného tak lze pozorovat dva problémy a to určování výše výživného a následně jeho vymáhání. V obou případech se často rodič, jež má děti v péči, cítí bezmocný. Částky výživného jsou většinou nedostatečné a mnoho povinných rodičů se s platbou zpožďuje, platí méně, nebo dokonce vůbec. Toto se pokouší ve svém návrhu o náhradním výživném řešit ministryně MPSV Michaela Marksová. Náhradní výživné má ustanoveno 19 zemí EU, naše země mezi ně bohužel nepatří. I když pokusy o jeho zavedení trvají už několik let, stále se objevují jeho odpůrci, kteří zmiňují možnou zneužitelnost. Problémem se jeví i to, zda by stát měl dostatečné nástroje na vymáhání výživného na dlužnících, či by byl stejně bezmocný, jako jsou rodiče a děti z neúplných rodin (Parlamentní listy, 2016).

3.4 Problémy na pozadí výchovně-socializační funkce

Rodina je prvním socializačním prostředím, dítě si v ní osvojuje základní návyky a vzorce chování. I v socializaci a výchově se objevuje působnost struktury rodiny, tedy i to, že je rodina neúplná. Dítě se v rámci rodiny učí přijímat sociální role, utváří svou osobnost a seznamuje se s normami a hodnotami společnosti (Kraus, Poláčková, et al., 2001).

Základní role, se kterými se dítě setkává, je role mateřská a otcovská. Mezi nimi samozřejmě existují značné rozdíly, vycházející jak z biologických odlišností, tak z postavení jedince v rodině. Rodiče se chovají k dítěti již od narození odlišně a často zastávají rozdílné představy o rodičovství a náplni svých rolí a výchově. Dítě potřebuje ke své výchově a oba druhy této rodičovské lásky, bezpodmínečnou lásku mateřskou i náročnou otcovskou, jak je vymezuje Šturma (in Hučín, 2003). Trochu jinak se k tomu

staví Kšiňan (2014), který potřebu obou postojů a přístupů uznává. Nerozlišuje však to, který z nich náleží kterému rodiči. Rodičovské role a přístupy nepovažuje za vrozené, ale za naučené, v mnoha směrech i za zastupitelné. *Výzkumy ukazují, že zdravý dětský psychický vývoj není vázán na pohlaví rodiče. Nezáleží na tom, kdo je dítěti rodičem. Předpoklad vrozených kvalit, které dítěti mohou dát pouze matka a otec, nenacházejí v datech žádnou oporu na rozdíl od strukturalistického přístupu, zdůrazňujícího vliv sociálního postavení* (Kšiňan, 2014).

Neodmyslitelnou pravdou ale zůstává, že v rámci socializace a budoucího přebírání rodinných a rodičovských rolí, je model dvou rodičů zásadní nejen pro přímé působení na dítě, ale i pro pozorování interakce mezi rodiči. Dítě učí chápat a řešit určité konflikty v rodině.

3.4.1 Problémy výchovy v neúplné rodině

Obecný předpoklad je, že výchova dítěte v neúplné rodině je problémová, dokonce nedostatečná. Leží totiž převážně na rezidenčním rodiči, tedy na rodiči, který má dítě v péči. Obě již zmíněné role zastává z velké části jen jeden rodič. V těchto rolích nejen že se nemusí cítit dobře, ale očekávání jejich zvládnutí je velkým tlakem na rodiče z neúplných rodin. Určité projevy zvýšené náročnosti výchovy dětí v NR můžeme spatřovat v tom, že častěji vyhledávají pomoc odborníků v rámci rodinného poradenství, či OSPOD. Dětem sólo rodičů hrozí dokonce několikanásobně vyšší riziko, že budou z rodiny odebrány do ústavní péče. Na „vině“ ale není jen realita neúplné rodiny, jak by se dalo předpokládat (Kodyšová, 2015).

Problémy související s výchovou, které vedou např. k problémům s chováním, horším školním výsledkům, emoční labilitě apod. jsou ovlivněny spíše než samotným sólo rodičovstvím dalšími vlivy a okolnostmi, které se s životem v neúplné rodině bohužel často pojí. Mezi ty nejzávažnější a již zmíněné patří ekonomická situace rodiny. Rodina žije jen z jednoho příjmu, který je často nedostatečný. Ocítá se tak v pozici sociálního vyloučení, které má často velký dopad právě na děti, které se s vyloučením z činností ostatních vrstevníků těžko vyrovnávají. S tím souvisí i kvalita rodičovské péče, která je ovlivněná množstvím energie a času, které rodič musí investovat do zajištění základních potřeb dítěte. Z toho pramení málo času na děti, přetížení, vyčerpání a možná deprese (Kodyšová, 2015).

Dalším negativním faktorem je stres, který dítě zažívá. Jeho zdrojem může být samotný rozchod rodičů a změna rodinného uspořádání to, že se vliv jednoho rodiče jistým způsobem omezí nebo vytratí. Důležitá je taky ztráta sociální sítě dítěte po přestěhování, změny školy v důsledku rozchodu rodičů. Dítě může začít více vyžadovat to, co ztratilo a z toho mohou pramenit rodinné neshody a možné nevhodné projevy v chování dítěte. Působení rezidenčního rodiče s tak zdá nedostatečné. Problémem tedy může být i neochota druhého rodiče participovat dál na výchově svého dítěte. Chybí podpora a spolupráce rodičů mezi sebou (Dudová, 2007a).

3.4.2 Vliv nového partnera v neúplné rodině

Rozpadem rodiny vznikají rodiny dvě, neúplná rodina s dětmi a jednočlenná rodina většinou s otcem. Postupem času do jedné i druhé z těchto rodin přibývají noví členové – partneři rodičů. Vstup těchto partnerů s sebou nese příchod nevlastních sourozenců či dokonce narození sourozenců nových. Dítě se tak ocitá ve složité situaci, sotva si zvykne na rozdělení rodiny (v případě rozchodu/ rozvodu) musí si zvykat na změnu v podobě nového uspořádání a vstupu nových členů do rodiny a jejich působení.

Výchova v rodině je totiž komplexem interakcí. Nejedná se tedy jen o výchovné působení rodič – dítě a obráceně, ale i o působení ostatních členů rodiny, mezi nimiž mají velmi významné místo sourozenci. Sourozenecká hierarchie a chování má svá jistá „pravidla“. Pozice, kterou dítě zastává, se příchodem nových sourozenců mění. Tímto se zabývá ve svých sourozeneckých konstelacích Kevin Leman (1997), který popisuje i spojení dvou rodin. S jistou nadsázkou uvádí že: *Láska je zřídka kdy hezčí na druhý pokus*. A spojení dvou rodin s dětmi označuje dokonce za *horor* (Leman, 1997, s. 37). Velký vliv na zvládnutí propojení rodin má věk, počet, pohlaví dětí a pořadí v jakém jsou narozeni. V případě, že do rodiny s nejstarší dcerou, vstoupí další na stejné pozici, vzniká mezi nimi konkurenční boj, který si ani neuvědomují a který jejich rodiče nemusí správně chápat. Výchova v rodině je tak opět ztížena.

Nový partner, který přichází do rodiny, by si měl uvědomit, že jen minimálně skutečně zaujme pozici druhého rodiče. Je to možné v případech, kdy na této pozici v rodině nikdy nikdo nefiguroval a rodina tedy nikdy nebyla úplnou. I tak si dítě uvědomuje, že někde existuje biologický rodič. Matějček doporučuje novým partnerům, aby neočekávali svoje přijetí a počítali s jistou nevráživostí dítěte. Dítě často vnímá nového partnera jako vetřelce, který jim bere maminku nebo tatínka a čas, který byl jen

pro ně. Biologičtí rodiče navíc mají sklony vidět vztah dítěte k novému partnerovi v lepším světle, protože si jejich dobrý vztah přejí (Matějček, 1994).

Dalším problémem, který vyvstává, jsou vztahy rodičů k partnerům druhého rodiče. Tedy otci vadí, že matka si našla nového partnera, který tráví s jejich dětmi velké množství času a stejně tak se matce nelíbí to, že se děti stýkají s novou partnerkou otce. Na tuto situaci si všichni aktéři neúplné rodiny musí zvyknout a vyrovnat se s ní. Každý z nich má právo na nový život, ale nelze zapomínat, že tím ovlivňují životy dalších, hlavně svých dětí.

3.5 Problémy na pozadí emocionální funkce

Pro dítě představuje rodina místo, kde je mu dobře, kde cítí lásku a bezpečí, místo kde se vyjadřuje celá škála pocitů, kde se prožívá široká pestrost emocí.

Pokud dojde k poruše této funkce rodiny, neexistuje žádná instituce, která by ji mohla nahradit. K poruchám může dojít na základě nezralosti rodiče a jeho omezeným možnostem poskytovat dítěti potřebnou emocionální podporu a zázemí. Citové zázemí je důležité nejen pro děti, ale i pro rodiče. Vzájemná emocionalita rodinu spojuje. Nedostatečné projevy emocí, málo pozornosti a narušené emoční vazby mohou vést k deprivaci ze strany dítěte a nevhodnému chování ze strany rodiče. Takovéto chování se může projevovat nezájmem o dítě, nemožností či neschopností jej vychovávat, či poskytovat mu ochranu proti vnitřním i vnějším nebezpečným vlivům. Dítě se učí převážně nápodobou, proto je-li rodinné prostředí chladné bez možnosti navázání vřelých emocionálních vztahů, má to vliv na budování veškerých dalších mezilidských vztahů dítěte (Vágnerová, 2008).

V případě rozvratu rodiny je ohrožena vyrovnaná a klidná rodinná atmosféra. Udržet správné a zdravé vztahy s oběma rodiči, je v době rozpadu rodiny a dlouho potom náročné, ale potřebné. Do hry ale vstupují emoce samotných rodičů, jež na základě vlastních potřeb mohou vztah s druhým rodičem dítěte zhoršit. Jedná se například o tzv. *Syndrom zavrženého rodiče*. Tento termín zavedl u nás psycholog Eduard Bakalář v roce 1996, jako překlad anglického termínu psychiatra Richarda Gardnera., později ho změnil na *Syndrom zavržení rodiče*. Objevují se i varianty jako odcizení.

Syndrom zavržení rodiče je porucha, jež se objevuje v kontextu vzniku neúplné rodiny a to v oblasti svěřeni dítěte do péče. Jeden z rodičů je tzv. programujícím a cíleně se snaží očernit a poškodit druhého rodiče. Záměrně poskytuje dítěti takové informace o druhém rodiči, aby narušil či přímo znemožnil jejich vztah. Dítě se pak nechce s druhým rodičem stýkat, často k němu má téměř odpor, či strach. Manipulace programujícího rodiče je většinou dlouhodobá. Vztah k druhému rodiči tak může být narušen trvale. Odhalení a náprava je v tomto případě na odbornících, kde je třeba práce s celou rodinou. Programující rodič však často bojkotuje i tuto krizovou terapii (Jánský, 2011). Pro dítě je tento způsob narušení vztahů s druhým rodičem velmi zatěžující a může mít na něj dopad i v dospělosti. Pokud je totiž dítě často vystaveno zvládání intenzivních negativních emocí rodičů a to navíc namířené vůči svojí osobě, snižuje se tím jeho schopnost zvládat svoje vlastní emoce (Slaměník, 2011).

Chybějící vztahy a projevy emocí s druhým rodičem dítě postrádá. Může tak pro potřebu emocí až nezdravě přilnout k rodiči, který ho v péči má. Tím, že rodič selhává v naplnění citových potřeb dítěte, roste jeho závislost na rodiči a to pak podlamuje jeho sebedůvěru a schopnost budování správného vztahu s druhým rodičem. Dítě pro správný vývoj potřebuje zdravý blízký vztah s oběma rodiči (Campbell, 1992).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 CÍL VÝZKUMU

Cílem bakalářské práce je nahlédnout do prostředí neúplných rodin, identifikovat možné problémy a prozkoumat důsledky této rodinné struktury ve vztahu k výchově dětí. Zprostředkovat pohled lidí na život v neúplné rodině. Praktická část rozšiřuje teoretickou v zaměření na rozdílné výchovné působení a přístupy matky a otce. Bude se zabývat výchovnými a dalšími možnými vlivy nepřítomného (nerezidenčního) rodiče a problematikou vstupu nových partnerů do rodiny.

4.1 Definování výzkumných otázek

Výzkumné otázky vychází z výzkumného problému, jímž je právě výchova dítěte v neúplné rodině a problémy a obtíže s tím spojené či ji doprovázející.

4.1.1 Hlavní výzkumná otázka:

S jakými problémy při výchově dítěte, se setkává neúplná rodina?

Tato otázka je příliš široká a obsáhlá. Již při vytváření okruhů otázek pro jednotlivé rozhovory se pomalu rozkrývaly oblasti, na které je třeba se přímo v problémech neúplné rodiny zaměřit.

4.1.2 Dílčí výzkumné otázky:

Pro naplnění výše uvedeného cíle jsem v průběhu výzkumu a předvýzkumné sondy v podobě dotazníku, formulovala a upřesnila tyto dílčí výzkumné otázky:

1. Jaké jsou rozdíly ve výchově dítěte v neúplné rodině proti rodině úplné?
2. Jak se zapojuje nerezidenční rodič do výchovy a života dítěte?
3. Jaký je rozdíl mezi výchovou matky a otce?
4. Co je důvodem k setrvávání v neúplné rodině, tedy životu bez partnera?
5. Jak nový partner ovlivňuje chod neúplné rodiny?

4.2 Metody výzkumu

Na základě cíle výzkumu byl zvolen smíšený výzkumný přístup. A to tak, že nejdříve byl jako forma předvýzkumu použit dotazník. Tento je k nahlédnutí v přílohách (viz příloha č. 7). Tato předvýzkumná sonda posloužila ke stanovení a upřesnění dílčích výzkumných otázek (Gavora, 2000). Pro jednoduché vyhodnocení dotazníku byla použita forma deskripce. Na základě těchto otázek byly vytvořeny okruhy otázek pro hloubkové rozhovory s participanty (viz příloha č. 9). Tyto rozhovory byly vedeny na téma jejich životní situace samorodičovství a výchovy dětí a vztahu s bývalým partnerem. Rozhovory budou následně analyzovány.

4.3 Výběrový soubor

Charakteristika souboru participantů je dána specifikou tématu bakalářské práce. Osoby vybrané pro výzkumný soubor byly vytipovány tak, aby jejich životní situace odpovídala zkoumanému problému. Pro dotazník byl zvolen dostupný vzorek respondentů, pro rozhovory zase soubor záměrný. Ten byl vytvořen z rodičů žijících v současné, nebo v nedávné minulosti s dětmi či dítětem sami, tedy záměrným účelovým výběrem a rodičů nerezidenčních, jež své dítě po rozpadu rodiny v péči nemají. Využila jsem svojí vlastní životní zkušenosti v této oblasti a toho, že se mezi samostatnými rodiči pohybují, a některé z nich jsem tak oslovila.

Přesto, že jsem chtěla původně učinit aspoň přibližné srovnání neúplné rodiny v čele s matkou a proti tomu otcem, či aspoň podchytit názory mužů i jako rodičů, jež děti v péči aktuálně nemají, nakonec se mi nepodařilo přesvědčit dostatečné množství mužů pro zapojení do průzkumu. Soubor tak sestává z cca 13 ti žen a 4 mužů. Vzhledem k tomu, že se jedná o hodně osobní téma, stalo se, že si někteří z oslovených svou účast na výzkumu během jeho průběhu rozmysleli. Pro zajímavost do výzkumu zařadím i sama sebe a vlastní zkušenosti rodiče vychovávajícího děti samostatně.

Pro dosti široký náhled byli vybráni účastníci v různém věku, s různým počtem dětí, dokonce s různým počtem rodičů, s různými důvody proč se ocitli v této situaci. Rodiče s dětmi v péči výhradní své, střídavé, či výhradní druhého partnera. Rodiče žijící sami s dětmi krátce, dlouho, nebo jen v nějakém životním období, rodiče, kteří se ocitli jako sólo rodiče několikrát, či rodiče, kteří momentálně mají nového partnera.

4.4 Způsob průběhu sběru dat

Pro zjištění základních informací a stanovení a upřesnění výzkumných otázek, byl vytvořen krátký dotazník. Po jeho vyhodnocení a stanovení okruhů otázek byli osloveni jednotliví participanti, kteří byli ochotní spolupracovat i v rámci kvalitativního výzkumu formou rozhovorů. Kvalitativní výzkum v této podobě se jevil jako vhodný zejména díky citlivosti tématu, což se během výzkumu i potvrdilo vzhledem k tomu, že participanti do svých výpovědí museli zařadit informace o dětech. Výzkum byl zaměřen hlavně na subjektivní vnímání dané situace u každého jednotlivce. Poukázání na problémy, které vidí a vnímá on a hledání možného propojení s ostatními výpověďmi. Přestože nelze výsledky a závěry nijak paušalizovat určité shody a prolnutí nalézt lze. Ty by mohly následně vést či aspoň ukázat směr k dalšímu možnému výzkumu.

Pro vedení těchto hloubkových rozhovorů bylo využito kromě klasického přímého osobního setkání i multimediálních komunikačních technologií (skype, komunikátor FB apod.). Je to z důvodu, že moji participanti jsou z různých koutů naší republiky (průzkum tak dostane další širší rozměr). Tento způsob může výzkum zdánlivě ztížit. Participantům však poskytnul možnost pocitu určitého soukromí a jistoty. Chyběl samozřejmě přímý kontakt doplněný o neverbální komunikaci, který má u rozhovoru taky svou váhu. Při písemné komunikaci pomocí internetových komunikátorů jsme se jej společně s participanty pokoušely nahradit aspoň dostupnými smajlíky, či použitím písemných výrazů v podobě pomlček, několika teček, či znásobení písmen.

Před zahájením rozhovoru jsem všechny seznámila s tématem bakalářské práce a účelem rozhovoru. Na základě domluvy byly nabídnuty varianty záznamu hovoru a to buď nahráváním či písemným zápisem. S překvapením jsem zjistila, že si nikdo nahrávání nepřeje a většinu účastníků to přijde nepříjemné. Musela jsem tedy přistoupit k písemnému zápisu hovoru, což se občas jevilo jako komplikované. Protože hovor nemohl tak plynout, kvůli potřebě vše zaznamenat, či se zaznamenávalo v určité zkrácené podobě. Zajímavý byl i požadavek, který často zazněl, a to: *...tohle tam ale nepiš...tohle tam prosím nedávej*. Tato skutečnost jen potvrdila, že se jedná o téma velmi citlivé a osobní a určité informace považují takto žijící lidé za ryze soukromé.

Jak již zmiňuji výše, využila jsem i moderní komunikační technologie a některé rozhovory byly provedeny pomocí komunikátoru na Skype a na FB, či klasický email. Tento způsob se ukázal pro účastníky velmi příjemný v tom, že si svou odpověď mohli rozmyslet. Mně to poskytovalo možnost klást někdy i více otázek, a rozhovor rozdělit

do více částí a přizpůsobit se tak časově více participantovi samotnému. Chyběla ale interakce s dotazovaným. Výhodou byl písemný výstup, který vlastně vznikl průběžně a v plném znění.

Cílem rozhovoru bylo nahlédnout do života a životní situace jednotlivých rodičů. Co bylo příčinou jejich sólo rodičovství, jak situaci a výchovu dítěte v ní zvládají, s jakými se potýkají problémy, komplikacemi či dokonce strachy. Jak řeší vztah s druhým rodičem dítěte. Délka rozhovoru byla různá dle sdílnosti jednotlivých participantů. Někteří rovnou oznámili, že chtějí mluvit stručně a ke spoustě věcí se nechtěli vracet, či vůbec vyjadřovat. U některých byly informace zase velmi rozsáhlé a rozhovor i s přestávkami trval 3 hodiny. Jindy probíhalo rozhovorů několik kratších či kombinace ústního hovoru a písemného vyjádření.

4.5 Statistické a technické zpracování dat

Sepsané záznamy hovorů jsem zpracovala do zkrácených charakteristik čili kazuistik jednotlivých rodin, pro získání základních informací a přehledu o každé z nich. Tyto a další získané informace z rozhovorů byly analyzovány pomocí metody kontrastů a srovnávání- zjištění přímých rozdílných faktorů ovlivňujícím výchovu dítěte v neúplné rodině a přístup k řešení, či aspoň popis situace jak jej vnímali a viděli informanti. Vyhodnocení bude slovně popsáno. Jeden z rozhovoru bude zapsán pro ukázkou v plném znění do příloh (viz příloha č. 10).

4.6 Časový rozpis výzkumného šetření

Během měsíce ledna 2016 byl proveden předvýzkum pomocí dotazníku. Následně byly stanoveny otázky výzkumu a oslovení participantů. Po výběru participantů a domluvení způsobu získání dat u každého z nich, byly postupně domluveny jednotlivé schůzky pro uskutečnění rozhovorů. Osobní schůzky se prolínaly se získáváním dat a informací písemnou formou pomocí emailů, komunikátorů FB a skype. Časový rozvrh byl velmi náročný. Koordinace schůzek a písemného kontaktu byla velmi náročná. Nešlo jen o pořízení samotného rozhovoru, ale i o jeho zpracování.

4.7 Etické otázky relevantní k výzkumnému projektu

Při realizaci výzkumu pro bakalářskou práci bylo třeba dodržet níže etické otázky.

- Použití audiozáznamu nebylo možné z hlediska nesouhlasu účastníků, nikdo nebyl nucen, vyhověla jsem.
- Respekt během rozhovoru – poskytnutí času na odpočinek, či možnost na nějakou otázku neodpovědět.
- Nehodnotit získané informace, ani dotazovaného.
- Na nikoho z účastněných nesmí být používán žádný nátlak či manipulace. Takto získané informace by neměly žádnou vypovídající hodnotu.
- Tolerovat závěrečné rozhodnutí se na výzkumu nakonec nepodílet.
- Zajištění anonymity – uvádění jen počátečního písmene participantů a u dětí uvádění jen syn dcera, u všech uvedení věku. Získaná data nebudou nijak zneužita a jejich využití bude jen pro zpracování bakalářské práce.
- Poskytnout účastníkům zpětnou vazbu – informace a hlavně poděkování.

4.8 Možná rizika během výzkumu

Během výzkumu je třeba počítat s možnými riziky a komplikacemi, jež mohou nastat. Jeden okruh možných rizik jsou ty, které se týkají průběhu sběru dat, tedy rozhovorů. Pro vedení rozhovoru je dobré vytvořit si jisté schéma okruhů otázek (Gavora, 2000). Použití stejných otázek je ale ovlivněno přístupem a sdílností i samotným příběhem participanta. Některé otázky se tak jeví jako okrajové. V rámci těchto rozhovorů tedy není možné i přes stejné, nebo podobné kladené otázky ovlivnit množství a typ získaných informací. Další komplikací je samotná sdílnost participanta, v případě větší uzavřenosti se nedostaneme tak do hloubky, jak bychom potřebovali. V případě sdílnosti větší, či příběhu hodně silného může naopak rozhovor trvat i několik hodin. S oběma variantami je třeba počítat. Participanty také není možné do čehokoliv tlačit a nutit, je tedy možné, že si nakonec účast na výzkumu rozmyslí až po uskutečněném rozhovoru, nebo si nepřeje zveřejnit některé, někdy i velmi zásadní informace. Není možné dopředu odhadnout, kdo se zúčastněných přistoupí na nahrávku a kdo ne – což se potvrdilo. Rozhovor to samozřejmě určitým způsobem prodlužuje a komplikuje.

Další oblastí určitých komplikací může být osobní znalost s některými účastníky. I když se na první pohled jeví jako výhoda, může být někomu nepříjemné svěřovat se známé osobě. Podobně tak lze pohlížet na vlastní zkušenosti, ze stejného života rodiče v neúplné rodině. To že zažívám a řeším stejné problémy, mohlo mít dobrý vliv na otevřenost účastníka i na vhodnost pokládaných otázek. Na druhou stranu bylo třeba vyvarovat se subjektivnímu hodnocení.

V neposlední řadě je možným problémem tohoto výzkumu míra validity i reliability. Základní otázkou závěrů kvalitativního výzkumu je to, do jaké míry se závěry výzkumu z velmi úzkého vzorku populace dají zobecnit na celou populaci, či alespoň na jiné podobné případy. Není tedy možné takto získaná data generalizovat na větší populaci než je samotný výzkumný soubor. Zjištěné jevy a jejich opakování mohou vést k vytváření hypotéz. Jejich platnost je pak třeba ověřit dalšími metodami, většinou kvantitativním výzkumem. Není tedy možné data z kvantitativního výzkumu generalizovat na větší populaci než je výzkumný vzorek.

Míra vnitřní reliability odpovídá šíři zkoumané problematiky a omezeností vzorku. Tuto může do určité míry snížit nepravdivost poskytnutých informací, nebo jejich nedostatečnost či nemožnost některé použít. Přesto, že je možné, že některé údaje zůstaly nezjištěny, nepředpokládám, že by participanté nesdělovaly údaje pravdivé. Případy kdy nebylo možné, některé údaje použít z důvodu, že si to účastníci výzkumu nepřáli, se ale objevovaly. Je možné, že to mohlo mít vliv na zkreslení určitých souvislostí a interpretace není tak přesná nebo správná. Hlavní možnou chybou výzkumu je tedy špatné vyhodnocení, klasifikace a interpretace získaných informací (dat).

5 PRŮBĚH SBĚRU DAT

Získávání materiálu pro výzkum v rámci tématu bakalářské práce se ukázal velmi náročný a to z několika důvodů. První byla náročnost časová, druhá souvisela s tématem samotné bakalářské práce. Téma a tedy i výzkum je velmi osobní a přestože se v populaci týká velkého počtu lidí a možné participanty nebylo těžké najít a zkontaktovat, bylo mnohem těžší je přesvědčit k účasti na tomto projektu. Velké množství opravdu zajímavých případů a rodin jsem nemohla do výzkumu zahrnout, protože si to dotyční nepřáli. I přes upozornění a ujistění o anonymitě, se mnoho z nich bálo medializace a určitého poškození sebe či svých blízkých. Z tohoto důvodu nebyly použity všechny poskytnuté rozhovory a informace, které jsem obdržela. Matky v situaci, kdy momentálně stále bojují o děti a mezi nimi a otcem dětí panují velké rozepře, se bály komplikace své situace (*Víš, on kdyby na to přišel, to by bylo hrozný, já ho fakt nechci provokovat.*).

Strach se nakonec objevuje jako něco, co participantky obecně velmi svazuje.³ Nezletilá matka se zase bála, že poškodí svoji matku, díky způsobu řešení, k jakému se v rámci jejich situace v péči o její dítě rozhodly. Zajímavý by jistě byl i příběh matky, které kromě svých dětí má v péči i syna bývalého manžela z jeho prvního vztahu, ale právě nechtěla poškodit biologické rodiče tohoto dítěte poukázáním na jejich, řekněme, neschopnost (*Oni to prostě nějak neumí, s tím životem se děsně perou. Neuměli to spolu, ale neumí to s tím klukem ani sami. Ne že by byli nějak neschopní, s ním to není lehké a oni mají dost svých problémů. Přála bych jim všem, aby je vyřešili. Ale ten kluk za to nemůže a přece kvůli tomu neskončí v děčáku. Na to bych se prostě nemohla s klidným svědomím dívat. Tak ať má aspoň hodnou tetu.*).

Žen se ale nakonec zúčastnilo poměrně dost. Větší problém byl ale na straně mužů otců. A to ať byli v jakékoliv kategorii ve vztahu k dětem. Problém o své situaci hovořit měli muži s dětmi v péči i ti co své děti vidí jen občas nebo vůbec. Muži se tady ani tak nebáli poškození svojí nebo blízké osoby, ale spíš přiznání, že v jejich rodičovské situaci existuje problém, který je nutno řešit. Většina těch co se odmítla zúčastnit, reagovala slovy: *no já o tom ale nechci nějak veřejně vykládat, to je prostě moje věc.* Což je škoda nejen s ohledem na můj výzkum, ale i na skutečnost, že podobným přístupem není možno poukázat na možné problémy, komplikace a starosti,

³ Zde je záměrně použito ženského rodu, přestože účastníci výzkumu byli muži i ženy. U zúčastněných mužů se ovšem jakékoliv obavy, či strach vycházející jakkoliv z jejich situace neobjeoval.

kteře takoví rodiče mají. Není tak možné hledat nějakou pomoc či nápravu a řešení ve věcech, kde si sami nevědí rady.

Na druhou stranu je pochopitelné, že rodinu každý z nás považuje za primárně soukromé místo. Prostor, poskytující jistoty a bezpečí, který jen nerad odkrývá veřejnosti, prostor, jež chce chránit.

5.1 Přehled zúčastněných informantů

Tabulka č. 1: Přehled informantů – ženy

ženy	věk	způsob vzniku NÚ	děti	děti v péči	délka NÚ v letech	nyní ve vztahu	otec dětí ve vztahu
A	34	sama od těhotenství	1	ANO	7	NE	neví
D	37	2x rozchod	2 / 2 otcové	ANO	4	NE	neví
E1	36	rozvod	2 / 1 otec	ANO	4	ANO	ANO
E2	46	rozvod	1	ANO	2	NE	ANO
H1	32	sama od těhotenství	1	ANO	7	NE	neví
H2	32	rozchod	2 / 1 otec	ANO	3	ANO	NE
I	42	sama od těhotenství	1	ANO	8	NE	neví
K1	38	rozvod	2 / 1 otec	ANO	3	NE	ANO
K2	39	rozvod	3 / 1 otec	ANO	2	NE	NE
L1	38	sama od těhotenství	1	ANO	11	NE	ANO
L2	39	rozvod	1	ANO	17	NE	ANO
M	42	rozvod	2 / 1 otec	ANO	10	NE	ANO
R	42	rozvod	2 / 1 otec	ANO	6	ANO	ANO

Zdroj: Vlastní

Tabulka č. 2: Přehled informantů – muži

muži	věk	způsob vzniku NÚ	Děti	děti v péči	délka NÚ v letech	nyní ve vztahu	matka dětí ve vztahu
O	36	rozchod	2 / 2 matky	1 + 1	2	ANO	neví
R	42	rozvod	2 / 2 matky	1	6	ANO	neví
T	46	2x rozchod	2 / 2 matky	1	4	NE	neví
Z	37	rozchod	1	X	2	ANO	neví

Zdroj: Vlastní

Tabulka č. 3: Porovnání muži versus ženy

Rodinné skutečnosti	muži	ženy
s dítětem/ dětmi v péči	2	13
děti z jednoho vztahu	1	12
děti z více vztahů	3	1
NR bez soužití	0	4
NR po rozvodu	1	7
NR po rozchodu	3	2
momentálně ve vztahu	3	3
bez vztahu	1	10
povědomost o vztahu druhého rodiče	0	9

Zdroj: Vlastní

5.2 Vyhodnocení dotazníku

Dotazník sloužil jako předvýzkumná sonda pro formulování dalších výzkumných otázek pro kvalitativní výzkum v podobě rozhovorů. Přestože dotazník měl nějakou danou formu, byla jsem otevřená potřebám respondentů, do něj něco připsat a dotazník jsem těmto odpovědím přizpůsobila. Pomohlo to zároveň objasnit, jaké oblasti respondenty skutečně pálí a co potřebují sdělit. Některé otázky jsem tedy přímo doplnila, jinde jsem zase přeformulovala, či doplnila možné volitelné odpovědi.

Díky znalosti prostředí neúplných rodin, jsem v určitých otázkách poskytla možnost vpisování vlastních odpovědí (otázka č. 19), či možnost zaškrtnout odpovědi více a to zejména v oblasti péče o dítě, která je nejrozmanitější a zároveň pro práci stěžejním tématem (otázky č. 18, 19, 20). Dotazník je vyhodnocen v krátkých přehledných tabulkách, s jednotlivými otázkami jen prostým výčtem odpovědí respondentů na dané otázky, podrobně v příloze č. 9 (viz příloha č. 8). Dotazník vyplnilo 25 respondentů, z toho 18 žen a 7 mužů – jak je patrné z první otázky.

Práce je zaměřená především na postavení, péči a výchovu dítěte v neúplné rodině a vliv na ně z pozice právě její neúplnosti. V dotazníku tak nejsou další určující otázky

na vzdělání rodičů, momentální zaměstnání či velikost města kde žijí. Otázka na věk byla položena přímo v rozhovorech a důležité bylo pouze zjištění, zda rodič pracuje či nikoliv. U některých participantů samozřejmě tyto otázky byly více rozvinuty, pokud své momentální pracovní zařazení mělo z jejich pohledu vliv na průběhu chodu neúplné rodiny (objevovaly se odpovědi o časové náročnosti práce, či několika kumulovaných úvazcích, nebo naopak náročnosti vůbec práci nalézt). Otázka zaměstnanosti ale v dotazníku není.

5.3 Kazuistiky

5.3.1 M. 42 let, syn 15 let, syn 10 let (matka, děti v péči)

(Hovor probíhal písemnou formou ucelenou výpovědí a doplňujícími otázkami přes službu messenger stránek FB a to během měsíce února. Komunikace byla velmi snadná a otevřená, s M se známe dlouho. Do výzkumu jsem mohla zapojit i informace z našich dřívějších rozhovorů)

Statečná a usměvavá, tak by se dala stručně popsat. M. je ta, kterou bych opravdu nazvala statečným člověkem. Jak sama o sobě říká, už se ničeho nebojí, ale vždycky jí něco překvapí.

M se se svým mužem potkala v době, kdy prožívala těžké zdravotní problémy. A protože tohle zvládli a podržel ji, myslela si, že je to ten správný chlap do nepohody. Žili spolu 12 let, z toho převážnou část byli manželé. Do „provalení“ první nevěry z manželovy strany bylo manželství pěkné a pohodové. Pak přišla nedůvěra, strach, hádky, výčitky. Po zklidnění situace přišla nevěra nová a tak stále dokola.

Cesta k rozvodu byla dlouhá, kvůli dětem byla odhodlaná pořád odpouštět a věřit. Taky zmiňuje nedůvěru sama v sebe, že by to o samotě nezvládla. Až s odstupem času si přiznala, že opora, kterou vněm viděla, byla stejně nedostatečná či vyloženě falešná a vztah by to neudrželo. I tak byl odchod v podstatě nečekaný. Prostě jen večer oznámil, že odchází. Mladšímu synovi nebyli ani dva měsíce. Mezi odchodem a samotným rozvodem byl pak velmi těžký rok, který si **M** moc nepamatuje. Kromě rozvodu, péče o děti nedostatečných financí ji zasáhlo ještě úmrtí tatínka. Přes to přese všechno se potýkala mezi šokem a doufáním, že se to třeba ještě slepí, ukončení vztahu jí bylo líto, jak vůči sobě, tak vůči dětem. Oproštění se od toho a získání důvěry v sama sebe a schopnost to zvládnout chtělo čas.

M vzpomíná na nejtěžší období, kdy byla klukům mámou i tátou 24 hodin denně bez odpočinku, s vlastní nemocí, bez opory a podpory v někom jiném. Tu měla aspoň ve své úžasné mamince a přátelích, kteří pro ni byli určitým útekem. Její okolí ji bralo vždycky stejně, ve vztahu k nim nikdy nepocítila žádnou změnu. Změnu cítí ve srovnání s ostatními rodinami, v tom jakým způsobem (ve dvou) věci řeší, v tom co si sama s kluky nemůže dovolit a dopřát jim. V tom jak málo má na kluky čas.

Komunikace po rozchodu byla velmi těžká a komplikovaná. Otec dětí se nepřestěhoval daleko, bydlel se svou novou partnerkou velmi blízko, potkávali je spolu a později i s kočárkem...To že má tatínek přítelkyni se dětem moc nelíbilo jako ona sama, asi hlavně z titulu, že není s nimi. Pak přišly další dvě tatínkovi děti a to bylo pro kluky ještě těžší. Do toho bylo potřeba řešit poruchy chování u staršího syna a specifika s tím spojená.

Kontakt s otcem se dnes srovnal. Má novou přítelkyni, s klukama se vídá. I když **M** ani kluci nezastírají, že by si přáli víc, podle **M** dokonce potřebovali. **M** by si přála, aby se víc zajímal, staral. Aby byl směrem k chlapcům víc aktivní i vzhledem k problémům staršího syna. Veškeré rozhodování a řešení problémů ať už výchovných nebo jiných je jen na ní.

Do rodiny žádný nový partner nepřišel. **M** má náročnou práci i s nočními směny. Aby mohla klukům občas něco dopřát, ještě si přivydělává. Jak říká, na nikoho dalšího nezbyvá kapacita a dlouho jí to ani nevadilo, ale sama by zůstat nechtěla. Pokud proběhly nějaké vztahy, byly jen milenecké a nijak se nedotkly dětí.

5.3.2 I. 42 let, dcera 8 let (matka, dítě v péči)

(Hovor probíhal u I doma. Byl dlouhý a často přerušovaný i jinou nesouvisející komunikací. V tu dobu byla doma i její dcera, která si hrála ve svém pokoji a občas za námi přišla. S I i s její dcerou se známe dlouho, nebyl to tedy pro dceru žádný problém, že jsem u nich na návštěvě a že si s její maminkou povídám. Hovor trval téměř 3 hodiny a byl velmi emotivní a otevřený. Následně bylo třeba eliminovat nepodstatné či nesouvisející informace.)

I je velmi rázná a pracovitá žena. Známe se několik let a rozhovor s ní byl jeden z nejdelších. Důležitou částí jejího života je víra.

I otěhotněla po tříletém vztahu. S partnerem spolu nikdy nežili, občas u ní bydlel občas ne. Byl starší, děti už nechtěl, měl dceru z prvního manželství. **I** se naopak netajila tím, že kdyby otěhotněla, dítě si určitě nechá. Doufala ve společný život, i když jí ho partner nikdy nesliboval. Těhotenství přišlo, bohužel, ve fázi rozchodu. Její přítel jí tuto informaci dlouho nevěřil a jeho reakce na tuto zprávu nebyla hezká. Dlouho s ní nekomunikoval a nereagoval na žádné pokusy o kontakt. Dokonce jí byly nabídnuty peníze na potrat, který odmítla. Následně probíhalo složité domlouvání o přiznání otcovství a placení výživného.

I je jediná, která hovoří o komunikaci s OSPOD a poradě s nimi jak postupovat. S partnerem sepsala dohodu o úpravě svěření dítěte do péče po narození a hrazení výživného. **I** zažívá v této fázi spoustu věcí, odmítnutí jejích návrhů směrem k otci dítěte, odsouzení své náboženské komunity kvůli těhotenství bez sňatku i to, že na veškeré zařizování byla vesměs sama. Poslední měsíc těhotenství skončila v nemocnici. Celou dobu se snažila komunikovat s otcem dítěte a doufala v nějaký zájem. Bohužel ten nenastal.

První tři roky života její dcery byly náročné. Dokonce tolik, že z první rok úplně vytěsnila a téměř nic si z něj nepamatuje. Její dcera byla hodně živá až divoká. To přinutilo **I** cca v roce a půl navštívit psycholožku, nepotvrdila se žádná diagnóza. Dcera je ale svérázná dodnes **I** to často přičítá tomu, že jí chybělo působení či přímo vedení otce. Musí zastat oba a přitom vlastně úplně neví jak, protože nikdy ani v partnerství nežila.

I si vždycky přála klasický rodinný život (matka, otec, děti) a tento chtěla poskytnout i dceři. Proto se neustále snažila o nějaký kontakt mezi otcem a dcerou o navázání vztahu. Její pokusy jsou ale marné. Otec dcery na ně vůbec nereflktuje. Jediný kontakt s dcerou proběhl v jejích dvou letech, ale žádný zájem otce to neprobudilo. Dokonce zmařil i pokus o kontakt s jeho dcerou z jiného vztahu. Neexistuje ani kontakt s širší rodinou otce, přestože **I** by si to přála. Rodiče otce bydlí blízko a **I** by vztahu nebránila, zájem ale není. Během času na rodičovské se objevili finanční problémy, otec dítěte občas nezaplátil, ale na žádné sociální příspěvky **I** nedosáhla. Byla proto nucena si přivydělávat.

Ve třech letech dcery vypršela původní dohoda a tak se k dořešení rozhodla přes soud. Vyřešeno bylo na první stání. Po nástupu dcery do školky se začal objevovat otázky na otce a určitá touha jej poznat a mluvit s ním. Ostatní děti mluvily o tatíncích

a dcera chtěla taky. Otec bohužel na nabízený kontakt, zájem opět nereflektoval. Dcera začala viníka spatřovat v matce (tatínka nikdy neviděla, tak určitě není špatný...). Tuto situaci **I** opět řeší s psycholožkou (je jedna z mála kdo přiznává odbornou pomoc).

Dcera se nadále s otcem nestýká, přesto, že věkem její zájem o otce spíše sílí. Jsou situace, kdy se kontaktu s ním vehementně dožaduje. **I** by si stýkání otce s dcerou moc přála, přesto ale přiznává, že po všech pokusech a snahách dnes již neví, zda by měla odvahu dceru otci svěřit, i kdyby tento zájem projevil. Podobně vlastně vnímá i situaci v možném partnerském vztahu. Nikdy s mužem nežila a neví, jestli by si troufla někoho domů nastěhovat, nechat ho o samotě s dcerou. Její vztahy, či spíše pokusy o ně, byly spíš krátkodobého charakteru, bez toho aniž by dceru nějak zasáhly. Pokud se někdo poblíže objeví vždy jen z titulu jako kamarád. **I** si uvědomuje svou samotu i to že mužský vzor pro dceru by hodně znamenal, přesto si moc neumí soužití v partnerství představit.

Rozdíl proti ostatním pociťuje hlavně z titulu úplnosti rodiny. Jinak jim ale jejími slovy nic nechybí.

5.3.3 K. 38 let, dcera 12 let, syn 6 let (matka, děti v péči)

(Rozhovor probíhal na dvou úrovních, část písemně emailem a část v kratších úsecích přímými upřesňujícími otázkami. Setkávaly jsme se v zaměstnání. K. o své situaci hovoří běžně, upřesňovala jsem si tedy i některé informace z dřívějšíka, aby jejich interpretace byla správná.)

K je velmi pohodová a klidná. Většinou, i přes nesnáze, vypadá, že ji nic nerozhodí. Sama se označuje za tvrdohlavou, ale rozhodně tak nepůsobí.

K žila se svým mužem cca 13 let a velkou část z toho v manželství. Manželství bylo v pohodě do narození prvního dítěte, pak manžel nějak neunesl zodpovědnost z rodičovství a začal žít, jakoby žádnou rodinu neměl. Přesto vztah dál trval. Po narození syna však manžel přiznal poměr s kolegyní z práce. Pak následovalo velmi těžké období jednoho roku, kdy se rozhodoval, jestli s rodinou zůstane nebo ne, druhý vztah stále udržoval. Pro **K** kojící dítě a vysvětlující starší dceři neustálé spory a hádky to bylo velmi těžké. **K**, pocit z této situace popisuje jako směsici strachu, bezmoci a ohrožení.

Manžel se nakonec rozhodl pro rozvod, pro **K** to byl těžký moment v životě kvůli hroznému zážitku, který tím dceři způsobili. Dodnes si vzpomíná na den, kdy jí to řekli. Po rozvodu otec neměl zájem o děti, věnoval se své nové přítelkyni a s nimi se nijak zvlášť nestýkal. Po určité době se to zlepšilo. Možná v souvislosti s **K** odstěhováním a nástupem do práce. Původní byt v domě manželových rodičů nyní obývá se svou novou přítelkyní a jejími dětmi. Není tedy divu, že se děti cítí občas v jeho domácnosti odstrčené. Zvláště těžce to prožívá dcera.

I přes to je jejich kontakt častý, i když nepravidelný. Tatínek si bere děti na smluvený víkend, plus kdykoliv v týdnu kdy o to otec nebo děti projeví zájem. Schůzky jsou nad rámec dohodnutého styku, protože **K** nechce dětem ve vztahu s otcem nijak bránit. Otec by děti měl rád u sebe i několik dní za sebou, dětem to ale tolik příjemné není, děti tak stále tráví více času s matkou. Přestože **K** vztah a kontakt s otcem podporuje, má takové střídání několik úskalí. Děti si nerozumí s novou partnerkou otce ani jejími dětmi. Zapomínají neustále někde nějaké věci. Tatínek také v určitém směru změnil postoj k dětem. Je najednou velmi výchovný a důsledný. Skutečná péče ale dle **K** spíše pokulhává.

K, jako jedna z mála zmiňuje časté zásahy do výchovy dětí, potřebu otce rozhodovat o výběru školy či koníčků – bohužel bez ohledu možností (časových i jiných) matky. Tatínek také v určitém směru změnil postoj k dětem. Je najednou velmi výchovný a důsledný, jeho reakce se nelíbí ani dětem ani **K**. Děti se často bojí říct, co by opravdu chtěly, zároveň mluví o tom, že by chtěly všechno vrátit být zas celá rodina, chybí jim to.

Život jen s dětmi považuje **K** za náročnější, finančně, organizačně i emočně. Chybí opora a pomoc i třeba s rutinními věcmi. Otec je navíc často ve skluzu s placením výživného, o pomoc se pak musí obracet na přátele. Opět jako jedna z mála přiznává pobírání sociálních příspěvků – konkrétně příspěvku na bydlení, bez něhož by si slušné bydlení pro děti nemohla dovolit.

I když se toho naučila hodně zvládat sama a spoléhat jen sama na sebe partnera by si přála. Vztah žádný neměla, má pouze rodinného přítele, který jim pomáhá. Je ale jen přítelem, jak pro děti tak pro ni.

5.3.4 L. 38 let, dcera 11 let (matka, dítě v péči)

(Rozhovor s L byl složen z několika emailů. Část sepsala jako ucelený příběh, část byly odpovědi na okruhy otázek, jež jsem jí zaslala. O průběhu rozhovoru jsme se domlouvali přes sociální síť a to převážně v březnu. Opět jsem nějaké informace měla z dřívějšíka.)

L je velice příjemná, jemná a kreativní. Ve svém volném čase dokáže stíhat neuvěřitelné věci.

Se svou dcerou zůstala sama už v době těhotenství. S otcem dítěte měli sice dlouhý vztah, ale nežili spolu. Partner byl o hodně starší a jejich vztah byl v podstatě tajný. Navštěvovali se buď u něj, nebo u ní, ale společný život jí nesliboval. L hodně chtěla, ale tušila, že zřejmě není jediná. Přesto během těhotenství stále doufala. Ale když nakonec nepomohl s žádnými přípravami ani podporou rázně to ukončila. Objevil se pak ještě jednou těsně před porodem s konstatováním, že by jí pořád dál navštěvoval. O to už ale L neměla zájem, dlouhodobě potom s ním neudržovala žádný kontakt. Dokonce to došlo tak daleko, že dcera neměla málem otce zapsaného v rodném listě – pořád se nemohl rozhodnout. Stihlo se to na poslední chvíli.

L žije jen s dcerou celou dobu sama, s otcem vůbec žádné styky neudržovaly až do nedávné doby. Otec platil pravidelné výživné, ale o dceru se vůbec nezajímal, L ho nekontaktovala. Říká, že měly s dcerou spokojený život, nikdy se na otce nijak zvlášť neptala. Má pocit, že jí nijak zvlášť neschází, má hezký vztah s dědečkem a kolem i jiné mužské vzory. Kontakt s dcerou tak téměř deset let neprobíhal. V posledním roce, ale otec projevil zájem a začal L kontaktovat, občas se tedy s dcerou vídají. Ta je ale dle L velmi stydlivá, takže toho spolu moc nenamluví. Vídají se jednou za měsíc, L by ráda, aby se dcera seznámila se svou sestrou (dcera otce z druhého vztahu). Jak říká, od ní už se sourozence nedočká.

Přes kontakt s otcem jsou veškeré výchovné zásahy čistě na L, s pomocí se obrací na svou velkou rodinu. Chybí jí ale opora někoho blízkého, bohužel ztrácí naději, že by někoho našla. Pokusy o to seznámit se i přes seznamku ztroskotaly a L si v tomto směru nijak nevěří. Je jí líto, že dcera nemá klasický rodinný model, i když jí nepřipadá, že by jí něco scházelo. Rodina sice její stav nijak nevídá, dokonce se k němu staví tak, že je sama protože nikoho nechce, L to vnímá tak, že nikdo nechce ji. Opět se setkávám s názorem, že není kde někoho potkat a taky s nejasností jak by asi eventuální soužití vypadalo, když s mužem nikdy nežila.

Rozdíl proti úplné rodině pocítuje právě v chybějícím členovi. Jak sama říká, všechno ostatní se naučila zvládat, nebo naopak brát tak aby ji to netrápilo. Jsou s dcerou velmi propojená dvojice.

5.3.5 H. 32 let, syn 7 let (matka, dítě v péči)

(Situaci H jsme probíraly průběžně po dobu našeho přátelství na základě podobné životní situace. Následně jsem ji požádala o upřesnění pro použití informací, co jsem již měla. Doplnující otázky tak probíhali přes FB a email.)

H je velmi zajímavá a atraktivní. Má spoustu ušlechtilých zájmů a koníčků, ne všem se ale může věnovat.

H zůstala sama cca rok po narození syna. Vztah byl komplikovaný, byly spolu krátce a přišlo těhotenství. Otec dítěte je navíc cizinec, pár spolu nežil, jen se navštěvovali. Rozcházení trvalo půl roku, pro **H** nebyla těžká představa, že zůstane na synka sama, ale že ztratí svou lásku, to pro ni bylo bolestivé. Dnes už jí to líto není – jen že syn nemá „aktivního“ otce. Vzhledem k tomu, že byla velmi mladá, vrátila se se synem do svého rodného města, kde má možnost pomoci širší rodiny a život zde není tak finančně náročný. Přesto díky určitému zdravotnímu hendikepu synka byla dlouhodobě bez práce a jako jedna z mála přiznává pobírání hned několika sociálních dávek. Nikdy ji to nijak netěšilo, chtěla se o sebe a syna postarat, ale syn byl více nemocný než ve školce a tato skutečnost nešla s prací skloubit.

Momentálně práci má, ale je plná obav jak to so ohledem na synův stav a na to, že jsou spolu sami, všechno zvládne. Stále se potýká s velkou životní i finanční nejistotou. Vliv na to má i to, že se otec se synem téměř nestýká. Kvůli tomu, že žije v zahraničí, vídají se jen jednou ročně na prázdniny. Svou roli v tom hraje i cena letenky. Ze začátku se otec ozýval častěji, nyní volá jednou za měsíc a to **H** považuje za velmi nedostatečné. Přála by synovi tátu napořád. Syn už není tak malý, nepřítomnost otce si uvědomuje a chybí mu. Otec ale na větším kontaktu nijak nepracuje. Zřejmě si nevytvořil pevný vztah k synovi, bere kontakt s ním jako povinnost.

H se tedy stále stará o syna sama, ale nějaký parťák a táta pro syna jí chybí. Bohužel žádný vhodný v dohledu není. Dle jejího vyjádření nikdo nechce mámu s cizím dítětem a „dělat tatínka“. Muži, kteří se jí do života připeletli, měli zřejmě zájem o ni, ale to je málo. **H** nemá babičky ani jiné zázemí, jako největší zátěž tedy pocítuje to, že se

nemá s kým o výchovu a péči o svého syna podělit, že nemá žádný čas pro sebe. Komplikace přicházejí v případě nemoci ať už její nebo syna. Naučila se být soběstačná i velmi skromná, problém vidí v tom, že se může spolehnout jen na sebe. Je sice fajn, že jí do života nikdo nemluví, ale ani se na něm nikdo nepodílí a nepomáhá.

5.3.6 R. 42 let, syn 12 let, dcera 8 let (matka, děti v péči)

(Rozhovor s R. byl kratší a stručnější než s ostatními informantkami, dokonce si nebyla jistá, jestli takové odpovědi jaké je ochotna poskytnout, mi k něčemu budou. V určitých případech odpovídala dokonce jednoslovně a rozvíjet odpovědi nechtěla. Bohužel jsem nemohla použít informace, které jsem o její rodině měla z dřívějších. Některé si prostě nepřála zveřejnit, což mě mrzelo. Byla ráda za možnost odpovědět písemně.)

R je spíše tichá, jemná a trošku uzavřená. Svoji roli v tom možná hraje i její víra. Se svým manželem se rozvedli po 9ti letech manželství. V tu dobu bylo dětem 6 a necelé 2 roky. **R** na tuto dobu nerada vzpomíná, všechno vztahující se k rozvodu a společnému životu s jejím mužem, je pro ni velmi citlivé a moc se jí vzpomínat nechtělo. Důvod odchodu otce od rodiny jsem se nedozvěděla a nechtěla jsem **R** trápit. Byla jedna z těch méně sdílných a já jsem její formu odpovědi respektovala.

Otec se tedy jednoho dne odstěhoval a následně trvalo $\frac{3}{4}$ roku vše kolem rozvodu. **R** se cítila velmi nejistá, téměř bezmocná, situace pro ni očividně byla překvapivá a bolestivá. Syn měl (stále má) otce velmi rád a pro něj byl jeho odchod a to, že nejsou všichni spolu velmi těžký. Dcera byla naopak velmi malá (necelé dva roky). Pro ni bylo dle **R** zase nejtěžší na otce si zvyknout, být u něj bez maminky. Za další komplikaci **R** považuje nový vztah otce dětí. Děti byly podle ní zbytečně brzy vystaveny konfrontaci s novou pro ně cizí osobou.

R zůstala i s dětmi bydlet v jejich původním bytě, byla v tu dobu na rodičovské dovolené s dcerou a tak se potýkala s velkou finanční nejistotou. Navíc se jí dlouhodobě nedařilo nalézt uspokojivé zaměstnání, částečné úvazky nebyly dlouhodobé řešení. Dlouhý čas bez práce, finanční starosti a určitá bezradnost a nejistota ji dlouho velmi sužovali. V době po rozvodu ji pomohla nejbližší, rodina, nyní jak říká, se už musí starat sama.

Jak sama zmínila, těžko snáší zátěžové situace, za něž rozvod a následný stav považuje. Přesto se mnohému naučila, znovu řídí auto a bere vše, tak jak přijde. Za

nejtěžší považuje to, že děti nemají otce, zvláště syn to stále hodně prožívá. Život bez muže jí přinesl pokoru a velkou skromnost, i když ji trápí, že mnohé nemůže svým dětem poskytnout. To je také jediné co pociťuje jako negativum – rozdíl mezi ostatními. Děti podle ní nijak nestrádají, ale výběr dovolené a dárky nejsou takové jak u vrstevníků z úplných rodin.

Velkou oporou je jí nyní přítel, s kterým je již více než rok, zatím spolu ale nebydlí. Objevil se, jak říká úplně náhodou, sama vztah neplánovala ani nečekala.

5.3.7 T. 46 let, syn 21 let, syn 6 let (otec, starší syn v péči, mladší syn v péči matky, praktikují spíše střídavou výchovu)

(Rozhovor probíhal po dohodě u mě doma, byl čistě ústní. T měl spočítáno kolik má na něj času, protože následně vyzvedával syna. Po dohodě jsem si zapisovala rozhovor přímo do počítače. Rozhovoru se nikdo jiný neúčastnil a trval cca 40 minut. Následně jsme drobnosti upřesňovali komunikací na FB.)

T má děti ze dvou vztahů. U prvního se jednalo o manželství a to docela krátké, k rozvodu došlo už po čtyřech letech. T nepopisuje žádný velký konflikt ani specifický důvod k rozvodu. Hodnotí to tak, že už si se ženou nerozuměl, měli jiné názory na život a na běžné věci. Veškeré náležitosti okolo rozvodu a následné péče o dítě měli dohodnuty dopředu a šlo o klasická nastavení. Syn zůstal v péči matky a ta se i s ním přestěhovala ke svým rodičům, do nedaleké vesnice. Syna vídal dle dohody pravidelně. Nyní syn dokončuje maturitní nastavbu a žije u něj a to i přesto, že je stále ve výlučné péči matky. Rodiče se takto dohodli. T tak plní svou vyživovací povinnost vůči synovi přímou péčí a podporou při studiu. Matka na něj přispívá. Vzhledem k tomu, že to není velká částka T i starší syn, mají přívýdělek.

Druhý syn je z druhého vztahu, ten trval deset let. V synových čtyřech letech se rozešli. O péči a výživném se dohodli mezi sebou. Dohoda bohužel po nějaké době přestala fungovat. Matka neumožňovala T kontakt se synem a to ani o prázdninách. T tak navštívil OSPOD pro sjednání nápravy. Úprava o styku s dítětem byla nakonec stanovena soudně. Syna má ve výlučné péči stále matka, oba se ale dohodli o rozšířeném styku s ohledem na zaměstnání, kde oba směnují. Úpravu a přesný rozpis provádějí na začátku každého měsíce.

Kromě matky tráví syn hodně času s babičkou z matčiny strany. Její vliv se **T** moc nelíbí, i o výchově matky se domnívá, že je málo důsledná. Syn tam často neposlouchá a dle jeho slov musí občas sám výchovně zasahovat. Je ten přísnější a důslednější.

Momentální nastavení považuje za adekvátní. Ohledně péče o syna si užívá určitého obdivu od okolí ve srovnání s ostatními otci. Necítí nutnost pomoci od někoho jiného.

5.3.8 E. 46 let, dcera 19 let (matka, dítě v péči)

(Rozhovor byl ústní ve dvou kratších úsecích na společném obědě, zhruba 2x20 minut. Zbytek potřebných informací mi poskytla písemně a při kratších setkáních kdy mě po přepisu ještě něco napadlo.)

E je nejstarší z ženské části participantek. Je určitým způsobem rázná a zároveň pohodová, bere svou situaci s humorem zlehka a s určitou úlevou.

Její manželství trvalo ze všech nejdéle – byla vdaná celých 23 let a jak sama říká, posledních osm let už nestálo za nic, její manžel se o rodinu nezajímal, hodně pil a našel si jinou ženu. Rozvod nakonec probíhal v klidu právě kvůli průtahům během posledních let manželství. Nikdo ve vztahu nebyl spokojený a tak by nakonec rozvod vysvobozující.

I když jí rozvod přinesl velkou úlevu, zároveň ji připravil o veškeré úspory pro dceru, vyplatila manžela a dala mu všechno, co chtěl, jak říká. Shodou okolností v tu dobu přišla i o dobře placenou práci a tak se musela uskromnit po všech stránkách.

I přesto že dcera byla v době rozvodu velká, nezvládá situaci dodnes dobře, je nucena navštěvovat odborníka a dokonce užívá antidepresiva. **E** ji proto nezatěžuje finanční zátěží, kterou od rozvodu pociťuje. Snaží se vše zvládat s tím, že dcera se brzy osamostatní. Vztahy s otcem jsou vlažné, vídají se málo. Otec žádný zájem o dceru nejeví, ale výživné platí pravidelně, s **E** už přes rok nekomunikuje vůbec.

V době rozvodu pomohla **E** nejvíce její rodina, i když si většina z nich myslí, že se rozvádět neměla, že žena má vše urovnat a vztah za každou cenu udržet. Ona s tím nesouhlasí. Dnes se snaží všechno zvládat sama a pomoc od ostatních bere jako příjemný bonus.

Vztah momentálně nevyhledává, říká, že to nemá cenu, měla, jak říká dva pokusy, ale nějak to nedopadlo. V podstatě jí to ale vyhovuje, protože si může dělat, co chce, necítí se omezovaná a ve stresu.

5.3.9 R. 42, dcera 11 let, dcera 1rok, nevlastní dcera 11 let (otec, první dcera v péči matky)

(Rozhovor probíhal u mě doma a byl postaven na informacích, které jsem už měla. S R jsme se znali již v době, kdy se sám rozváděl. Bylo překvapivé, že některé jeho postoje se od té doby změnili. Hovor trval asi hodinu.)

Je jediným z participantů, kdo se opakovaně oženil a navíc je to muž.

Z prvního manželství, které trvalo 10 let, má starší dceru. Rozvod byl velmi emotivní. **R** už během manželství pocíval velký a nepřiměřený vliv matky svojí ženy, která s nimi bydlela. Z manželství odcházel s velkou nespokojeností, a jak sám říká, jen s igelitkou. Dceři byly tři roky, měl s ní hezký vztah, ale protože bohužel neměl žádné zázemí ani plnohodnotné bydlení nemohl pomýšlet na to, aby ji dostal do péče. Dcera tak byla svěřena matce, která stále žije ve společné domácnosti i s babičkou. Kontakt s dcerou popisuje jako komplikovaný. Původní nastavení bylo každý druhý víkend a k tomu odpoledne ve čtvrtek a v úterý i s přespáním. Do vztahu s dcerou vstupuje matka nebo babička svými reakcemi na **R** možné známosti, či jiné chování. Dcera se tak často ocitla jako mezi dvěma mlýnskými kameny. Jako reakce na nějaké **R** životní změny byla dokonce dcera vystavena nepřiměřenému chování a komunikaci v podobě odvezení „napořád“ k otci a za pár dní zase odvezení. Zakazování telefonování **R** velmi malý kontakt s druhou babičkou (matkou **R**).

R si zřídil svůj vlastní život, koupil si byt, aniž by ho jeho bývalá manželka vyplatila, našel si přítelkyni a následně se oženil. Jeho nová žena má dceru z prvního manželství ve stejném věku. Vztahy v rodině to tak komplikuje. Děvčata si k sobě hledala cestu a i dnes na sebe ještě občas žárlí. **R** si díky nevlastní dceři o to více uvědomuje to, že se svojí dceři tolik nemůže věnovat, nemůže s ní být. Rád by to dceři nějak vynahradil, ale bohužel nemá moc prostoru. Styk s dcerou stanovený soudem, musí striktně dodržovat a při jakékoli snaze o změnu nebo rozšíření styku s dcerou, probíhá velmi dlouhá diskuse s její matkou, která ale nikam nevede.

V loňském roce se do této složité konstelace narodila ještě třetí dcera. Svůj čas už tak musí dělit mezi tři děti, ke kterým má různé vazby. Určité situace způsobují napětí v jeho nové rodině. Cítí, jak se mu první dcera pod vlivem babičky vzdaluje, nemůže k němu jen tak přijít. I když bydlí velmi blízko, nebo mu jen tak zavolat. Sám čeká na to, až jí bude 12, kdy se k tomu bude moci vyjádřit a soud by mě k jejímu názoru přihlédnout. Otázkou však zůstává, do jaké míry se odváží vzhledem kvůli svému určitému strachu z reakcí matky a babičky.

5.3.10 E. 36 let, syn 12 let, syn 11let (matka, děti v péči)

(Rozhovor probíhal z části ústně formou určitého předrozhovoru v době, kdy jsem o své práci teprve přemýšlela v době po pracovní schůzce. Protože mi získané informace přišly zajímavé, oslovila jsem E znovu, s doplněním a ověřením toho co už jsme věděla. Opět jsme se sešly na pracovišti, následně jsme řešily ještě písemně.)

E je velmi aktivní a pracovitá a podle toho i žije.

Se svým manželem žila i včetně manželství deset let. K rozpadu manželství došlo, když bylo staršímu synovi 5 let. **E** nezmiňuje nějaký jasný důvod pro rozvod jen to, že byla moc ráda, že se pro ten krok rozhodla. Komunikaci během rozvodu a po rozvodu označuje za hodně emotivní a napjatou. Po rozvodu se odstěhovala s dětmi do jiného bytu, kluci přešli do jiné školky a v rodině nastalo hodně změn. S pomocí nikoho nepočítala, snažila se vše zvládnout sama.

Zajímavostí je, že měli s manželem stanovenou střídavou péči, i když ne úplně tak stejnoměrnou. Děti si střídali každý víkend a otec si brával ještě děti v úterý a čtvrtek v týdně. Nešlo tedy o střídání plně týdenní. Oběma bylo vyměřeno stejné výživné a tak se vlastně dělili jen o péči o děti. Děti to nijak neřešily. Problémy nastaly, když svou část střídavé péče otec neplnil. Přestal si děti brát jeden den v týdně následně i druhý. **E** se musela neustále přizpůsobovat a měnit svůj pracovní harmonogram. Kluci už potom ani k tátovi tolik nechtěli, protože jejich kontakt s ním neustále podléhal nějakým změnám. Komunikace i kontakt s otcem vážli a tak se po šesti letech rozhodla požádat o výlučné svěření dětí do své péče.

Nyní se otec vídá s dětmi každý druhý víkend, ale ani ty občas nedodrží, výživné platí, ale dle **E** se o děti zajímá málo. Nijak zvlášť to neřeší, ale děti to mrzí. Vliv na to

má i nová partnerka otce, kdy se pak vytrácí zájem o děti a oni k němu následně ani moc nechtějí.

Co se týká vztahů, žije **E** už dlouho s novým partnerem, děti jej akceptují a vycházejí s ním. Pro **E** je velkou oporou. Přesto ani v době, kdy byla sama s dětmi, nepocítovala, že by jim něco chybělo. Jako zásadní vnímá boj s časem a jeho organizací. Skloubit všechna zaměstnání, kroužky dětí, jejich případné nemoci či školní povinnosti. Přesto to považuje za zvladatelné. Děti má na prvním místě. Přesto, že se teď o péči a výchovu o děti může podělit s novým partnerem, byla by ráda, kdyby se víc zapojoval vlastní otec dětí.

5.3.11 H. 32 let, dcera 6 let, syn 4 roky (matka, děti v péči)

(Rozhovor probíhal písemně, v podobě ucelené výpovědi a následně doplňujících emailů. Následně jsem H navštívila v práci, kde si na mě udělala čas. H se velmi ráda vyprávěla, byla velmi otevřená, uvolněná a ráda rozebírala věci dopodrobna. U ústního rozhovoru byla ještě její kolegyně, která její situaci znala a připomínala, co je třeba zmínit. Pokud by nebyla schůzka v práci, trvala by určitě déle než 30 minut.)

H je mladá temperamentní žena veselé povahy.

S prvním dítětem otěhotněla po krátkém vztahu, se svým přítelem nežila, pouze se navštěvovali a po otěhotnění začali rekonstruovat část domu u jeho rodičů. Už první těhotenství se na jejich vztahu podepsalo. Partner začal být nevrlý a mrzutý a jeho reakce na jejich situaci se **H** zdáli nepřiměřené. **H** pocítovala velký nezáměr jak o sebe tak o dítě. Partner upřednostňoval kamarády, zábavu a alkohol. Rodina měla finanční potíže. I po narození dcery neměl otec trvalý příjem a nedokázal rodinu zabezpečit. Přesto raději hledal chyby na **H**. Často ji obviňoval, že je špatná matka, která jen myslí na to, jak by mu nechala holku na krku. Přitom se jednalo o činnosti, jako je nákup, který otec nebyl schopný udělat. Díky tíživé finanční situaci **H** nezbylo než ji řešit. Udělala si rekvalifikační kurz pro cvičitelky a vedla kurzy cvičení. Otec opět reagoval podrážděně, protože byla více samostatná a nakonec do rodiny přinesla více peněz než partner. Jejich vztah byl tak plný neustálých dohadů a půtek. K alkoholu se přidala marihuana a po ní časté slovní napadání **H**.

Druhé dítě se dle **H** narodilo v nějaké světlé chvíli, kdy se poměry uklidnily. Ještě pár měsíců po narození syna to fungovalo, ale pak už se vše opakovalo a situace se

zhoršovala. Dcera začala hádky mezi rodiči těžce snášet a velmi emotivně reagovala. **H** se nakonec odhodlala, našla si vlastní byt a od přítele s dětmi odešla. Syn byl stále malý a na tři a půl letou dceru to mělo pozitivní vliv. Počáteční fáze rozchodu ale byla pro **H** velmi náročná, co se týká komunikace s otcem dětí. Ta se dnes již uklidnila.

Dnes se děti s otcem vídají jednou za 14 dní o víkend, péče o ně je dle **H** sporadická a prázvláštní. Děti mají u otce na jednu stranu až nepřiměřenou volnost, na druhou stranu se jim otec v době kdy je má příliš nevěnuje a nechává péči na svých rodičích. Tato výchova se **H** velmi nelíbí. Děti se vrací velmi rozjívěné a zmatené. Přesto **H** otci bránit ve styku nechce a ráda by, aby reagoval i na to, že se s ním chtějí vídat i jindy. Dětem se snaží vše vynahradiť společně s jejím novým partnerem, což se ale nelíbí otci. S otcem bojuje i po finanční stránce. Výživné občas neplatí, částka se mu zdá nepřiměřená a stále se vymlouvá. Platí jen velmi malé množství dohodnutých věcí a pokud něco dětem koupí, požaduje za to po **H** peníze zpět. **H** i přes tyto komplikace vnímá svůj život jako hezký, pomoc nic moc od nikoho nečeká. Snaží se dát dětem zázemí a jistoty a stejně tak pěkné zážitky. Společný volný čas tráví různými aktivitami a návštěvou různých akcí, které děti milují.

5.3.12 L. 39 let, dcera 19 let (matka, dítě v péči)

(S L jsme si povídaly přes messenger téměř 2 hodiny na konci měsíce března. Rozhovor byl proložený i zdánlivě nesouvisejícími informacemi. Vzhledem k tomu, že se známe více než 20 let, náš osud je hodně podobný a její dcera je stejně stará jako můj syn, bylo vše velmi přirozené a uvolněné.)

L je sebevědomá, velmi rázná, praktická, pracovitá a soběstačná.

L se vdávala velmi mladá a vdaná byla krátce. Po čtyřletém vztahu se nakonec s manželem rozvedli. Dceři byly 2 roky. Její muž byl také mladý, a nežil tolik prorodinný život, jak by si **L** přála. Více ho zajímali jeho stále svobodní kamarádi, s kterými se scházel po hospodách, kam bohužel brával i dceru. To se **L** samozřejmě nelíbilo. Snažila se mu domluvit, protože jinak byl jeho vztah s dcerou v pořádku, ale situace se zhoršovala a objevovali se hádky a následně i projevy násilí. Skutečným důvodem pro rozvod, byla ale nevěra jejího manžela, kterou **L** rozhodně nehodlala překousnout. **L** se v jistém směru po jejich rozchodu ulevilo.

Tak jak se v době manželství její muž otcovsky angažoval, tak v době po rozvodu o dceru nejevnil téměř zájem. **L** to přikládá jeho nové partnerce, která jeho dceru neměla ráda. Ta si vymohla to, že ke stykům otce s dcerou téměř nedoházelo. Dcera to dlouho těžce nesla, o tatínka velmi stála a situaci nerozuměla. Ke kontaktu s dcerou tak docházelo velmi sporadicky pouze návštěvou u jeho rodičů. I tyto kontakty postupně slábly. V době blížící se dospělosti a zvýšené potřeby konfrontace dcery s otcem došlo k rozepři, jež měla za následek absolutní odstřižení dcery od otce, která prohlásila, že už jej vidět nechce.

Po dobu rozchodu a dobu na mateřské měla **L** velkou podporu rodičů i rodičů partnera. Sama říká, že ji využívala, jen když bylo potřeba. Neměla problém najít si práci i překonat těžké finanční období. Během let měla jeden vážnější vztah, který označuje za pohodový. Nakonec se však s přítelem rozešli údajně kvůli její práci. **L** je velmi aktivní a vždy byla hodně cílevědomá, zvyklá se postarat o sebe a sama za sebe rozhodovat.

Momentálně tedy žije s dcerou, která je již dospělá. Svůj stav nepovažuje v žádném směru za hendikep s hodnocením, že rozvedený je dneska kdekdo. Rodinu zajišťuje sama. Výživné od otce chodí občas nepravidelně a nelze se na ně tedy spolehnout. Kontakt s otcem není ani z její strany ani ze strany dcery,

5.3.13 Z. 37 let, syn 5 let (otec, dítě v péči matky)

(Informace jsem od Z získala na několika schůzkách většinou v kavárně. Ty trvaly vždycky kolem 40ti minut a byly proloženy i nepodstatnými informacemi pro výzkum. Přišlo mu zajímavé něčeho takového se zúčastnit.)

Z je velmi sebevědomý a svou situaci popisuje jako že je vše úplně v pohodě. Matku svého syna si vzal v době, kdy měla děti z prvního vztahu. Dle jeho informací se své ženě hodně přizpůsoboval, což se projevilo v místě, kde žili i v práci jakou dělali. K dětem jeho ženy časem přibyl jejich vlastní syn. Manželství však netrvalo dlouho a k rozvodu došlo ještě v době, kdy syn nechodil do školky. Velký vliv na neshody, které se mezi manželi objevovaly, měla matka jeho ženy, která k němu byla velmi kritická a snažila se svou dceru ovlivňovat.

Z zmiňuje, že se nechtěl donekonečna dohadovat, má rád když jsou věci po jeho bez dlouhého handrkování. Rozvod prý proběhnul v klidu, protože jak říká, proč být

s někým kdo s tebou být nechce ať už z jakéhokoliv důvodu. Po rozvodu si našel novou práci, odstěhoval se do vzdálenějšího města. Sám to ale nepovažuje za komplikaci v kontaktu se synem, protože díky práci je hodně na cestách. Soudní rozhodnutí o svěření do péče matky přizpůsobují oba rodiče vlastním časovým možnostem.

Z i přes nepravidelné, nárazové setkávání se synem nemá pocit, že by ho zanedbával, či se mu málo věnoval. Nepřipouští možnost, že by to synovi vadilo. Několikrát zopakoval, že jsou všichni v pohodě (myšleno on, matka i syn). Svůj čas věnovaný synovi považuje za dostatečný. Zmiňuje, že své bývalé ženě s výchovou syna velmi pomáhá, že se o všechno zajímá. Na některé otázky ohledně syna ale odpovědět neuměl. **Z**, má velké plány co se týká jeho a syna, plánuje změnu v podobě střídavé péče a je přesvědčen, že to opět nebude problém pro syna ani pro matku. Na moji otázku jakou pravidelnost by střídavá péče v ohledu na jeho zaměstnání měla mít, odpověděl, že se to nějak domluví. Problém nevidí ani ve své práci, ani ve vzdálenostech měst kde on a matka syna žijí ani v řešení dvojích škol či lékařů.

Momentálně nemá ani stálé bydlení a i tady mluví o tom, že to nebude žádný problém. Syna vidá dle aktuálně domluvené dohody. Za pozitivní považuje, že oba s bývalou ženou mají již partnery, syn tak podle něj bude mít dvě úplné rodiny. Ani tady nepřipouští, že by s tím syn mohl mít nějaký problém.

5.3.14 O. 36 let, dcera 7 let, dcera 3 roky (otec, první dcera v péči, druhá v novém momentálním vztahu)

(S O jsme si povídali přes Skype. 2x pomocí videohovoru, které trvaly tak 30 minut. Doplňující informace byly přes písemný komunikátor.)

O nyní žije v nesezdaném vztahu, v kterém má 3 letou dceru. Z prvního vztahu (taktéž bez manželství) má dceru sedmiletou. Tu má v péči. Shodou okolností matka starší dcery má ještě jednu dceru z dřívějšího vztahu. Rodinné vztahy jsou proto celkem komplikované a je do určité míry s podivem, že sestry byly v péči rozděleny mezi dva rodiče. Starší dcera **O** má tak sourozence jak u matky, tak u otce.

O o svém prvním partnerství moc nemluví, jediné co zmiňuje, že si přestali rozumět. Ukončení údajně probíhalo v klidu včetně svěření dcery do jeho péče. Lehce naznačuje, že matka upřednostňovala dceru starší, ze svého předchozího vztahu. Se svou dcerou má hezký vztah a je rád, že ji má v péči. I když byl zvyklý se o ni starat

i před tím uznává, že potřeboval pomoci. Ta se brzy objevila v podobě jeho nové partnerky a on sám uznává, že to mnohé ulehčilo. Kontakt s bývalou ženou dodržují dle soudního rozhodnutí, matka se s dcerou více nevidá, protože O se s ní přestěhoval do vzdálenějšího města. Nemá pocit, že by to dceři, nebo její matce vadilo, protože jak říká je shovívavý zase v oblasti výživného. Matka má určené velmi malé výživné, ale jak sám říká, chtěl jí vyjít vstříc a ne dělat dusno.

S momentálním stavem je spokojený, o celou rodinu jak říká se stará dobře. Dcera s novou partnerkou vychází a malou sestřičku má moc ráda. O jí nebrání ani v kontaktu se straší sestrou. Mohou si kdykoliv telefonovat a dokonce si její sestru vzal na týden o prázdninách, aby spolu mohly být déle. Je jeden z těch, co moc rád mluví o současném stavu, který je zřejmě ve všem podle jeho představ a nerad zmiňuje minulost. Nijak se nezmiňuje o tom, jak celou situaci vnímá jeho nová partnerka, má pocit že v pohodě. A to přesto, že dcera potřebuje více péče, co se týká školy a učení.

5.3.15 A. 34 let, syn 7 let (matka, dítě v péči)

(Povídaly jsme si spolu nenuceně na společné snídani ve městě, kde jsme se potkávaly celkem pravidelně několik měsíců. Její způsob odpovědi a přístupu byl vždy příjemným zpestřením. Postupně jsem se dozvídala víc a víc. Strávily jsme spolu povídáním asi 4 hodiny v součtu.)

Je jednou z nejpohodovější účastnic. Na člověka dělá dojem, že jí nic netrápí a o všem dokáže mluvit s úsměvem.

Dělá si dokonce legraci i z početí svého syna, kterého si, jak říká, přivezla jako zavazadlo navíc. A ráda jedná impulsivně dle momentálního nápadu a tak se jednou rozhodla odjet pracovat do jedné exotické země. Zde se také seznámila po nějaké době s otcem svého dítěte, zahraničním lékařem. Když po pár měsících odjížděla zpět do Česka, byla už těhotná. S otcem dítěte žádnou budoucnost neplánovala, byli údajně moc rozdílní, žili jiné životy a nechtěli žít ani v zemi jeho původu, ani tam kde pracovali. O synovi otec věděl, ale A si žádný vztah a budoucnost neplánovala. Vzhledem ke své povaze neřešila docela podstatné věci jako zapsání otce do rodného listu a určení péče a výživného. Všechno tak nějak na poslední chvíli. Otec se se synem nevidá. Ne že by mu bránila, ale žije v zahraničí a kontakt je komplikovaný. Syn ví, že otce má, občas od něj dostává dárky nebo ho vidí při skypu s matkou, pojem tatínek ale v plné míře nechápe.

Dle A ale nijak nestrádá, po jeho narození žije se svými rodiči a babička s dědou se snaží vnoučkovi vše vynahradiť. A se po mateřské nedařilo dlouho najít práci, ale díky své povaze ji to nijak netrápilo. Svého syna, i svůj život tak jak je, má moc ráda. I když je do určité míry závislá na pomoci svých rodičů, cítí se být samostatná a volná. Svůj život plně podřizuje synovi, dokonce s úsměvem říká, že i nového partnera musí malej nejdřív schválit.

Je snad jediná, která tuhle část nevidí jako obtížnou či nemožnou, nějakého přítele vždy má a ten pravý dle ní určitě přijde, tak jako přišla ta správná práce.

5.3.16 D. 37 let, syn 11 let, dcera 6 let (matka dětí v péči, dva otcové)

(Rozhovor s D. byl komplikovaný, komunikovaly jsme písemně, ale nikdy neodpověděla uceleně na všechny dotazy, nebo použila jiný způsob komunikace. Na email odpověděla na FB, na zprávy na messengeru pak dlouho nereagovala a následně mi napsala dotaz na mobil, jestli ještě něco potřebuju. Rozhovor byl tak velmi rozstríštěný a bylo těžké mu dát ucelenou podobu.)

D jako jediná má každé dítě z jiného vztahu a stále se potýká s mnoha problémy. O svém prvním partnerovi toho moc neřekla. Ani o životě ani o rozchodu. Bylo patrné, že s ním i přes problémy ve svém životě vychází. Druhého partnera potkala tedy v době, kdy už měla syna a nějakou dobu s ním žila sama. Do vztahu padla tak nějak rovnýma nohama, bez toho aniž by o partnerovi hodně věděla. Všechno se zdálo být ideální. **D** brzy otěhotněla a její nový partner se nabídnul, že by zůstal na mateřské sám. **D** se ta myšlenka líbila. Měla novou slušně placenou práci, kde ale bohužel byla velmi nepravidelná pracovní doba.

Přestože **D** se cítila spokojena, starší syn s novým partnerem tolik nevycházel. **D** to hodně přiklání povaze obou, kdy syn byl hodně samotář, nekomunikativní a nový partner občas příliš dominantní. Vnímala to ale tak, že má vedle sebe konečně pořádného chlapa. Zpočátku tedy vše fungovalo, vypadalo to, že se umí celkem postarat jak o narozenou dceru, tak o domácnost. To ale bohužel netrvalo dlouho. Situace doma houstla. Nový partner byl občas velmi výbušný, dcera byla čím dál tím víc plačtivá, v domácnosti přibývali věci, které rodina ani nepotřebovala a **D** časem zjistila, že si na ně její partner všemožně půjčuje. Syn s ním nechtěl zůstat sám doma a v domácnosti se začalo objevovat moc nových známých a pořiderních lidí. Na svoje otázky **D** nedostávala uspokojivé odpovědi. Postupně zjistila, že otec vodí dceru po hospodách

a po kamarádech, nedává synovi večeři, utrácí a půjčuje si peníze. Začala mít obavy o dceru a dohodla se s ním na vystřídání na rodičovské dovolené. Její partner na to sice přistoupil, ale sám si práci nehledal. V rodině rostlo napětí a agresivita ze strany přítele. Objevovali se další a další problémy až **D** zjistila, že jsou zadluženi do té míry, že je na ně vydaná exekuce. Syn odmítal s nevlastním otcem komunikovat a byly i problémy ve školce následně ve škole.

Ukončení vztahu bylo velmi emotivní a už ve fázi, kdy docházelo k domácímu násilí. **D** žila v napětí, že musí kvůli příjmu při rodičovské pracovat aspoň na poloviční úvazek, ale to znamenalo, že děti budou s partnerem sami a **D** se o ně začala bát. **D** dnes vypráví, že vůbec neví, jak to mohli všechno vydržet a jak to mohla zvládnout. Nakonec se jí podařilo od partnera odstěhovat. Měla však velké finanční potíže s řešením exekucí a dluhů. Problém byl, že se před těhotenstvím odstěhovala do jiného města za práci a tak i jediného příbuzného, kterým byl otec, měla daleko. S pomocí se musela spolehnout na starší ženu, která dětem suplovala babičku, kolegy z práce a otce prvního syna. Ten jí vycházel natolik vstřícně, že si brával na víkendy i nevlastní dceru.

Následovalo několik náročných let. Syn měl problémy s chováním, **D** řešila komplikace s prací, slušné bydlení a soud s otcem dcery. Musela zaplatit velkou část dluhů. Otec dcery se s ní nestýká, **D** díky všemu co se stalo je nakonec ráda, aby se o dceru nemusela bát. Výživné bohužel vůbec neplatí. Otec syna o něj zájem má a vídají se, bohužel se špatně srovnává s problémy, které syn má, jejich vztah je tak spíše vlažný.

D příběh je až děsivý, její problémy ji stále pronásledují. Ráda by někoho, o koho by se mohla opřít a kdo by jí pomohl se synem i s dalšími problémy. Je pro ni velmi těžké vidět pozitivní věci, i když je obdivuhodné co všechno zvládá.

5.3.17 K. 39 let, syn 17 let, dcera 13 let, dcera 9 let (matka, děti v péči)

(Rozhovor s K byl z těch delších. K byla rozvedena krátkou chvílí a byla ráda, že se může vyprávět a probrat všechny starosti s někým nezaujatým a nezávislým. Rozhovor nebyl jen jeden. Byť komunikace probíhala písemně, psaly jsme si po emailech na několikrát. Její odpovědi však byly velmi obsáhlé a detailní. V průběhu hovorů byla vidět i určitá obměna v jejím životě i postoji. Komunikovaly jsme spolu měsíc.)

K, je velmi skromná, sama sebe považuje za nesebevědomou, svými slovy dokonce za sraba. S tím údajně souvisí i odkládání řešení její manželské životní situace. Její vztah s manželem, je jeden z nejdelších a současně je sama s dětmi nejkratší dobu ze všech informantek. K rozvodu došlo v den 17tého výročí jejich svatby po 20ti letém vztahu. Podobně tedy jako E 46 by se dle statistik řadila mezi úspěšná manželství (ve výzkumech se úspěšnost vnímá při délce manželství trvajících déle než 13 let). **K**, svůj manželský život považuje za běžný, obyčejný a téměř nudný. Nijak nevybočoval ze zažité představy. Po sňatku spolu manželé zrekonstruovali dům na vesnici, postupně se jim narodily 3 děti. Oba se snažili pracovat, aby děti i dům uživili. V jejich manželství se objevovaly občas nějaké výkyvy, spokojenost střídala nespokojenost. Otec se objevoval doma čím dál méně, nejdříve s výmluvou na práci, později už ani to ne. Odměňoval se návštěvami hospod a kamarádů a **K** problém, který to s sebou neslo, dlouho nechtěla vidět. Týkal se bohužel alkoholu.

S alkoholem přicházely výčitky, žárlivost, obviňování, slovní i fyzická agresivita. Dle **K** si to všechno nechávala moc dlouho líbit, ale poslední dva roky byly údajně nejhorší. Souviselo to i s tím, že většina excesů zpočátku odehrávala v době, kdy děti spaly a tedy je přímo neohrožovaly. Časem už ale otec nebral ohled vůbec na nic. Zvyšovala se míra pití i slovních útoků. Děti začaly být hádkám přítomné a **K** byla ze strany otce označována za důvod všech problémů. Vymlouval se na to, že pije kvůli ní, že je neschopná, nemožná. Určitá úleva přišla, se změnou práce, kdy otec trávil pracovním mimo domov celý týden a v této době panoval v domácnosti klid. Víkendy ale byly doslova utrpením, které se jen všichni snažili přežít. Snaha manželství udržet, tak vzala za své, protože v tomhle **K** svoje děti vychovávat nechtěla. Díky svému rozhodnutí odejít od manžela je stále kritizována, že to ona rozbila rodinu. Přestože se jako jediná z participantek snažila situaci v určité fázi řešit návštěvou poradny, což stále odmítal. Když svolil, bylo, jak říká **K**, pozdě. Navíc s psychologkou vůbec nekomunikoval.

Našla si byt, odstěhovala se i s dětmi, nechala manželovi dům i veškeré vybavení. Ví, že ji čeká ještě mnoho „boje“, není hotové majetkové vyrovnání a už u určení výše výživného nastaly problémy. Bývalý manžel s **K** téměř nekomunikuje a jeho zájem o děti není nijak velký. Nemá moc povědomost o jejich skutečných potřebách ani se nepokouší o větší kontakt s dětmi. Plní jen svou povinnost je mít v době, kdy určil soud. Přesto by **K** chtěla, aby se kontakty mezi ním a mladšími dětmi udržovaly. Děti navíc

nejezdí jen za ním, ale i za babičkou, s kterou teď žije. Pro **K**, je to určitá jistota, že bude o děti postaráno, protože vztah mezi ní dětmi a babičkou byl vždycky velmi dobrý. Nejstarší syn na otce velmi zanevřel a odmítá s ním komunikovat. Otec se o to ani nesnaží, vzhledem k věku syna a jeho účasti na rodinných hádkách. Syn má vlastní názor a jasně odmítavý postoj k otci, na kterém nehodlá nic měnit.

K, momentálně svůj život a veškerý čas věnuje dětem a zvládnutí nové situace, přiznává ale, že by jednou ráda vedle sebe někoho měla, aby na všechno nebyla tolik sama.

6 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

Rozhovory s participanty byly zpracovány do výše uvedených kazuistik pro lepší přehled o jednotlivých participantech v jejich rodinách. Každý z dotazovaných prožívá svou roli a postavení v neúplné rodině jinak, přesto lze nalézt určité skupinové podobnosti v oblastech jednotlivých výzkumných otázek.

Schéma analýzy dat:

Tabulka č. 4: schéma analýzy dat

Postoj k rodinnému uspořádání	vznik neúplné rodiny, vliv na děti, jak to vnímají matky jak otcové
Rodina neúplná versus úplná	srovnání rodin, výhody, nevýhody, problémy, rozdíl pro matky svobodné a rodiče po rozvodu
Výchova a převzetí rolí	výchova jednoho rodiče, zátěž, změny u matek, změny u otců, proměny výchovy
Vztah a zapojení druhého rodiče	problémy s komunikací, vztah mezi rodiči, vztah k dětem, malá aktivita a snaha otců, nastavení vlastního způsobu péče oděti
Nový partner v rodině	partner matky, partner otce, možnosti seznámení, problémy v komunikaci, ovlivnění rodiče novým partnerem, vztah nových partnerů k dětem
Ostatní vlivy a problémy	finanční problémy, získávání zaměstnání, přístup společnosti, organizace času

Zdroj: Vlastní

6.1 Postoj k rodinnému uspořádání

I když jsem neměla k dispozici stejně velký soubor otců a matek přesto bych první srovnání ráda provedla na těchto dvou skupinách. Mužů se zúčastnilo nepoměrně méně. V přímé péči mají dítě jen dva z nich. Všichni ale vykazovali stejný přístup ke své situaci, který byl shodou okolností opačný proti přístupu většiny matek.

Převážná většina dotazovaných matek se ve své situaci cítí pořád velmi nejistá i přes to, jak dlouho už žijí bez partnera. Dokonce i přes to, co všechno v době, kdy žijí samy s dětmi, dokázaly. Jsou stále velmi napjaté, cítí velkou zodpovědnost, někdy téměř vinu. Obávají se důsledků svých rozhodnutí a toho, že nedělají dost pro to, aby dítě neúplností rodiny nestrádalo. Stejně tak jsou plné obav, jestli na vztahu s otcem děti přeci jen nemohli pracovat, a snažit se ho více udržet. A to i v případě, kdy rozchod inicioval partner často i náhlým odchodem.

Nejvíce je to patrné na **K1** s třemi dětmi, která je rozvedená nejkratší dobu. *Víš, já z toho všeho mám pořád špatné svědomí. Z toho, že jsem to udělala a zároveň, že jsem to neudělala dřív. Kluk je velkej, nevím jestli jednou bude víc nenávidět jeho za to jak se k nám choval, nebo mě, za to, že jsme nic neudělala.*

Podobně se vyjadřuje **R1**: *Já kolikrát přemýšlím, jestli jim to budu umět vysvětlit, hlavně klukovi. Mně přijde, že to pořád neumím. Jestli třeba nedělám jednu chybu za druhou.*

E2 zase uvádí bezmoc v tom, zmírnit dceřino zklamání z otce: *Ono to stálo za houbu už dlouho, několik let ke konci manželství. Dcera to viděla, nefungovali jsme jako rodina. Když jsme se ale rozvedli, on ji úplně odstříhнул. Cítila se hrozně a to byla velká, skoro dospělá, pro mě bylo nejhorší, že jsem jí nemohla pomoci.*

V případě **M** jsou nejistoty i po deseti letech bez manžela. *Člověk si nějak zvykne, i když je to těžký, ale do hlavy dětem nevidíš, nevíš, jak si zvykly, co to s nima dělá, i když se ptáš.*

Oproti tomu muži se cítili a vystupovali naprosto klidně a v pohodě. Jejich přístup byl do jisté míry až moc nad věcí. Zvláštní bylo, že i přes tuto pohodu jsem se napřímo nedozvěděla od žádného přesný a jasný důvod ukončení vztahu, na rozdíl od převážné většiny žen. A to i přes to, že jsem díky našemu přátelství věděla, že jejich vztahy skončily kvůli jejich čteným paralelním vztahům.

Muži tedy dělají dojem smíření z rozpadu svého vztahu i smíření s tím, že své dítě nemohou vídat tak, jak by chtěli jako například **R2**: „*Já už nemám sílu to pořád s ní (exmanželkou) nějak řešit. Mám teď povinnosti k nové rodině a stejně to nic neřeší. Prostě počkám, až holce bude 12, to už bude moct říct, jak by to chtěla.*

T se dokonce staví téměř do pozice hrdiny: *Hele co já vím, tak mě i ženský obdivujou, jak to dělám. Já to s těma klukama umím líp jak ty jejich mámy a klukům se to tak líbí.*

Podobně i **O** který má v péči dceru, jež má u matky ještě starší sestru, si vůbec nepřipouští komplikovanost tohoto stavu. *Ne, holka je v pohodě, ona je na mě zvyklá a tady už má taky sestřičku. U týchle sestry má společného otce, mě. Tam zase mámu, je to vlastně stejný. Je nám všem fajn.*

Stejně tak **Z**, který plánuje střídavou péči u svého syna, nevidí žádný problém a to ani v tom, že syn momentálně bydlí 150km daleko. A sám **Z** má takovou práci, při které je nepravidelně dlouhodobě pryč. *Já nevím, proč by to měl být problém, prostě se domluvíme jako teď, jen ho budu moct mít víc u sebe. Proč by si nezvyknul, když bude se mnou...*

Z toho je patrné, že postoj k rozdělené a následně tedy neúplné rodině, a chování v ní, je na straně žen a mužů velmi rozdílný. Ona zmíněná „pohoda“ se objevuje u mužů, jež mají děti ve své péči, ale i u těch, jež jsou rodiči jen nerezidenčními. Jejich přístup lze chápat určitou copingovou strategií, kdy muži volí určitou taktiku zlehčování. Ženám tento přístup připadá nezodpovědný, myslí více na důsledky a těm taky podřizují své chování a rozhodování. Svá rozhodnutí často i zpětně analyzují.

6.2 Neúplná rodina versus úplná

Další určité rozdíly, které lze v souboru spatřovat jsou mezi vznikem neúplné rodiny. Rozdíly ve vnímání svého postavení a dokonce i ve výchově dětí či přístupu k nim, je vidět u skupiny matek, jež zůstaly samy s dítětem ještě v době těhotenství oproti ženám, které rodinu úplnou měly a jež se rozpadla. Ženy opuštěné v době těhotenství (mají jen toto jedno dítě) více jako problém vnímají neúplnost rodiny, nemožnost mít další vlastní dítě, vyzkoušet si rodinný život. Většinou se vyjadřují, že cítí, že jim pro pořízení dalšího dítěte ujíždí vlak.

I: *Já nemám vlastně srovnání, nikdy jsme v rodině nežila. Ale beru to jako správnou věc, tak by to prostě být mělo. Bohužel já už to holce asi nezařídím stejně jako sourozence.*

L1: *Dceru miluju nade všechno, ale mrzí mě, že už to další dítě nestihnu, když ono není s kým že.*

H1 *situace trápí, ráda by vedle sebe i syna někoho pro oporu měla a žila v tom, že už dávno druhé dítě bude mít. Víš, já bych moc malému přála, abysme pořád nebyli sami, aby měl nějakýho parťáka, aby měl třeba ještě bratříčka...ale už silně pochybuju.*

A *to vidí pořád ještě pozitivně: nějakýho tatku najdem, já bych chtěla mít ještě děti. Tyto matky tak myslí na to, co už svým dětem neposkytnou a v některých případech se jim to snaží vynahradiť. Žádná z nich ale nezmiňuje rodinou pohodu a budoucnost s otcem dítěte. Tito otcové se objevují ve zkoumaných rodinách nejméně ze všech. Ale dítěti by rády stav úplné rodiny dopřály.*

Můžeme vidět i určité pocity viny **I:** *Víš, já mám někdy pocit, že tím má takovej špatnej příklad – život jen s mámou. Jako že nikde žádnéj tatínek. Že prostě ten rodinej život vůbec nezná, neví jak ten chlap v rodině funguje. a bojím se, že bych to snad ani neuměla. A že ona to pak jednou nebude umět kvůli tomu.*

Podobně jako **H1:** *Mně vlastně nevadilo, že nakonec budu na synka sama, ale že ztrácím svou velkou lásku, možná to byly hormony nevím, prostě dnes vidím, jak to bylo sobecké. Že jsem viděla, jak to bude bolet mě a neuvědomila jsem si, že může chybět i tomu malému. Tyto matky taky mají mnohem menší možnost budovat vztah s otcem dítěte, který se s dětmi vůbec nevidá, nebo velmi sporadicky, přesto se o to snaží.*

Proti tomu matky co byly vdané, nebo prostě nějakou dobu žily v úplné rodině, nebazírují tolik na tom dopřát dětem život v úplné rodině, ale dopřát jim dostatečný kontakt s otcem. Rozpad rodiny byl často východiskem z patové situace či velkých partnerských rozepří, mnohé děti si jej i pamatují a rozchod vnímají jako úlevu. Bohužel to ale narušilo i vztah s druhým rodičem. Přesto matky téměř jednohlasně na otázku, co chybí dětem po rozpadu rodiny, odpovídají v různých modifikacích: **otec**.

R1 *dokonce zůstala jen u tohoto jednoslovného vyjádření. Ostatní matky se více rozmluvily. A to jak ty, kde se otec s dětmi stýká minimálně, tak ty kde kontakt s otcem je dostatečný, ale dle matek tak nějak špatně směřovaný.*

K1 *například zmiňuje: Děti jsou primárně v mojí péči, ale s otcem se stýkají, kdy chtějí, nebo kdy to domluvíme. V tom problém není. Spíš v tom jak se k nim chová, jak*

na určité věci reaguje, někdy upřednostňuje děti své partnerky a myslím, že se tam moje děti pořád cítí jako na návštěvě“

E1 má zase jiný problém: *Bral si je míň a míň, až jsem řekla, že teda na nějakou střídavou péči kašlu, že takhle to nejde. Ted' je mám v péči a on není schopnej dodržet ani víkendy. Kluky to prostě mrzí, už padly i otázky proč nás táta nechce. To tě fakt zabolí.*

I přes tento do určité míry rozdílný postoj vnímají všechny informantky rozdíl mezi tím, jak to funguje v úplné a neúplné rodině.

M: *Když jste dva, můžete se o všechno podělit a my se hodně dělili. Já jsem na něj dlouho spoléhala.*

K2 to popisuje takto: *Jasně že to má výhody, kvůli tomu se přece vdáváš, abyste na všechno, na děti byli dva. Když nemá čas jeden, má ho druhý, prostě může se střídat, vlastně musí kvůli práci a tak. Ale když jsi pak sama...*

O: *Tak jako chlap ani nepočítáš, že budeš někdy na dítě sám. Spíš počítáš, že to bude víc na matce. Jako jo, každé dělá něco, ale dneska vím, že když je to pak na jednom, je to o něčem jiném.*

Všichni zmiňují podporu a pomoc a hlavně jisté střídání, to je věc, kterou v případě samostatné péče o děti vnímají jako palčivou – tedy čas a nerozdělení činností v domácnosti. Problémová se jeví třeba nemoc pečujícího rodiče.

D: *Si zlomím třeba nohu a co pak, komu řeknu, aby se staral o děti, vlastně ani nevím, kdo by je vyzvednul ze školy, kam by šly. K tátům to by nešlo, nebo minimálně ne hned, táta můj ten pracuje ... tohle mě straší.*

Na druhou stranu velká většina z nich zmiňuje, že se na to dá zvyknout, jako to vidí **L2:** *Ale jo, je to těžký, ale zvykneš si a proč? No protože ti dojde, že ti do toho nikdo nekecá!* Tohle pozitivum vnímá velká část dotázaných matek. Možnost rozhodovat si sama, v mnoha pohledech samozřejmě proto, že jim nic jiného nezbývá.

6.3 **Výchova a převzetí rolí**

Tady se opět projevil rozdíl mezi neúplnou rodinou po rozvodu či rozchodu a neúplnou, kde nikdy druhý partner nefiguroval. Rodiny bez druhého rodiče od počátku nemají s čím srovnávat. V našem souboru se to týká jen matek, a jak samy

uvedly, vědí, že všechno je na nich a neví, jak by to mělo vypadat jinak. A jsou s tím možná víc smířené.

Například **H1**: *Prostě je všechno na mě, jak ho vychovávám je moje věc, moje rozhodnutí. Dělán všechno, jak chci, tak nějak podle svého svědomí. Nevím, jak by to dělal někdo jiný, nebo někdo se mnou. Prostě mám nějaký svoje nastavení.*

U **L1**: je to malinko jinak *Já neumím říct, jestli jsem máma/táta v jednom, ten přístup táty ona nezná. A ona je taková citlivější, je tichá, myslím, že snad ani tím tátou nejsem, nějak nepotřebuju být moc přísná nebo tak.*

Naopak matky z rozpadlých rodin zmiňují, že pro ně ztráta druhého rodiče z rodiny představoval hrozný tlak, jak to teď zvládnou za oba. Všechny si nějak představovaly kloubení rolí matky a otce, protože ten se často z rodin úplně vytrácí.

M: *Starší na něj byl zvyklej a najednou tam nebyl, najednou jsem musela zastat oba, nebo jsem si to myslela.....to víš, že mi až za dýl došlo, že to vlastně dávno dělám, že se nic nezměnilo, že on nic extra vůči těm dětem nedělal, já jsem ho vlastně neměla v čem nahradit.*

Hodně žen jako tu mužskou část ve výchově chápe právě onu přísnost, určitou důslednost, jako určitou poslední instanci rozřešení problému nebo konfliktu. Ale současně se shodují na tom, že si uvědomily, podobně jako **M**, že tuto funkci vlastně otcové tolik neplnili. Tedy, že se v jejich přístupu k dětem tolik nezměnilo, že dávno zastávají velkou část výchovy jen samy. Podobný výrok můžeme najít i u Dudové, která popisuje vnímání, postoje a výchovy matek k dětem před rozvodem a po něm jako neměnný. *Je zajímavé, že mnoho z nich nevnímá porozvodovou situaci jako zásadně odlišnou od toho, jak byl jejich život uspořádán předtím. Ačkoli rozpad rodiny klade na matky zvýšené nároky z hlediska ekonomického zajištění, neznamená pro mnohé z nich žádnou zásadní změnu, co se týče jejich aktivity coby rodiče* (Dudová, 2007a, s. 57).

Část matek to měla podobně, část ale mluvila o tom, jak převzetí mužské a otcovské role vnímala a cítila se jí nejen zaskočená ale i vyčerpaná, protože pro ně byla hodně nepřírozená. **D** a **R1** se vyjadřují podobně: *Pro mě bylo hrozné, když jsem najednou musela jednat jinak, než jsem byla zvyklá, jinak než jsem to cítila. Teda směrem k dětem. Prostě jakoby upozadit v sobě tu mámu, jako bych to ani nebyla já a měla jsem pocit, že i ty děti z toho byly zmatené.*

Podobným problémem s přebíráním mužské role a zátěže, kterou to u žen vyvolává, se zabývá i Cilliganová (2001). Matky mluví i o tom, že dlouho nevěděly,

jak si postoj a chování k dětem nastavit Nechtěly, aby děti trpěly rozchodem. V případech kde byl vztah rodiny před rozchodem napjatý a otec vykazoval určité patologické chování, měla dokonce potřebu dětem hodně slevovat a odpouštět. Být na ně hodnější.

Jiné zase mluví o tom, že nechtěly vyvolávat zbytečné konflikty, kterých si užily už s manželem, **K1**: *Já jsem asi hodně polevila, ale nechtěla jsem být zbytečně přísná na někoho, koho kolik tak miluju. Nechtěla jsme jim ubližovat a sebe asi trápit.* Tenhle posun zmiňuje i Dudová, která mluví o liberalizaci a zmírnění výchovy ze strany matky na děti. Právě z titulu „situace je těžká, udělejme si to lehké“ (Dudová, 2007a).

M: *Vlastně jsem pak děti vychovávala jenom já. Asi jim ten druhý přístup chyběl, to jo, prostě nějaká ta autorita. Ale tatínek se pak pasoval do role víkendového kamaráda. Nějaké výchovné věci neřešil.*

Toto potvrzují i muži zahrnutí do výzkumu. **Z**: *Tak vidím syna málo, tak proč bych si to kazil nějakým řešením, káráním, vychováváním. Chci si ho užít. Jo, třeba to bude jiný, až bude víc u mě v té střídavce.*

Stejně se projevuje i **R2**, který má navíc výchovný postoj spíše k nevlastní dceři. *No já spíš yychovávám dceru nové ženy, tu svoji vidím málo, tu si musí výchovně zvládat matka. Stejně by se jí to ode mě nelíbilo. Tak si spíš jen užíváme.*

Otec dětí od **H1** to ale žene až do takové krajnosti, že **H1** jeho přístup k dětem hodně kritizuje a je naopak jedna z těch, co mají doma nastavená jasná pravidla. *Oni tam vždycky úplně zvlčí. Táta jim dovoluje křičet, používat sprostý slova, jakože je děsnej kámoš. Děti si jen rozkazují a to třeba i k jeho rodičům. A oni je nepokárají. Jsou tam jak z divokejch vajec, jenže pak to třeba najednou utne, protože třeba nemá náladu a ty děcka jsou zmatené. Prostě milion blbostí a vyloženě takové jako spratkovství, které je jakože v pořádku sranda a tak a pak utrum. Holka je z toho vždycky celá zaražená. Oni vlastně neví, co mají dělat, jak se tam teda mají chovat, co po nich chce...Doma to máme jasně daný, děti ví, co se smí a co ne. Ale štve mě, že mám po jejich návratu od tatínka vždycky co lepit a musím je pořád usměrňovat.*

Toto ale neplatí u všech otců/partnerů mých informantek. Přestože převážná většina z nich zmiňuje rezignaci otce z výchovného působení na dítě a přijmutí role spíše baviče a víkendového tatínka, jsou a rády aspoň za to, některé z nich popisují změnu opačnou.

Mezi ně patří například **K1**, podle které se stal otec po rozvodu náhle vychovatelský a přehnaně důsledný. *On je prostě najednou ten chytřej, kterej ví, co se má dělat. Na děti je přehnaně přísněj, navíc tak zvláštně, jakoby se předváděl, jakej on je teď správněj otec. A děti jsou z toho úplně vedle, oni ho takhle neznají, takovej on nebýval. Nevím, jestli se předvádí před tou svojí... Dětem předhazuje její děti, jak jsou skvělý, co umí. Dcera to strašně těžce nese. Chodí mi domů s prohlášením, že je neschopná. Je na ně najednou strašně náročněj, tak já musím bejt logicky ta, co odpouští víc. Samozřejmě to pak schytávám od něj, jakože on se tak snaží a já bych si z něj měla vzít příklad.*

Do výchovy dětí se tedy rozpad rodiny promítá více než skutečnost, že se do takové narodily. Je patrná změna přístupu rodičů, i když je velmi proměnlivá. Tato změna je do jisté míry vynucena podmínkami v neúplné rodině, často je ale záležitostí vlastního rozhodnutí a úvahy.

6.4 Vztah zapojení druhého rodiče

V oblasti vztahů a kontaktů s nerezidenčním rodičem a jeho zapojování se do výchovy dětí, se objevila zajímavá zjištění. Participantky nezapomínají rozlišit vztah k sobě a k dětem. Co se týká vztahu k sobě, tedy zjednodušeně mezi rodiči, většinou jim vyhovuje a to i v případě, že spolu vůbec nekomunikují. Toto nastavení vzniklo na základě emočně vypjatých situací v době rozvodů, rozchodů a často nebylo možné jej nějakým způsobem překonat. Rodiče si na něj zvykli často i pro to, že nekomunikace znamená klid, anebo něco, co nedokázali, nebo nechtěli ovlivnit. Toto se týká většinou matek a to těch co byly sami od počátku těhotenství.

Například **L1** zmiňuje: *Já už jsme s ním pak ani nechtěla mluvit, za to jak se zachoval, neměla jsem prostě důvod a ani chuť. Dlouho mi to tak vyhovovalo.*

H1 naopak na začátku malý kontakt s otcem nesla těžko, časem ale pochopila, že ho směrem k sobě nezmění, protože otec o ni nestojí. Pokoušela se to zlomit aspoň směrem k synovi, protože tady se s malým kontaktem smířit nechtěla. *Mně prostě bylo líto, že to opravdu takhle dopadlo, že o nás nestojí, že prostě vůbec nezavolá, ale budiž. Ale že jsem ho musela upomínat, aby se ozval tomu malýmu, aspoň když měl narozeniny, aby mu taky občas zavolal jen tak...*

Podobně to měla i **I**, která svůj (ne)vztah s otcem dítěte dávno přijala, nezájem o dceru je pro ni ale stále bolestivý a pořád projevuje snah o to, aby se otec s dcerou stýkal: *Tři roky jsem v podstatě přežila a pořád jsme se snažila, se s ním zkontaktovat. Dlouho to bylo marné. Podařil se mi jediný kontakt, kdy se objevil, když dceři byli dva roky. To ji viděl prvně. Má s ním i fotku. Kouká na ni jak na svatej obrázek. Pak hned slíbil, že se ozve a že občas přijede, ale samozřejmě nic, takže jsem byla zase zklamaná...*

L2 s otcem dcery nekomunikuje už 15 let, kontakty přerušila nyní i dera, ikdyž jí **L2** v kontaktu s otcem nebrání. *My jsme se vlastně přestali bavit hned po rozvodu, museli jsme teda něco vyřizovat tak to byli takové nutnosti ještě v té době, že jsem to děsně prožívala. Ale on si pak ani nebral moc holku, tak jsem s ním ani mluvit nemusela. Jako nebránila jsem mu ani holce, ale sám se nijak nesnažil. Holka se s ním vídala v podstatě u babičky – extchyně a s tou já jsem měla vztahy dobrý. Vlastně jsem byla ráda, že můžu mluvit s ní a ne s ním. Bohužel si to nakonec rozházel nějak i s dcerou. Po poslední návštěvě se nepohodli a už rok se nevídají.*

Podobně to má s komunikací s otcem natavena i **E2** a **D**, která dceru k otci vůbec nepouští. Komunikuje pouze s otcem syna. **D**: *Mám k tomu své důvody, já se sním vídat nechci a nechci ani, aby se vídal s dcerou. Prostě se bojím. To co se ke konci našeho vztahu událo... prostě je to člověk, kterému nevěřím.*

Muži dle svého vyjádření mají s kontaktem se svými ex partnerkami menší problém. **O** a **Z** s komunikací nemají vůbec žádný problém, ale ve skutečnosti se baví jen ohledně dětí, nemají potřebu řešit nic jiného. **O**: *Tak už spolu nejsme, tak proč se hádat, ale zároveň proč vůbec něco řešit. Probereme, kdy si vezme holku a tak a víc prostě potřeba není.*

R2 to má o něco řeckně napjatější, stále v určitých situacích se svou ženou o kontakt s dcerou bojuje. *Já jí sám nijak nevolám, ona (matka) trvá na přesném dodržování soudního styku, takže s ní vlastně nemám co řešit, když mi holku nedá jindy. Jo bavíme se třeba kvůli dárkům k vánocům. Ale tam se stejně řídím podle toho, co chce holka.*

T naopak často kontaktuje své partnerky sám s tím, co se mu třeba nelíbí. Navíc v případě mladšího syna jsou v kontaktu stále, kvůli pravidelnému nastavování a plánování, kdy z nich bud mít syna u sebe. *My se domluvíme, no stejně musíme, jinak*

to nejde. Prostě oba tak pracujeme, tak to musíme promýšlet. Ani jeden se nemůže tvářit, že s tím druhým mluvit nebude.

Vztahy mezi samotnými rodiči jsou různě napjaté, ostatní participantky zmiňují to, že je pro ně komunikace s otcem dětí často ještě hodně emotivní, jako například u **E1** a **H2**, kde bývá komunikace s otcem občas bouřlivá. Pro **R1**, je zas komunikace emočně těžká, protože rozchod velmi dlouho prožívala a vyloženě zmiňuje snahu na tuto dobu zapomenout, i když se objevovaly situace, kdy se na něj potřebovala obrátit: *Když občas se něco stalo, kdy jsem nevěděla, komu mám říct o pomoc a bylo mi to hrozně hloupé. On mi teda nějak pomohl, ale vlastně jsme se dobře necítili ani jeden. Bylo to divné.*

Zajímavým zjištěním ale bylo, že co se týká dětí a vztahu mezi nimi a otci, mají matky nastavení vesměs podobné. Ať je totiž jejich vlastní vztah s otcem jakkoliv nefunkční, tak všechny až na výjimky si přejí, aby kontakt s otcem u dětí fungoval a byl co nejširší. Všechny sice zmiňují spokojenost s tím, že mají děti v péči a že jim do toho hlavního nikdo nemluví, zároveň by si ale přály, kdyby snaha o kontakt ze strany otce byla mnohem větší i mimo stanovený soudní styk.

K2 to například řeší praktikováním v podstatě střídané péče: *No děti mám v péči já, ale jsou na něj oba hodně fixováni, tak se vidají, jak to jde. Prostě chci, aby ten vztah fungoval, i když to leckdy vůbec není lehké. Každý týden vypadá jinak, jsou takové různé zmatky.*

Podobně to praktikuje i **T** u mladšího syna z důvodů směnování u obou rodičů. *No má ho v péči matka, ale máme ho tak týden jeden, týden druhý. My vždycky na začátku měsíce sednem se směnami a rozplánujem, kde malej bude, kdo ho bude vyzvedávat ze školy a u koho bude spát.*

Z je nucen kvůli svojí práci jednat taky operativně. Ostatní matky by dle jejich vyjádření taky uvítali více zájmu ze strany druhého rodiče.

E2 a **L2**, které mají dcery dospělé, tohle tedy neřeší vzhledem k vyhocenému vztahu, které dcery s otcem mají.

Ale častějšímu styku by nebránila ani **K2**, i když na straně jejího bývalého manžela byl problém s alkoholem. *Tak teď' bydlí s matkou, teda jako s tchýní. Ona je fajn, tak se nemusím bát tam holky pouštět. A nechci, aby měly k tátovi nějaký špatnej vztah. Já bych brala, kdyby se víc staral, snažil...ale já mu musím holky i přivést. Vůbec se nezajímá, co by třeba chtěly k narozeninám, to jim pak dá dvě stovky a hotovo. Třeba jim za týden ani nezavolá.*

Na netečnost a nezájem otce o děti si některé matky vyloženě stěžují. **E1** například uvádí: *Když jsme se rozváděli, tak chtěl strídavku, že bez kluků nemůže bejt. Ale vlastně ji vůbec nedodržel. Ted' už ji nemáme, ale on stejně není schopný dodržet ani ty víkendy. Klukům je to děsně líto, dokonce se jim ani moc nevěnuje, když tam jsou. Já nevím, jestli kvůli přítelkyni... Ale prostě stavit se jen tak za nima, zavolat...to by prostě kluci byli hrozně rádi.*

R1, H2 M by přivítaly běžný kontakt během dne. **H2**: *Žijeme v jednom městě, není přece problém, aby je někdy vzal třeba na zmrzku, nebo třeba jenom vyzvedl ze školy a vzal si je k sobě a přivedl je třeba večer.*

R1: *Ze začátku, tak chodil za dětma k nám domů, já jsem jim to prostě umožnila. Chtěla jsem, aby se vidět mohli, takže jsem vždycky někam šla. A ted' mě mrzí, že se s nima prostě nevidá víc, kluk by hrozně chtěl, třeba kdyby s ním chodil na kroužek. On si je prostě bere jen na ty víkendy a jeden den v týdnu. Kluk by ho navíc potřeboval vidat i sám. Když jsme se rozvedli, dcera nebyla zvyklá, byla malá, ale on byl na aktivity s tátou zvyklej. Ted' se musí o ten čas se ségrou dělit.*

M zase řeší určitou potřebu dětí mít otce pro sebe: *On si je bere jednou za čtrnáct dní, ale ten samý víkend tam má kluky z toho druhýho vztahu. Jako jo moji kluci je mají rádi, oni je berou jako bráchy, ale rádi by tátou prostě občas měli pro sebe. Hlavně ten starší by potřeboval. S ním je to někdy těžké. Kluky to prostě mrzí no. Jenže ex na to bohužel nijak nereaguje. Ani jindy se nevidají.*

Touhu po vztahu mezi otcem a dítětem potvrzuje i **L1**, která přistoupila na setkání mezi oběma po desetiletém „tichu“. Otec se o dceru nezajímal a ona ho nevyhledávala. Projevil zájem až minulý rok a **L1** na kontakt nakonec přistoupila. Důvodem byla hlavně možnost. *Že dcera získá sestru. Já jsem si nikdy nemyslela, že se to stane. Možná až bude velká, že za ním půjde sama, když bude chtít. Ale když se nakonec ozval, tak mně zas přišlo líto okrádat ji o sestru. On má totiž další dceru asi o dva roky mladší s někým jiným. No a já těžko asi dítě budu mít. Takže ona je vlastně jediná její rodina z téhle strany. Ale nevím, jak to půjde, ona s ním nijak moc nemluví. Je to pro ni moc nové.*

Podle **K1** zas otec projevuje zájem dle vlastních přijatelných měřítek. Klade si určité podmínky. Je asi jediná kdo nemůže říct, že jí otec dětí nemluví do výchovy, nebo spíš do činnosti dětí. *„On pořád chce o hrozně věcech hrozně rozhodovat. Jakože je pořád otec. Jo jasně že je, ale on si něco usmyslí a já to pak oddřu, nebo to prostě*

padne na mě. Jako, třeba trval na tom, do jaký základky půjde kluk, přestože nebyla spádová. Ale vystát frontu k zápisu jsem musela jít já, protože tam přijetí jistý prostě nebylo. Anebo že kluk bude hrát fotbal. Ale kroužek platím já a na všechny tréninky a zápasy taky jezdím já, protože on prostě nemůže...Je to náročné a přitom jsem si to já nevymyslela.

Většinou matek přijde tedy zájem o děti slabý, na druhou stranu nechtějí otce do ničeho nutit, chtěly by, aby zájem vzešel od nich. Tak se možná ocitají v začarovaném kruhu, kdy nikdo nikomu nic neřekne. Z otců by se zase rád víc zapojil **R2**, ale je přesvědčený, že to nemá cenu, protože matka je proti. V tomto směru je tedy otázkou, jak by se vyjadřovali otcové zúčastněných matek.

6.5 Nový partner v neúplné rodině

Nový partneři se objevují na obou stranách neúplné rodiny. Tedy na straně rodič, jež má děti v péči i druhého. Komunikace ohledně partnerů a vztahů byla, do jisté míry, zmatečná. Bylo třeba s participantkami definovat jejich vlastní pojetí vztahu. Na moje otázky dlouho sverpě odpovídaly, že žádné vztahy neměly, i když jsem z dřívější komunikace věděla, že se jim nějakí muži v životě objevili. Po upřesňování jsme dospěly k tomu, že za vztah matky považují až opravdu vážný vztah, který má podle nich budoucnost. S někým s kým seznámí svoje děti. Tedy vztahy krátkodobé, chvilkové, či prostě nedostatečně uspokojivé po více stránkách ženy nepovažují za něco, co by označily závazným slovem vztah, ale jen známosti. To bylo pro mě velmi překvapivé.

H1: *No jo, ale to byly jen moji známí, takoví moji kamarádi, nikdo s kým by to vypadalo, že bych s nima chtěla zůstat nebo oni se mnou.*

I: *No tak já jsem nikdy nikoho neventilovala na dceru jinak než kamaráda. Sem tam se někdo mihnul, ale šlo jenom o mě. Ted' se s někým řekněme vidám, ale ... ono se to vždycky nějak pokazí. Většinou to prostě nebyly žádné velké vztahy.*

K2: *Ted' mám nějakýho, řekněme kamaráda, ale na víc to nevidím, kdo ví, jak to bude. Ted' na víc nemyslím.*

A: *A nojoo, on vždycky tak nějak někdo je. Já asi nemám nouzi. Ale že by to byly nějaké velké lásky, nebo známosti...Takhle to zatím nevidím, ale to přijde.*

M a **H2** až takové problémy s rozlišováním a tedy vnímáním vztahů neměly. Obě známosti v klidu připouštějí. **H2** své známosti po rozchodu s otcem dětí označila jednoslovně jako *příjemné*.

Dalším problémem ve vztazích byla možnost nebo spíše nemožnost se s někým seznámit.

M: *Ono v podstatě nemáš kde ani kdy. Člověk letí do práce, řešit věci do školy, uvařit večeři, pak spousta práce doma, přivýdělek. Já se nijak ani nikam nedostanu, a aby tam ještě byl nějaký použitelný chlap...kde by se tam vzal?*

Problém možnosti seznámení zmiňují téměř všechny ženy. Jak už z pohledu, že se nedostanou nikam, kde by se s někým seznámit mohly, tak z toho, že snad ani žádní volní muži nejsou. Navíc se objevují dva paradoxy. Společnost pořád přistupuje k matkám samoživitelkám, jako k někomu kdo si nemůže vybrat.

L2: *Oni všichni mají pocit, že si nemám co vyskakovat, jakože můžu být ráda, když mě někdo chce, ale teda nevím proč bych měla. Nejsem o nic horší...že jsem sama s holkou, takových nás je. Ženy na to samozřejmě nechtějí přistoupit a setkávají se s hodnocením, že jsou přehnaně náročné.*

I: *Jako proč bych si měla domů nasadit prvního troubu, kterýho potkám? Nehledě na to, že mám nějakou zodpovědnost za tu holku.*

D: *Já si vlastně naopak myslím, že si opravdu vybírat musím. Děcka si už užily dost.*

L1: *Já pak vypadám, že nikoho nechci, že jsem jako děsně vybíravá. Ale ono je to o tom, že spíš nikdo pořádný nechce mě.*

Za největší překážku nových vztahů tak ženy považují hlavně možnost se s někým (kloudným) seznámit. Momentálně mají vážný vztah 3 z mých informantek, ale pouze dvě se svým přítelem i bydlí. **R1** je opatrnější a přestože už děti nového partnera znají, společné bydlení zatím neplánují.

H2 je ve vztahu spokojená, přesto však má jasno pokud by nevyšel: *No jestli to teď nevyjde, tak už asi nikoho hledat nebudu. My si rozumíme, děti ho berou, ale hledat zas někoho nového...mně už by se fakt nechtělo.*

Zajímavým zjištěním byl také postoj matek dcer, které z jistého pohledu mají vlastně z nového možného vztahu obavy s ohledem na sexuální obtěžování. **I:** *Hele už mě to občas napadlo, když s ní vidím cizího chlapa i když je to známej...prostě to*

„otcovský“ chování mi nakonec tak otcovský nepříjde, když je to cizí člověk. A tak mě napadá, jestli jim třeba nejde o něco jiného, a když ne teď, jestli někdy nepůjde. Toto zjištění přinutilo i mě zamyslet se nad mojí situací, která je podobná. Nedůvěra k mužům v tomto směru opravdu roste. Tato obava je možná podmíněna medializovanými případy podobných událostí.

Velmi podnětné bylo zjištění, že muži naopak žádnými vztahovými problémy netrpí. Tedy aspoň ti, kteří se zúčastnili šetření. Dlouhodobě je bez přítelkyně jen T a ten to vysvětluje i tím, že by momentálně asi neměl ženě co nabídnout. Stejně tak muži neřeší rozdíly ve vztazích, ať už jsou jakéhokoliv charakteru.

O, dokonce zmiňuje: *Ono je asi snazší najít si mámu k dětem, než najít tátu. To víš, vás ženskejch je nějak víc a jako táta s dítětem... Jakože měl jsem to asi snadný.*

Z, zase zmiňuje druhý pohled: *Tak já už před tím jsem měl mámu s dětma. Prostě s tím nemám problém a kluk si aspoň bude mít s kým hrát, jestli budem rodina.*

Z toho je patrné, že noví partneři se neobjevují jen v rodině, kde dítě žije, ale i u druhého rodiče a i toto partnerství dítě ovlivní. Mnoho informantek má s novým partnerstvím otce svých dětí problém. Poukazují na určité ovlivňování otce a jeho přístupu k dítěti. S tímto bojuje např. **K1**: *Ona je pro něj prostě na prvním místě, děti ji moc nemusí, má k nim takovej zvláštní vztah. Ex kvůli ní čte takový blbosti, jakože uvědomění sebe sama a dětem pak vykládá takové věci, jakože si třeba neváží života – kvůli tomu, že nechtějí jíst oběd co jim tam nechutná. On si ji taky nastěhoval do domu, kde jsme bydleli, takže z pohledu dětí, jim cizí ženská a její děti zabrali domov.*

E1 zase mluví o tom, že díky přítelkyni nemá otec na děti vůbec čas: *Prostě se věnuje víc jí, kluci najednou nejsou tak důležití. Ona je taky asi moc nemusí, kluci neví, jak se k ní mají chovat. Hrozně mě to mrzí, protože s mým přítelem kluci vychází.*

L2 dokonce uvádí úplné odepsání dcery: *Prostě to bylo najednou, jako když utne. Ona ta jeho neměla holku ráda, tak nechtěla, aby se s ní vídal, nepřála si to a on tu holku kvůli ní úplně z života škrtnul.*

Pro **M** je problém to, že děti si musí stále zvykat na někoho jiného. *Když tenkrát odešel k té, co s ní čekal to dítě, tak mě to samozřejmě štválo, ale po čase se to srovnalo. Jenže ani s tou neskončil. Dnes má další přítelkyni. Že s tím mám problém já, že to tak střídá dobře, on takovej byl už za manželství. Ale kluci si furt zvykají na někoho jiného, prostě to k nim není vůbec fér. Nemaj jakoby žádnou tu jistotu u toho táty.*

V rámci vztahů se tedy objevuje několik rodin a to nový partner v rodině matky a otce. Pro otce je vztahová situace snazší než pro matky, ať už z hlediska určité zodpovědnosti, nebo možností vztah vybudovat.

6.6 Ostatní vlivy a problémy

V neúplných rodinách zúčastněných matek a otců se objevují i další problematické aspekty. Mezi ty patří finanční a ekonomická situace, která byla tíživá pro většinu matek aspoň určitou část doby, kdy jsou samy s dětmi. U mužů se taková starost neprojevuje. Je otázka, jestli pro to, že jejich finanční zajištění je lepší, nebo pro to, že se finančním zajištěním a určitou ekonomickou jistotou příliš nezaobírají.

Část matek zůstala bydlet v původním bytě rodiny, musely ale druhého rodiče vyplatit. Jiné si zas musely bydlení najít nové, původní majetkové vztahy nemají mnohdy dořešené.

K2: *Odstěhovala jsme se ze společného domu, problém je, že je napsaný jen na něj. Rozvedení jsme, ale zbytek vyřešený není a bojím se, že to bude ještě těžké.*

E2: *Jsem přišla o veškeré úspory, protože jsme se museli vyrovnat a já jsem s dcerou zůstala v bytě. Ale zas aspoň mám klid a nikam jsem se nemusela stěhovat.*

L1: *Tak s bydlením pomohli rodiče. Předtím jsme měla garsonku, ale tam bych se s dcerou nevešla. Tak mi pomohli opravit nový větší byt. Otec dítěte mi nepomohl vůbec, ani finančně.*

K1: *Mně se podařilo získat byt od města, ale jsme tam v nájmu, takže vlastně nic nemám. Není taky v nejlepším stavu a do nějakých velkých oprav se pouštět nemůžu.*

A, se jako jediná vrátila k rodičům a jejich pomoc vítá. Pro **D** bylo zase hledání finančně dostupného bydlení náročné a s dětmi se několikrát stěhovala. Velká část mých informantek se ocitla sama v době na rodičovské dovolené, tedy s velmi malým příjmem. Bylo pro ně tedy velmi těžké vyjít jen z příspěvku od státu a výživného. V několika případech navíc otec občas nezaplatí s jednoduchým vysvětlením, že nemá.

L2: *„No jednu dobu to fakt bylo finančně těžké, naučily jsme se opravdu hodně uskromnit. A taky prostě hodně pracovat. Dítěti asi těžko můžeš říct, že nemáš na jogurt.“*

K1: *Člověk si holt nemůže dovolit všechno. Třeba při výběru dovolené to musíš zohlednit. Člověk ji těm dětem chce dopřát, ale nejde to jako dřív. Navíc jsme byli zvyklí*

jezdit taková banda a já si to, co oni už dneska nemůžu dovolit. Tak je těžší to nějak sladit.

Špatná platební morálka při vyplácení výživného tíží taky některé z nich. **I** se snažila být dlouho tolerantní, ale nakonec se dostala až k soudu, ten na otce zafungoval. Teď už se neplacení neobjevuje.

K1 se zase stává, že se otec dětí pravidelně vymlouvá s určitým vědomím, že na něj stejně nemá jak zatlačit, aby tak učinil. *Prostě řekne, že nemá a co, že musím počkat. Jenže to jaksí nečekám já, ale děti, že. V tomhle je hrozně nespolehlivý. Počítat, že budou peníze na účtu pravidelně a v plné výši je u nás jenom utopie.*

Z pohledu určitých participantek se jeví finanční problémy i jako sekundární problém pro vznik nového vztahu.

Podle **D**: *Ono to pak vypadá, že jenom lovím tatínka, jako nějakou oběť co nás bude živit. Jako jo jasně, že by se hodil někdo, kdo i takhle vypomůže, ale že mě tak lidi vnímají to je hrozný.*

M: *Nojo, povědomost mezi lidma je furt, jakoby samomatka byla nějaká zlatokopka, ale teda nevím, že by šli chlapi balit nějak extra na děti...*

Dalšími problémovými aspekty je hledání a získávání práce a málo času na děti.

H2: *Musím mít práci kde se nesměnuje, ale většinou to nestačí, takže mám ještě přivýdělek. Takže furt řeším buď čas, nebo peníze. Asi nikdy nebudu mít dost obojího.*

M: *Mám dobrou práci, ale na směny i noční a ještě nepravidelnou. Tak musím vždycky všechno dobře naplánovat a pořešit třeba vyzvedávání mladšího ze školy. No a pak když jsou třeba nemoci, nebo mám ještě brigádu...Snažím se, abychom nestrádali, ale je to těžký.*

Zde je opět jiný přístup a možnosti mužů, kteří mají větší finanční možnosti i nezávislost. **R2** a **Z** podnikají a kontakt s dětmi si dle toho upraví díky tomu, že dítě je v péči matky. I další dva spoléhají na péči matek nebo aspoň žen v jejich životě a v pracovním zapojení se nijak nemusí omezovat. Ženy budují tyto sítě z přátel, lidí v podobné životní situaci, či rodičů pokud je mají blízko. Na otce dětí se většina z nich neobrací.

7 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Získaná data se pokusíme interpretovat tak, abychom našli odpovědi na stanovené výzkumné otázky. Jednotlivé otázky spolu souvisí a proto je logické, že odpovědi se vzájemně prolínají a doplňují.

1. Jaké jsou rozdíly ve výchově dítěte v neúplné rodině proti rodině úplné?

Obě skupiny informantů, tedy ženy i muži, si uvědomují rozdíly mezi jednotlivými strukturami rodin. Rodina úplná je považovaná za vhodnější v podstatě za správnou až ideální. Laická představa o rodině se tak shoduje s tou odbornou. Jak je uvedeno v kapitole 1.6.2, děti mají možnost vnímat a pozorovat rozdíly mezi oběma rodiči. Výchova dítěte je do určité míry rozdělená a jeden rodič má oporu v druhém, ženy shodně uvádějí, že tato podpora jim v případě rodinné struktury s jedním rodičem chybí. V případě funkční rodiny rodiče spolupracují, mají stejné výchovné cíle, a i když nepoužívají stejný výchovný přístup, jejich požadavky na děti jsou vesměs stejné, nebo se aspoň snaží najít kompromis.

Zkušenosti rodičů z výzkumného šetření ukazují, že v případě rozpadu rodiny se často změní výchovný přístup rodičů a to na obou stranách, tak jako to například bylo u **H2** a **K1**. Zdůrazní se rozdíly v chápání výchovy obou rodičů, protože samostatně se každý z nich snaží projevit a prosadit svou představu o výchově. Na rezidenčního rodiče navíc dolehne mnohem více povinností a zodpovědnosti směrem k výchově dětí. V mnoha případech je nucen převzít obě rodičovské role. Pro některé z rodičů je ale ono převzetí rolí velmi nepříjemné a necítí se v nich dobře podobně jako **R1** a **D**.

V úplné rodině mají rodiče možnost si povinnosti i čas o děti mezi sebou rozdělit. V rodině neúplné nerezidenční rodič přejímá povinnosti jen minimum, svůj čas dítětem považuje za čas na zábavu. Zodpovědnost za výchovu a vše s tím spojené vnímá jako primární povinnosti rodiče, jež má dítě v péči. Na druhou stranu informantky uvádějí také určité výhody a to v ohledu, že jim aspoň do výchovy nikdo nemluví. Většina informantek totiž uvádí jistou rezignaci otců po rozvodu/ rozchodu na svou otcovskou roli. Tuto rezignaci zmiňuje i Dudová (2007a). Jiní se své otcovské role ani neujmou – jedná se o ty, co matky opustili v době těhotenství a své děti nikdy nevychovali.

Je dobré ještě zmínit jeden zajímavý paradox v postoji vůči otci. V úplné rodině je otec brán jako hlava rodiny, určitá samozvaná autorita a tak se k němu i přistupuje. Za

to otec v neúplné rodině je dětmi vnímán jako někdo za odměnu. V případě úplné rodiny se tedy setkáváme s projevy typu „nezlob, nebo přijde táta“ u rodiny neúplné participantky zmiňují občasné použití formulace „nezlob, nebo táta nepřijde“.

2. Jak se zapojuje nerezidenční rodič do výchovy a života dítěte?

Vzhledem k tomu, že většinou část informantů tvořily matky s dětmi v péči, budeme se v této otázce věnovat hlavně otcům jakožto nerezidenčním rodičům. Přes probíhající změny ve společnosti a nástupu tzv. nového otcovství jak jej zmiňuje např. Burgessová (2004), jsou aktivity, zásahy otců do výchovy svých dětí nedostatečné (z pohledu dotazovaných matek). Ženy často mluví o nedostatečném zájmu, o tom jak je mrzí, že se otcové nesnaží s dětmi zkontaktovat i mimo dohodnutý soudní styk. Toto využívá vlastně jen bývalý partner **K1**, kdy po vzájemné dohodě praktikují něco jako střídavou péči. Ta ale samozřejmě jedním dechem přiznává, že je to často velmi náročné a zatěžující pro všechny strany. Navíc zrovna v jejím případě otec do výchovy zasahuje hodně a z jejího pohledu dokonce nepřiměřeně.

Potřebu většího zapojení otců v péči nebo aspoň zájmu o děti by přivítaly dokonce i ženy, které samy s bývalým partnerem ne vychází, dokonce s ním téměř nekomunikují. Vztah dětí a otce považují za důležitý. Rády by tedy viděly větší zájem, v běžných činnostech jako je občasné vyzvednutí ze školy, či doprovod na kroužek, ale i výchovné působení. Jak už bylo poukázáno v otázce rozdílů úplných a neúplných rodin, vztah mezi dítětem a otcem se omezuje jen na čas, který spolu stráví dle toho, jak mají určeno. A tento čas pak naplňují vesměs zábavou. Matky by ale přivítaly zájem o to např. psát s dětmi úkoly, či účastnit se kroužků a tréninků. Zvlášť nutkává je tato potřeba u matek synů, které mají pocit, že v některých oblastech otce jako vzor prostě nahradit nedokáží, nebo kdy by samy potřebovaly v otci oporu jako ve vychovateli. Tuto skutečnost zmiňuje například **M** v případě staršího syna, u něž se objevují určité výchovné problémy v souladu s diagnózou, kterou nebylo možno uvést. Tato pomoc je však **M** odepřena poněkud zajímavým způsobem. Tedy konstatováním jak je dobrá, jak on jí věří, že všechno zvládne dobře, dokonce a líp a proto by nechtěl do výchovy syna nijak zasahovat. Z pohledu **M** se ale nejedná o pochvalu, ale o určitý únikový manévr. Pro většinu matek z našeho souboru je tedy kontakt otce s dítětem nedostatečný a přivítaly a podpořily by jeho rozšíření stejně jako snahu se zapojit do

výchovy. Problémem ale může být jistý pocit, že by na tohle měl otec přijít sám. Dle vyjádření několika informantek *on přece musí vidět, jak těm dětem chybí*.

Jak se k tomu otcové staví a zda potřebu svých dětí nevidí nebo ji jen nenaplnují z našeho šetření posoudit nelze. Otcové jež se zúčastnili, nedostatečnou péčí vůči svým dětem ze své strany nepociťují, dokonce mají pocit, že je nadprůměrná. Jeden z otců problémy s kontaktem s dcerou má, ale hovoří o tom, že naopak musí striktně dodržovat stanovený styk, jinak je matkou vyloženě persekuován.

Zapojení nerezidenčního rodiče do péče a výchovy dítěte tedy většina ze zúčastněných považuje za zbytečně slabý a nedostatečný. Otázkou zůstává chápání role otce po rozpadu rodiny, na kterou by bylo možné se zaměřit v dalším podobném výzkumu. Pohled žen ukazuje spíše rezignaci. I otec je ale vychovatelem a rozdělení rodičovských domácností z pohledu dítěte na tu: „s matkou kde mám spoustu povinností“ a na tu: „s otcem, kde nic nemusím a jen se bavíme“, není úplně v pořádku. Dítě si pak odnáší podobné vzory do své dospělosti a jeho vlastní rodičovství se může odvíjet ve stejném modelu. Stejně tak může trpět pocitem nezájmu ze strany otce.

3. Jaký je rozdíl mezi výchovou matky a otce v neúplné rodině?

Jak už je patrné z vyhodnocení předešlé otázky, rozdíly mezi působením jednotlivých rodičů se objevují. Markantní je rozdíl vycházející z toho, kdo z rodičů má dítě v péči. Ten pak má na dítě větší vliv, protože s ním sdílí domácnost a tedy i tráví více času. Lépe se orientuje v jeho činnostech a povinnostech či zájmech dítěte. Vzhledem k tomu, že ti kdo mají děti v péči, jsou i v mém výzkumném souboru převážně matky, lze říci, že matky mají k dětem převážně bližší vztah. Mají o nich větší povědomost, ať už se týká provozních záležitostí či nějakých tajných tužeb a trápení. Matky obecně budují s dětmi blízký vztah a v našem případě neúplných rodin může jedním z důvodů být i to, aby dítěti druhého rodiče nahradily. (Nepřítomní) otcové se zaměřují jen na stanovená setkání a jejich výchovné působení se zdá být po rozpadu rodiny téměř nulové. Aspoň takové je vnímání mých informantek.

Další srovnání můžeme učinit v pohledu matka pečovatelka otec pečovatel. I když jsem měla možnost zapojit jen dva otce s dětmi v péči i zde je patrný rozdíl ve výchovném přístupu. Matky jsou proti otcům v tomto směru svazovány velkým pocitem zodpovědnosti za svoje děti, jejich přítomnost i budoucnost. Záleží jim na jejich prožitcích a zajímají se o ně. Otcové přistupují ke svému úkolu rodiče

samoživitele poněkud volněji. Jejich přístup se tolik netočí kolem zodpovědnosti. Tu si samozřejmě uvědomují, ale nijak je netrápí představa, že by svůj úkol plnili špatně. Tato situace může být způsobena i tím, že necítí takový tlak na svou osobu jako na rodiče oproti ženám. Ženy mají často pocit, že je někdo v jejich pozici matky stále hodnotí, jestli toho dělají dost. Muži se naopak setkávají s obdivem, který díky neobvyklosti své role samoživitele dokonce považují za správný a logický.

Rozdíl je tedy v přístupu k dětem i k samotnému rodičovství. Ženy se ale většinou snaží dostat všem svým povinnostem samy a zvládat aspoň některé aspekty otcovské role. Muži většinou pro zvládnání svého rodičovství hledají oporu a pomoc a jak už bylo zmíněno jednou, formou této pomoci je i zakládání nové rodiny, kde je možno se o výchovu dítěte podělit.

4. Co je důvodem k setrvávání v neúplné rodině, tedy životu bez partnera?

K této otázce nalézáme odpovědi v podstatě jen u žen. Muži z výzkumného souboru žádné důvody pro setrvání bez partnerky nezmiňují. Ženy naopak důvodů či faktorů ovlivňujících to, že převážná většina z nich žije i po dlouhé době stále sama jen s dítětem, zmiňují několik. Mezi ně patří z velké části nemožnost se s někým seznámit. Tedy, že není kde, ani s kým. Většina žen dělí čas mezi děti a práci, dle jejich slov se tedy nedostanou někam, kde by možnost seznámení byla. Muži, s kterými přijdou do styku, jsou buď cizí již „obsazení“, nebo prostě absolutně nevhodní, jak zmiňuje **M** a **L2**. Dalším důvodem je nedůvěra v budoucnost vztahu, ženy tak akceptují jisté krátkodobé nebo neplnohodnotné vztahy, ale nedůvěřují partnerovi natolik, aby plánovaly společnou budoucnost. Objevují se i důvody ochrany dětí nebo jejich vztahu s otcem. Ženy se do určité míry bojí, že by jejich nový vztah narušil vztah dítěte s otcem, nebo zájem otce o kontakt s dítětem. Zároveň se bojí, že by jim nový partner do výchovy příliš vstupoval, to zmiňuje například **I** a **L2**. **L1** zase mluví o tom, že o matky s dítětem prostě nikdo nestojí, a když tak o takové muže není co stát. Muži mají často pocit, že samotná matka s dítětem, musí vzít zavděk každým, kdo projeví zájem, na to však ženy přistoupit nehodlají. Některé z nich se vztahu vyhýbají z důvodu špatné zkušenosti s otcem dítěte nebo i s dalšími muži. **L2** mluví o tom, že dlouhodobý vztah měla, ale partner neunesl její samostatnost a hlavně pracovní vytížení. Nalézt vhodného partnera, jež by splňoval všechny atributy pro představu skutečného vztahu, je zřejmě z pohledu žen téměř nemožné.

Jedním z velmi zajímavých faktorů bylo odhalení strachu o děti. Zde se objevuje obava z násilí na dětech a matky dcer dokonce zmiňují obavu ze sexuálního obtěžování. To je do určité míry podpořeno tím, že ženy si samy nepřipadají atraktivní, ale své dcery vnímají tak, že do přitažlivosti dorůstají. Toto zjištění bylo velmi překvapivé a do jisté míry až alarmující.

Důvod setrvání bez partnera je tedy spíše než rozhodnutím zůstat sama reakcí na reálné životní možnosti a obavy. Participantky, které partnera momentálně mají, se jeví spokojené.

5. Jak nový partner ovlivňuje chod neúplné rodiny?

Zde je třeba zmínit rozdílné vnímání ze stran dotazovaných otců a matek. Otcové vliv nového partnera nijak zvlášť nevnímají nebo nepocítují. Maximálně v pozitivním světle z důvodu toho, že sami žijí ve vztahu, nebo život ve vztahu vyhledávají do jisté míry i pro to, aby na výchovu a péči o dítě nebyli sami. Vliv nového partnera tak vnímají pozitivně kvůli dělené péči o dítě. O vztazích svých bývalých partnerek většinou nemají povědomost, nebo je nijak zvlášť nezajímá. Stejně tak si neuvědomují možnost, že jejich nový vztah může nějakým způsobem přístup k dětem ovlivňovat, či může mít vliv na jejich rozhodnutí. Například **R2** svůj kontakt s dcerou z prvního manželství uzpůsobuje svému novému manželství, aniž by si to nějak uvědomoval.

Oproti tomu ženy vliv nového partnera vnímají a to z obou stran. Tzn. vliv nové partnerky otce dítěte i vliv svého partnera. Obojí ale vnímají rozdílně. Většina z informantek vnímá dopad partnerství otce dítěte minimálně jako komplikaci. Mnoho z nich se setkalo s ovlivňováním otce dítěte ze strany nové partnerky. Pro **R1** bylo těžké už to, že si bývalý partner našel partnerku brzy po odchodu z rodiny a nebylo jí příjemné, že se s ní děti měly stýkat. **E2** zmiňuje velký vliv nové partnerky do té míry, že kvůli ní nemá otec na děti čas a neplní své povinnosti vůči nim. Naopak svého partnera považuje za podporu a někoho na koho se může spolehnout a kdo se na péči o děti podílí mnohem více než jejich otec. **L2** zmiňuje dokonce to, že nová partnerka nejen způsobila rozpad rodiny, ale také úplně znemožnila stýkání dcery s otcem. **K1** se vliv nové partnerky bývalého manžela také nelíbí. Příliš ovlivňuje výchovné působení otce a taky sama zasahuje do života a výchovy dětí. **K1** uvádí v jistém směru až alergii na způsob jejího jednání s dětmi. Dle zkušeností participantek tedy nový partner druhého rodiče ovlivňuje neúplnou rodinu negativně. Většina uvádí reakce dětí na

změnu chování druhého rodiče a to jak je jim líto co děti zažívají. U samotných matek je nové partnerství spíše neobvyklé. Všechny tři informantky, které uvedly, že momentálně ve vztahu žijí, ale považují vliv svého partnera na rodinu i děti za kladný. Realitu těchto tvrzení je těžko posoudit. Jak je uvedeno výše dle Matějčka (1994), rodiče často vnímají vztah svého nového partnera a dítěte pozitivněji než je reálné. Co se týká vlivu dalších členů rodiny nových partnerů mají s tím zkušenost jen někteří informanti. Nedokázali říct, zda jsou vztahy dobré nebo špatné, shodují se spíše na vyjádření komplikované. Některé z nich naopak litují, že se jejich děti s dalšími sourozenci od otce stýkat nemohou.

Nový partner tedy vždy nějakým způsobem zasáhne do rodiny a má vliv na dění v ní. Příchod nových partnerů pro děti lehký a je na rodičích, aby jim to ulehčili. Což se bohužel dle vyjádření participantek vždy úplně neděje.

8 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce byl náhled do života neúplných rodin, poukázání na problémy, s kterými se potýkají a jak tyto ovlivňují výchovu dětí a děti samotné. Dále pak rozdíl ve vlivu jednotlivých rodičů – tedy matky a otce. Pokouší se odhalit a popsat do jaké míry je neúplná rodina problémová oproti rodině úplné.

Neúplná rodina je čím dál tím častější strukturou rodinného uspořádání a děti vycházející z těchto rodin budou jednou sami rodiči. Proto se jeví jako podstatné odhalit možné problémy zatěžující neúplnou rodinu ve výchově dětí a možné rozdíly proti tradiční rodině úplné.

V teoretické části jsme se věnovali vymezením pojmu rodina, jejímu stručnému historickému vývoji. Popisu struktury rodiny s důrazem na rodinu neúplnou, jejímu vzniku a péči o dítě v takové rodině. Dále byly popsány funkce rodiny, následně byly dány do kontextu s neúplnou rodinou. Její možné problémy byly poukázány právě na pozadí jednotlivých funkcí, to jak jednotlivé funkce ovlivňují. Předmětem práce také bylo přiblížení co nejvíce oblastí života v neúplné rodině zvláště pak výchovy a péče o dítě.

Pro praktickou část a účast na výzkumném šetření byli osloveni účastníci z řad rodičů, jež mají vztah k neúplné rodině. Ať jsou již sami v čele této rodiny, nebo jsou rodiči nerezidenčními, tedy těmi kdo děti v péči nemají a s neúplnou rodinou jsou spojeni z druhé strany. S nimi byly vedeny hloubkové rozhovory rozkrývající život v neúplné rodině. Velkou škodou bylo, že poměr mezi zúčastněnými ženami a muži nebyl rovnoměrný a možné srovnání určitých rozdílů mezi těmito dvěma skupinami nebyl tím pádem dostatečně validní. Přesto byly pozorované rozdíly zmíněny.

Z výsledků výzkumného šetření je patrné, že si rodiče v čele neúplné rodiny uvědomují svoji ztíženou roli a rozdíly oproti rodině úplné. Přesto však svoji roli zvládají i přes vlastní pocity nedostatečnosti či nedokonalosti. Jako tíživou tuto situaci vnímají hlavně ženy, které si uvědomují důležitost druhého rodiče pro svoje děti a to že jim chybí a vztah s ním považují za důležitý. Bohužel tento vztah nedokáží dostatečně podnitit. Komunikace s druhým rodičem je často obtížná a účastníci šetření ji zmiňují jako jeden s faktorů, jež zasahuje do chodu neúplné rodiny.

Kromě věcí vztahových a výchovných, na které je práce zaměřená se ukazuje provázanost s problémy a komplikacemi čistě prozaickými jako je ekonomické zázemí

a pracovní možnosti, jež ovlivňují funkčnost rodiny a čas, jež může převážně matka věnovat svým dětem, aby se necítily provinile. Není proto divu, že této oblasti se věnuje v oblasti výzkumů neúplné rodiny největší pozornost, i když bohužel opomíjí ty ostatní.

Neúplná rodina je v dnešní době běžnou formou rodiny, v které vyrůstají děti. Kvalita rodinného zázemí má pro dítě a jeho vývoj klíčový význam, dle získaných poznatků i přes možné problémy a komplikace je možné říci, že život a výchova v neúplné rodině může poskytnout stejné či obdobné zázemí jako ta úplná.

Vnímání neúplných rodin, jako nemoci společnosti z titulu samostatných, soběstačných, vzdělaných a kariery budujících žen, které se rozhodnou mít dítě samy bez otce, je velmi nesprávné. Na vzniku neúplných rodin nemají zdaleka takový podíl. Ani nejsou skupinou, která by děti nějakým způsobem životem v takové neúplné rodině poškozovala. Neúplná rodina tedy není synonymem rodiny nesprávné či nefungující. Existují situace, kdy vznik neúplné rodiny nelze ovlivnit a je třeba se s tímto stavem vyrovnat. Je dobré si také uvědomit, že rozpory a konflikty mezi rodiči mohou na dítě působit mnohem škodlivěji, než samotná nepřítomnost jednoho z rodičů. Neharmonické, konfliktní a stresující prostředí bude pro dítě představovat větší hrozbu, než fakt neúplnosti rodiny. Stejně tak existují případy, kdy je neúplná rodina řešením pro zachování rodiny jako takové, jak potvrzují výpovědi těch matek, které by jinak dítě neměly. Rodinu totiž tvoří děti, ať už je úplná či nikoliv. Vznik neúplných rodin je záležitostí obou rodičů, stejně tak by mělo být záležitostí a snahou obou rodičů její správné fungování.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- ANTIER, E. *Dítě toho druhého*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-946-1.
- BAKALÁŘ, E. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2.
- BIDDULPH, S. *Mužství – jak zvládat všechny mužské role*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-209-6.
- BINAROVÁ, I. *Partnerství, sexualita a rodina. Texty k otevřenému a distančnímu vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0138-X.
- BURGESSOVÁ, A. *Návrat k otcovství*. Brno: Jota, 2004. ISBN 80-7217-296-4.
- CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*. Praha: Návrat, 1992. ISBN 80-85495-11-2.
- COLORSOVÁ, B. *Krizová situace v rodině*. Praha: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7.
- CORNEAU, G., *Chybějící otec, chybující syn*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0075-8.
- DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007a. ISBN 978-80-7330-124-8.
- DUDOVÁ, R. a kol, *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života* Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007b. ISBN 978-80-7330-119-4.
- DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 80-246-0139-7.
- GARDNER, R. A. *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: MPSV, 1996. ISBN 80-85529-22-X.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- GILLIGANOVÁ, C. *Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-402-8.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-124-4.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.

- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HORA, O., KOFROŇ, P., SIROVÁTKA, T. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice s důrazem na situaci dětí podle výsledků šetření SILC*. Praha: VÚPSV, 2008. ISBN 978-80-7416-002-8.
- HORSKÝ, J. *Studium historického utváření rodiny v 16. až 18. Století*. In: Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje XXXVIII, 1996. s. 165-172. ISSN OO11-8265. Reg.zn. F 4781.
- HRADEČNÁ, M. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*. Praha: Karolinum, vydavatelství Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-718-4015-7.
- HUČÍN, J. *Jak nevychovat „malého tyrana“*. Psychologie dnes: časopis pro moderní psychologii, 2003, roč. 9, č. 10, s. 9–12. ISSN 12129607.
- JÁNSKÝ, K. *Rozpory při aplikaci tzv. syndromu zavrženého rodiče a jejich důsledky*. Brno, 2011, Rigorozní práce. Masarykova universita, pedagogická fakulta Brno.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.
- JÍLEK, J. *Paralelní manželství*. Praha: Jana Krupičková, 2011. ISBN 978-80-904703-1-6.
- KARÁSKOVÁ, I. Sexbyznyzs ovládl češky. *Mladá fronta dnes*. 2015, 26(65), A1-A3. ISSN 1210-1168.
- KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-41-5.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-001-2.
- KUCHAŘOVÁ, V. *Rodina a zaměstnání, neúplné rodiny*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-87007-65-5.
- LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-430-3.
- MARHOUNOVÁ, J. *Od osamění k nové rodině*. Praha: SPN, 1988. ISBN 14-436-88.
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-006-5.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. Praha: HaH, 1992. ISBN 80-85467-53-4.
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.

- MATOUŠEK, O. a kolektiv, *Děti a rodiče v rozvodu*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.
- MATOUŠEK, O. *Kritické situace lásky*. Praha: Avicenum - zdravotní nakladatelství, 1987. ISBN 08-029-87.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1997. ISBN 80-85850-24-9.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2006. ISBN 978-80-86429-87-8.
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 2002. ISBN 80-86429-05-9.
- MOŽNÝ, I. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.
- NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.
- NOVÁK, T. *Rodičovské judo – dítě během rozvodového řízení*. Praha: Grada publishing, 2000. ISBN 80-247-000-2-6.
- NOVÁK, T. *Vztah matky a dcery*, Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-7631-6.
- PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. Praha: ISV, 1997. ISBN 80-85866-23-4.
- PIAGET, J., INHELDER B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0691-0.
- PONĚŠÍNSKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství (psychologie muže a ženy rozdíly a vztahy)*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-350-4.
- PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5
- PRŮCHA, J., MAREŠ, J. a kol. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D. a FALTÝSKOVÁ, D. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. ISBN 80-210-3469-6.
- QUILLIEN, CH. *Jsem na dítě sám*. Praha: Albatros plus, 2004. ISBN 80-00-01355-X.
- SLAMĚNÍK, I. *Emoce a interpersonální vztahy*. Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3311-1.
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 978-80-262-0217-2.
- SOMMEROVÁ, O. *O čem ženy nesní*. Praha: Sláfk, 2004. ISBN 80-86631-13-3.

- ŠŤASTNÁ, A. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2009. ISBN 978-80-7416-038-7.
- VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-0841-9.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.
- VESELÝ J. a kolektiv. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: Linde, 2013. ISBN 978-80-7201-915-1.
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

10 INTERNETOVÉ ZDROJE

ADR (2015): *Nejlepší zájem dítěte*. Asociace dítě a rodina. [online]. [cit. 9. 4. 2016]. Dostupné z <<http://ditearodina.cz/images/soubory/ke-stazeni/nejlepsi-zajem-ditete.pdf>>

APERIO (2013): *Sami na děti, sami na vše ostatní*. Aperio.cz [online]. [cit. 15. 6. 2015]. Dostupné z <<http://www.saminadeti.cz/clanek/sami-na-deti-sami-na-vse-ostatni>>

ČSSZ (2015): *Pozůstalostní důchody*. Česká správa sociálního zabezpečení. [online]. [cit. 10. 5. 2016]. Dostupné z <<http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/pozustalostni-duchody.htm>>

ČSÚ (2004): *Rodiny se závislými dětmi – 2001*. Český statistický úřad. [online]. [cit. 18. 6. 2016]. Dostupné z <<https://www.czso.cz/documents/10180/20538314/412404a.pdf/badfd443-886b-45ec-853b-505ce91380be?version=1.0>>

ČSÚ (2014): *Úplné rodiny*. Český statistický úřad. [online]. [cit. 2. 6. 2016]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/41n2-02-ziskane_ze_slodb_2001-1__uplne_rodiny>

ČSÚ (2014): *Neúplné rodiny*. Český statistický úřad. [online]. [cit. 2. 6. 2016]. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/41n2-02-ziskane_ze_slodb_2001-2__neuplne_rodiny>

ČSÚ (2016): *Stav a pohyb obyvatelstva*. Český statistický úřad. [online]. [cit. 11. 3. 2016]. Dostupné z <<https://www.czso.cz/csu/czso/katalog-produktu>>

HAMPLOVÁ, D. (2008): *Děti bez manželství nebo bez otců?* [online]. [cit. 16. 6. 2016]. Dostupné z <<http://www.socioweb.cz/index.php.html>>

HODINA, A. (2011): *Střídavá péče a dívčí válka*. [online]. [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné z <<https://psychologie.cz/stridava-pece-divci-valka/-hodina>>

JUSTICE (2010): *Doporučující tabulka pro stanovení výše výživného*. [online]. [cit. 18. 6. 2016]. Dostupné z <<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=6223&d=315516>>

KODYŠOVÁ, E. (2015): *Být sám na děti: Solo rodiče jako rodiče*. [online]. [cit. 2. 6. 2016]. Dostupné z <<http://www.soft-zs.cz/softforum/vsechny-clanky-abecedne/160-kodysova-eliska-byt-sam-na-deti-solo-rodice-jako-rodice>>

KŠIŇAN, A. (2014): *Proč děti nepotřebují tatínka*. [online]. [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné z <<https://psychologie.cz/proc-deti-nepotrebuji-tatinka/>>

- MPSV (2005): *Sociodemografická analýza neúplných rodin s nezletilými dětmi v ČR*. Ministerstvo práce a sociálních věcí. [online]. [cit. 10. 5. 2016]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/4355/analyza.pdf>>
- MS (2013-2015): *Nový občanský zákoník*. Ministerstvo spravedlnosti. [online]. [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/NOZ_interaktiv.pdf>
- MŠMT (2013-2016): *Novela školského zákona (č. 472/2011 sb.) - výklady a informace*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. [online]. [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné z <<http://www.msmt.cz/dokumenty/novela-skolskeho-zakona-vyklady-a-informace>>
- PARLAMENTNÍ LISTY (2009-2016): *Stát má platit alimenty za neplatiče, navrhuje ministryně Marksová*. [online]. [cit. 18. 6. 2016]. Dostupné z <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Stat-ma-platit-alimenty-za-neplatice-navrhujeministryne-Marksova-429234>>
- PSPČR (2010): *205 návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů*. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. [online]. [cit. 11. 5. 2016]. Dostupné z <<http://www.psp.cz/sqw/sntisk.sqw?F=N>>
- TINKOVÁ, D. *Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti*. Historická demografie 27/2003. [online]. [cit. 22. 8. 2015]. Dostupné z <http://www.eu.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/hmansci.eu/Casopisy/Historicka_demografie/Obsahy_rocniku/H_D_27_2003.pdf> 27/2003 - Etnologický ústav AV ČR>
- ŠATAVA, J., JANSKÝ, P. *Analýza ekonomických důsledků po rozvodu pro oba manžele*, Praha: Národohospodářský ústav AV ČR Praha, 2014. [online]. [cit. 30. 1. 2016]. Dostupné z <<http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/pri-uraduvlady/jiri-dienstbier/tiskove-informace/Analyza-ekonomickyhdopadu-rozvodu-na-zeny-a-muze.pdf>>

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Přehled informantů – ženy	str. 60
Tabulka č. 2: Přehled informantů – muži	str. 60
Tabulka č. 3: Přehled informantů muži versus ženy	str. 61
Tabulka č. 4: Schéma analýzy dat	str. 83

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Složení neúplných rodin podle počtu závislých dětí v ČR, v letech 1961 – 2001
- Příloha č. 2: Rodinná situace v době porodu 1. dítěte podle období a vzdělání matky (%)
- Příloha č. 3: Sňatečnost a rozvodovost; Rozvody v České republice, v letech 2010 – 2015
- Příloha č. 4: Vdovský a vdovecký důchod; Sirotčí důchod
- Příloha č. 5: Nejlepší zájem dítěte
- Příloha č. 6: Rodinné domácnosti se závislými dětmi podle počtu dětí k 1. 3. 2001
- Příloha č. 7: Dotazník pro BP
- Příloha č. 8: Získaná data z dotazníku
- Příloha č. 9: Okruhy otázek
- Příloha č. 10: Rozhovor s I. 42

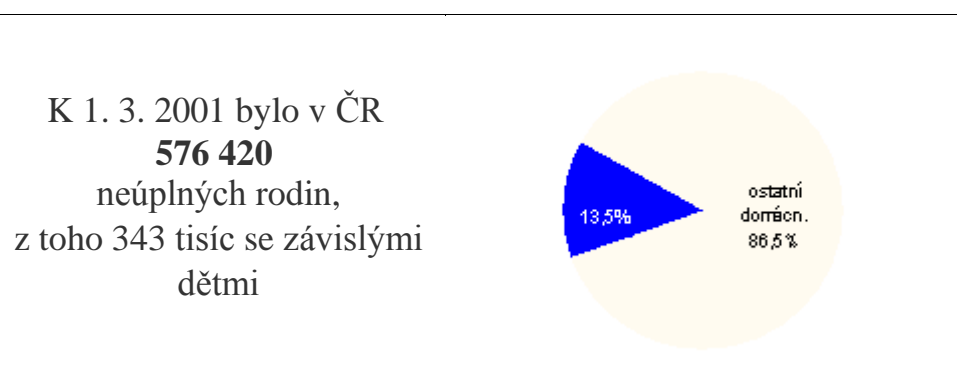
PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Složení neúplných rodin podle počtu závislých dětí v ČR, v letech 1961 – 2001

Rok sčítání	Neúplné rodiny celkem	v tom podle počtu závislých dětí				
		bez dětí	1	2	3	4 a více dětí
v tisících						
1961	249,6	134,9	77,8	26,3	7,5	3,1
1970	306,7	149,7	111,3	35,8	7,6	2,3
1980	325,1	121,2	133,5	57,7	10,4	2,3
1991	434,4	180,3	166	73,4	12,5	2,2
2001	576,4	233	221,9	102,4	15,8	3,3
v %						
1961	100	54,1	31,2	10,5	3	1,2
1970	100	48,8	36,3	11,7	2,5	0,7
1980	100	37,3	41	17,8	3,2	0,7
1991	100	41,5	38,2	16,9	2,9	0,5
2001	100	40,4	38,5	17,8	2,7	0,6

Zdroj: ČSÚ (2014)

Zdroj: ČSÚ (2014)

Příloha č. 2

Rodinná situace v době porodu 1. dítěte podle období a vzdělání matky (%)

Vzdělání matky	Vdaná	Nesezdaný svazek	Sama	Celkem	N
Děti narozené 1995–1998					
základní	56,25	15,63	28,13	100	32
vyučena	80,37	11,66	7,98	100	163
vyšší střední	79,55	10,23	10,23	100	176
vysokoškolské	90,24	7,32	2,44	100	41
celkem	79,13	10,92	9,95	100	412
Děti narozené 1999–2002					
základní	43,33	23,33	33,33	100	30
vyučena	72,12	13,94	13,94	100	165
vyšší střední	80,92	8,67	10,4	100	173
vysokoškolské	86,96	4,35	8,7	100	46
celkem	75,36	11,35	13,29	100	414
Děti narozené 2003–2006					
základní	32	12	56	100	25
vyučena	54,96	21,37	23,66	100	131
vyšší střední	71,94	23,74	4,32	100	139
vysokoškolské	77,42	9,68	12,9	100	31
celkem	62,58	20,55	16,87	100	326

Zdroj: Hamplová (2008)

Příloha č. 3

Sňatečnost a rozvodovost

	Sňatky	Rozvody
2010	46 746	30 783
2011	45 137	28 113
2012	45 206	26 402
2013	43 499	27 895
2014	45 575	26 764
2015	48 191	26 083

Zdroj: Vlastní konstrukce na bázi dat ČSÚ 2016

Rozvody v České republice, v letech 2010 – 2015

Rok	Rozvody		1. rozvody		Rozvedená manželství podle počtu nezletilých dětí			
	Celkem	Na návrh ženy	Muže	Ženy	celkem	1	2	3+
2010	30 783	20 130	24 792	25 001	17 640	9 853	6 903	884
2011	28 113	18 167	22 650	22 740	15 831	8 948	6 074	809
2012	26 402	16 998	21 284	21 352	15 189	8 292	6 146	751
2013	27 895	18 045	22 317	22 565	15 921	8 591	6 436	894
2014	26 764	17 054	21 391	21 582	15 207	8 265	6 133	809
2015	26 083	11 604	21 047	21 190	14 993	7 830	6 310	853

Zdroj: Vlastní konstrukce na bázi dat ČSÚ 2016

Příloha č. 4

Vdovský a vdovecký důchod (ČSSZ, 2015)

Podmínky nároku na přiznání vdovského a vdoveckého důchodu

Podmínky nároku na vdovský a vdovecký důchod se nezměnily, právní úprava reagovala pouze na změny týkající se invalidního důchodu. Namísto plného invalidního důchodu a částečného invalidního důchodu náleží jen jeden druh důchodu a to invalidní důchod.

Vdova nebo vdovec má tedy nárok na vdovský nebo vdovecký důchod po manželovi nebo manželce, jestliže zemřelý(á):

- pobíral/a starobní důchod nebo
- pobíral/a invalidní důchod nebo
- ke dni smrti splnil/a podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo
- ke dni smrti splnil/a podmínky nároku na starobní důchod nebo
- zemřel/a následkem pracovního úrazu.

Podmínky nároku na vdovský a vdovecký důchod po uplynutí jednoho roku od smrti manžela nebo manželky

Pokud jde o podmínky nároku na vdovský nebo vdovecký důchod, mění se věk, kterého musí vdova nebo vdovec dosáhnout, aby náležel pozůstalostní důchod i po uplynutí jednoho roku od smrti druhého z manželů. Na rozdíl od právní úpravy platné před 1. 1. 2010 již pro nárok na vdovský nebo vdovecký důchod po uplynutí jednoho roku od smrti manžela nebo manželky není rozhodující dosažení věku 55 nebo 58 let, ale dosažení věku o 4 roky nižšího než činí důchodový věk stanovený podle § 32 zdp (důchodový věk blíže vysvětlen u starobního důchodu) pro muže stejného data narození, pokud skutečný důchodový věk není nižší. Tato podmínka platí stejně pro ženy i muže.

Podmínky nároku na vdovský nebo vdovecký důchod po uplynutí jednoho roku od smrti manžela nebo manželky jsou:

- péče o nezaopatřené dítě,
- péče o dítě, které je závislé na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost),
- péče o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela (manželky), který s ní (s ním) žije v domácnosti a je závislý na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost)
- invalidita třetího stupně,
- dosažení alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk stanovený podle § 32 ZDP pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší.

Podmínky nároku na vdovský a vdovecký důchod přiznaný před 1. 1. 2010.

Nárok na vdovský nebo vdovecký důchod přiznaný před 1. 1. 2010 zůstane zachován i po 31. 12. 2009 za předpokladu, že

- vdova dosáhla před 1. 1. 2010 věku 55 let nebo důchodového věku, je-li nižší,
- vdovec dosáhl před 1. 1. 2010 věku 58 let nebo důchodového věku, je-li nižší.

Nárok na vdovský a vdovecký důchod přiznaný před 1. 1. 2010 zůstává zachován po 31. 12. 2009 též, pokud:

- vdova dosáhla věku 55 let sice po 31. 12. 2009, ale v době, kdy splňovala podmínky nároku na tento důchod
- vdovec dosáhl věku 58 let sice po 31. 12. 2009, ale v době, kdy splňoval podmínky nároku na tento důchod.

Od 1. 1. 2010 se za nezaopatřené dítě nepovažuje dítě, které je poživatelem invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně. Je-li nárok na vdovský nebo vdovecký důchod přiznaný před 1. 1. 2010 podmíněn péčí o nezaopatřené dítě, které k 31. 12. 2009 pobíralo plný invalidní důchod, který se od 1. 1. 2010 transformuje na invalidní důchod III. stupně, považuje se podmínka nezaopatřenosti dítěte i nadále za splněnou a nárok na vdovský nebo vdovecký důchod trvá i po 31. 12. 2009. To platí

i v případě, že invalidní důchod pro třetí stupeň invalidity je nově přiznáván po jeho předchozím zániku nebo upravován na III. stupeň po předchozí změně stupně invalidity.

Sirotčí důchod

Podmínky nároku na přiznání sirotčího důchodu

Stejně tak, jako u vdovského a vdoveckého důchodu, jsou podmínky nároku na přiznání sirotčího důchodu stejné jako podmínky stanovené předpisy účinnými před 1. 1. 2010, s tou výjimkou, že počínaje 1. lednem 2012 pro nárok na sirotčí důchod postačuje, jestliže zemřelý získal ke dni smrti alespoň polovinu doby pojištění potřebné pro vznik nároku na invalidní důchod.

Nezaopatřené dítě má nárok na sirotčí důchod po svém rodiči (osvojiteli) nebo po osobě, která dítě převzala do péče, jestliže rodič (osvojitel) nebo tato osoba:

- pobírala starobní důchod nebo
- pobírala invalidní důchod (bez ohledu na stupeň invalidity) nebo
- ke dni smrti splnila podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo
- ke dni smrti splnila podmínky nároku na starobní důchod nebo
- zemřela následkem pracovního úrazu.

Od 1. 1. 2012 náleží sirotčí důchod po osobě, která převzala dítě do péče pouze tehdy, jestliže dítě bylo zemřelou osobou převzato do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do výchovy nebo do společné výchovy manželů.

Příloha č. 5

Nejlepší zájem dítěte (ADR, 2015)

Zájem dítěte je zmiňován v čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte: „*Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.*“

Jednat v duchu „nejlepšího zájmu dítěte“ znamená hledat taková rozhodnutí a cesty pro řešení krizové situace ohroženého dítěte, které jsou v souladu s prosazováním a ochranou práv dítěte a které jsou založeny na:

- znalosti všech dostupných a objektivních informací o ohroženém dítěti;
- dodržování práva a zájmu druhých stran, tj. rodičů, příbuzných, zainteresovaných institucí;
- nalezení co nejefektivnější cesty vyřešení situace pro dítě jak z krátkodobého, tak z dlouhodobého hlediska.

Řešení krizové situace ohroženého dítěte v duchu „nejlepšího zájmu dítěte“ je individuálním procesem, který by měl vést kvalifikovaný profesionál. Při jeho řešení by měly být posuzovány tyto pro dítě důležité aspekty:

1. Názor a přání dítěte.
2. Stanoviska, názory a přání rodiny dítěte, jejich emocionální vztah k dítěti a jejich možnosti.
3. Zajištění stabilního a bezpečného prostředí pro dítě.
4. Zjištění potenciálních následků odebrání dítěte a možnosti opětovného začlenění dítěte zpět do rodiny.
5. Specifické potřeby dítěte související s psychickým či mentálním postižením či dalšími individuálními vlastnostmi dítěte a okolnostmi dané situace.
6. Národnost dítěte, jeho náboženská příslušnost, kulturní a jazykový původ. Měla by být zajištěna kontinuita ve výchově a kontakt s dětskou komunitou. Dítě by mělo být včas a postupně připravováno na přechod do samostatného života.

Všechna předpokládaná navrhovaná řešení krizové situace by měla být znovu posouzena z hlediska uvedených aspektů a mělo by být odpovědně vybráno nejlepší řešení. Jedině tak je možno jednat v „nejlepším zájmu dítěte“.

Příloha č. 6

Rodinné domácnosti se závisými dětmi podle počtu dětí k 1. 3. 2001

Typ rodinné domácnosti	Počet závislých dětí				Rod. dom. s dětmi celkem	Struktura v %	Index 2001/1991
	1	2	3	4+			
Úplná rodina - manželský pár	445 499	500 088	78 888	14 876	1 039 351	72,5	76,6
Úplná rodina - fakt. manželství	28 181	16 448	4 838	1 952	51 419	3,6	130,2
Neúplná rodina - v čele muž	28 818	12 017	1 711	374	42 920	3,0	142,0
Neúplná rodina - v čele žena	193 156	90 352	14 070	2 907	300 485	21,0	134,2
Rodinné domácnosti s dětmi celkem	695 654	618 905	99 507	20 109	1 434 175	100,0	86,9

Zdroj: ČSÚ (2014)

Příloha č. 7

Dotazník pro BP

Dobrý den, jmenuji se Julie Trnková a studuju Pedagogickou fakultu v Českých Budějovicích. V souvislosti zvoleného tématu pro svou bakalářskou práci provádím průzkum v oblasti neúplných rodin ohledně výchovy dětí a účasti na výchově dětí oběma rodiči. Ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku, pokud se situace neúplné rodiny týká přímo Vás. Dotazník je zcela anonymní a dobrovolný, jeho vyplnění Vám zabere jen 10 minut. Získané informace jsou důvěrné a budou použity jen pro účely výzkumu do bakalářské práce. Pokud si budete přát výsledky tohoto šetření, můžete na konci uvést na sebe kontakt.

Předem děkuji za spolupráci, Julie Trnková.

1) Jsem:

- matka
- otec

2) nevyhovuje druhému rodiči, usiluje o změnu

6) Styk dětí a) Vyrůstal/a jsem:

- v úplné rodině
- v péči otce
- v péči matky
- v péči někoho jiného
- v ústavní péči

3) S druhým rodičem:

- jsme se rozvedli
- rozešli
- rozešli v době otěhotnění
- nikdy jsme spolu nežili

4) Dítě/děti jsou:

- v mé péči
- v péči druhého rodiče
- v péči někoho jiného
- ve střídavé péči

5) Tak jak je stanovená péče:

- mi vyhovuje, nechci nic měnit

- vyhovuje všem zúčastněným
- nevyhovuje mi, usiluji o změnu

druhého rodiče:

- vídá se s nimi dle toho, jak určil soud
- nevídá se s nimi ani v rozmezí, stanovené soudem
- na kontaktu a styku se vždycky domluvíme i mimo rámec soudního určení
- vídá s dětmi i tehdy, kdy na to podle mě nemá nárok
- vídá se s nimi více, protože je má v péči
- nevídá se s nimi, nepřejdu si to
- nevídá se s nimi, i když by si to děti přály

7) Jaká byla vaše komunikace v době rozvodu?

- chladná – snažili jsme se vše rychle ukončit
- velmi emotivní – v podstatě jsme válčili
- asi už neumím posoudit, je to dávno
- nechci na to vzpomínat
- úplně normální, vše probíhalo v klidu

8) Jaká je vaše komunikace dnes?

- všechno je stále hodně napjaté
- komunikujeme jen v nejnnutnějším případě – o dětech
- vlastně si rozumíme mnohem víc než ve vztahu
- nekomunikujeme vůbec
- situace se uklidnila a emoce opadly, komunikujeme běžně

9) Momentálně žiji:

- pouze s dětmi
- v novém krátkodobém vztahu
- v dlouhodobém vztahu
- s někým jiným než je partner, kdo mi pomáhá (rodiče, sourozenci, kamarádka...)

10) Změnil se přístup druhého rodiče k dětem, když si našel nového partnera?

- ano mám pocit, že ano
- ne nepřipadá mi to tak
- nemohu posoudit, vídá děti málo
- nemohu posoudit – nevím, zda má nového partnera

11) Změnil se přístup druhého rodiče k dětem, když jste si vy našla /našel nového partnera?

- ano mám pocit, že ano
- ne nepřipadá mi to tak

- nemohu posoudit, vídáme se málo, asi neví, že mám partnera
- nemohu posoudit – neměl/a jsme zatím nového partnera

12) V případě že jste na otázku 10) a 11) odpověděli kladně, změnil se přístup:

- kladně
- záporně

13) Změnil se váš přístup k druhému rodiči, když si našel nového partnera?

- ano – mám obavu, protože nevím, s kým se teď děti budou stýkat
- ne – do vztahu druhého rodiče mi nic není
- nemohu posoudit - nevím jestli má partnera

14) Změnil se Váš přístup k druhému rodiči, když jste si našla nového partnera?

- ano – mám pocit, že se mám o koho opřít a jsem jistější v komunikaci s ním
- ne – nedávám znát žádnou změnu, můj vztah je jen moje věc
- nemohu posoudit - neměl/a jsme zatím žádného partnera

15) pokud jste na otázky 13) a 14) odpověděli kladně, doplňte zda:

- kladně
- záporně

16) Výchova dítěte:

- je převážně na mně, což je pro mě vysilující – chtěl/a bych větší zapojení druhého rodiče
- je převážně na mě, ale nevádí mi to – jsem ráda, že mi do výchovy nikdo nemluví
- je rovnoměrně rozdělená – snažíme se o ni podělit
- je na obou – rozložení mi ale nevyhovuje, druhý rodič přespříliš zasahuje do mých rozhodnutí
- je na druhém rodiči – má děti v péči, vyhovuje mi to
- je na druhém rodiči – má je v péči. Nevyhovuje mi to, rád/a bych se více zapojil/a

17) Rozhodování ohledně dítěte (možno vybrat více odpovědí):

- druhý rodič zasahuje formou pomoci
- druhý rodič zasahuje neadekvátně
- druhý rodič chce zásadně rozhodovat opačně
- druhý rodič dá na mé doporučení
- druhý rodič nedá na moje doporučení
- druhý rodič se vůbec nezajímá

18) Pomoc v oblasti péče o dítě (možno vybrat více odpovědí):

- druhý rodič s dítětem píše úkoly
- druhý rodič navštěvuje s dítětem aspoň jeden ze zájmových kroužků
- druhý rodič je schopný komunikovat běžně se školou
- druhý rodič dopřeje dítěti co sám/sama nemůže
- druhý rodič se zajímá o výsledky ve škole dítěte
- druhý rodič se zajímá o zdravotní stav, je schopný s dítětem navštívit lékaře (ví jakého vůbec dítě má)
- nic z výše uvedeného nedělává, vše je na mě

19) Oblasti neshod péče o dítě jsou (možno zaškrtnout více údajů):

- místo bydlení a výchovy
- profese a pracovní vytížení druhého rodiče
- vliv prarodičů druhého rodiče
- jiný výchovný styl druhého rodiče
- postoj ke vzdělání a volba školních zařízení
- stravování u druhého rodiče
- způsob trávení času u druhého rodiče
- Jiné
(vypište).....
.....

20) Děti se ke druhému rodiči:

- těší – což je mi líto
- těší – jsem ráda, že jejich vztah je v pořádku
- netěší – mrzí mě, že je tam musím posílat proti jejich vůli
- netěší – mrzí mě, že nemají s druhým rodičem lepší vztah
- netěší – jsem ráda, protože mám jejich zájem jen pro sebe

21) Děti se od druhého rodiče vrací:

- smutnější
- běžně šťastné a veselé (těší se na příště)
- našťvané na povinnosti co je čekají doma
- unavené
- otrávené s prohlášením, že už tam nejdou (nebudou)
- nemohu posoudit, téměř se nevidají
- jak kdy

Pokud si přejete znát výsledky tohoto šetření, uveďte prosím na sebe email.

.....

Zdroj: vlastní

Příloha č. 8

Získaná data z dotazníku

1) Jsem	Žena	Muž
Matka	18	0
Otec	0	7

2) Vyrůstal/a jsem	Žena	Muž
V úplné rodině	13	5
V péči otce	0	0
V péči matky	5	2
V péči někoho jiného	0	0
V ústavní péči	0	0

3) S druhým rodičem	Žena	Muž
Jsme se rozvedli	9	3
Rozešli	6	3
Rozešli v době otěhotnění	1	0
Nikdy jsme spolu nežili	2	1

4) Dítě/děti jsou	Žena	Muž
V mé péči	17	2
V péči druhého rodiče	0	4
V péči někoho jiného	1	0
Ve střídavé péči	0	1

5) Tak jak je stanovená péče	Žena	Muž
Mi vyhovuje, nechci nic měnit	12	2
Vyhovuje všem zúčastněným	5	4
Nevyhovuje mi, usiluji o změnu	1	1
Nevyhovuje druhému rodiči, usiluje o změnu	0	0

6) Styk dětí a druhého rodiče	Žena	Muž
Vídá se s nimi dle toho, jak určil soud	5	1
Nevídá se s nimi ani v rozmezí, stanovené soudem	3	1
Na kontaktu a styku se vždycky domluvíme i mimo rámec soudního určení	6	2
Vídá se s dětmi tehdy, kdy na to podle mě nemá nárok	0	0
Vídá se s nimi více, protože je má v péči	0	3
Nevídá se s nimi, nepřeju si to	0	0
Nevídá se s nimi, i když by si to děti přály	4	0

7) Jaká byla vaše komunikace v době rozvodu?	Žena	Muž
Chladná - snažili jsme se vše rychle ukončit	5	2
Velmi emotivní - v podstatě jsme válčili	5	1
Asi už neumím posoudit, je to dávno	0	2
Nechci na to vzpomínat	4	1
Úplně normální, vše probíhalo v klidu	4	1

8) Jaká je vaše komunikace dnes?	Žena	Muž
Všechno je stále hodně napjaté	2	0
Komunikujeme jen v nejnútnejším případě - o dětech	4	3
Vlastně si rozumíme mnohem víc než ve vztahu	0	0
Nekomunikujeme vůbec	7	1
Situace se uklidnila a emoce opadly, komunikujeme běžně	4	3

9) Momentálně žiji	Žena	Muž
Pouze s dětmi	11	1
V novém krátkodobém vztahu	1	1
V dlouhodobém vztahu	4	3
S někým jiným než je partner, kdo mi pomáhá	2	0
Sám/a bez dětí	0	2

10) Změnil se přístup druhého rodiče k dětem, když si našel nového partnera?	Žena	Muž
Ano, mám pocit, že ano	7	2
Ne, nepřipadá mi to tak	1	2
Nemohu posoudit, vídá děti málo	6	0
Nemohu posoudit - nevím, zda má nového partnera	4	3

11) Změnil se přístup druhého rodiče k dětem, když jste si našel/a nového partnera?	Žena	Muž
Ano, mám pocit, že ano	8	2
Ne, nepřipadá mi to tak	5	2
Nemohu posoudit, vídáme se málo, asi neví, že mám partnera	1	2
Nemohu posoudit - neměl/a jsme zatím nového partnera	10	1

12) V případě, že jste na otázku 10) a 11) odpověděli kladně, změnil se přístup	Žena	Muž
Kladně	0	0
Záporně	7	2

13) Změnil se Váš přístup k druhému rodiči, když si našel nového partnera?	Žena	Muž
Ano - mám obavu, protože nevím, s kým se teď děti budou stýkat	5	2
Ne, do vztahu druhého rodiče mi nic není	4	2
Nemohu posoudit - nevím, jestli má partnera	9	3

14) Změnil se Váš přístup k druhému rodiči, když jste si našla/našel nového partnera?	Žena	Muž
Ano - mám poct, že se mám o koho opřít a jsem jistější v komunikaci s ním	2	2
Ne - nedávám znát žádnou změnu, můj vztah je jen moje věc	6	4
Nemohu posoudit - neměl/a jsem zatím žádného partnera	10	1

15) Pokud jste na otázky 13, 14 odpověděli kladně, doplňte, zda	Žena	Muž
Kladně	2	2
Záporně	4	2

16) Výchova dítěte	Žena	Muž
Je převážně na mě, což je pro mě vysilující - chtěl/a bych větší zapojení druhého rodiče	6	0
Je převážně na mě, ale nevádí mi to - jsem rád/a, že mi do výchovy nikdo nemluví	9	2
Je rovnoměrně rozdělená - snažíme se o ni podělit	1	2
Je na obou - rozložení mi ale nevyhovuje, druhý rodič přespříliš zasahuje do mých rozhodnutí	1	0
Je na druhém rodiči, má děti v péči, vyhovuje mi to	0	2
Je na druhém rodiči, či na někom jiném, kdo má dítě v péči. Nevyhovuje mi to, rád/a bych se více zapojil/a.	1	1

17) Rozhodování ohledně dítěte (možno vybrat více odpovědí)	Žena	Muž
Druhý rodič zasahuje formou pomoci	5	2
Druhý rodič zasahuje neadekvátně	1	1
Druhý rodič chce zásadně rozhodovat opačně	1	0
Druhý rodič dá na mé doporučení	3	3
Druhý rodič nedá na moje doporučení	3	1
Druhý rodič se moc či vůbec nezajímá	9	1

18) Pomoc v oblasti péče o dítě (možno vybrat více odpovědí)	Žena	Muž
Druhý rodič s dítětem píše úkoly	4	3
Druhý rodič navštěvuje s dítětem alespoň jeden ze zájmových kroužků	1	2
Druhý rodič je schopný komunikovat běžně se školou	3	4
Druhý rodič dopřeje dítěti co sám/sama nemůže	1	1
Druhý rodič se zajímá o výsledky dítěte ve škole	7	3
Druhý rodič se zajímá o zdravotní stav, je schopný s dítětem navštívit lékaře (ví jakého vůbec dítě má)	0	2
Nic z výše uvedeného nedělá, vše je na mě, nebo na jiné osobě, jež má dítě v péči	10	0

19) Oblasti neshod péče o dítě jsou (možno vybrat více odpovědí)	Žena	Muž
Místo bydlení a výchovy	2	1
Profese a pracovní vytížení druhého rodiče	3	0
Vliv prarodičů druhého rodiče	1	0
Jiný výchovný styl druhého rodiče	6	4
Postoj ke vzdělání a volba školních zařízení	3	1
Stravování u druhého rodiče	3	1
Způsob trávení času u druhého rodiče	2	2
Jiné (vypište):	7	0
Nejsou neshody, nevidáme se	X	X
Občas to přehání s aktivitami a dárky dětem, já si to dovolit nemůžu, občas nepřijemné	X	X
Zřejmě mě kritizuje u dětí	X	X
Zasahování přítelkyně exmanžela do výchovy	X	X
Nelíbí se mi, jak o mně před synem mluví	X	X
Používá dceru proti mně jako rukojmí	X	X

20) Děti se ke druhému rodiči	Žena	Muž
Těší - což je mi líto	0	2
Těší, jsem rád/a, že jejich vztah je v pořádku	5	1
Netěší - mrzí mě, že je tam musím posílat proti jejich vůli	0	0
Netěší - mrzí mě, že nemají s druhým rodičem lepší vztah	2	0
Netěší - jsem rád/a, protože mám jejich zájem jen pro sebe	0	0
Nestýkají se	7	1
Jak kdy	4	2

21) Děti se od druhého rodiče vracejí	Žena	Muž
Smutnější	0	0
Běžně šťastné a veselé (těší se na příště)	2	3
Naštvané na povinnosti, co je čekají doma	0	0
Unavené	2	0
Otrávené s prohlášením, že už tam nejdou (nebudou)	1	0
Nemohu posoudit, téměř se nevidají	7	1
Jak kdy	6	2

Zdroj: Vlastní

Příloha č. 9

Okruhy otázek

1. Jak ses stal/ stala samomarodičem? (v případě, že nemá dítě v péči, jakou roli hraje v neúplné rodině)

- Důvod a proces rozvodu/ rozchodu, po jaké době vztahu, z čí strany byl rozchod iniciován, jak moc byl rychlý, zdlouhavý, náročný...
- Pocity z ukončení vztahu, zrada, úleva, bezmoc, nejistota...
- Jak to prožívali děti, pokud už byly na světě?
- Komu byly děti svěřeny do péče?
- Nestandardy, zajímavosti.

2. Žili jste spolu?

- Jak dlouho, v jakém svazku?
- Jak váš život probíhal, vypadal?
- Kolik celkem máte dětí?
- Jak se druhý partner choval k vám a k dětem?

3. Jak moc a jestli vůbec je vám líto, že spolu nejste?

- Ovlivňuje tyto pocity to kdo koho opustil?
- Je to horší vůči sobě, nebo dětem?
- Chtěly byste druhého partnera zpět?

4. Jaká je komunikace s druhým rodičem dětí s vámi a jaká s dětmi - srovnání v době krátce po rozchodu a nyní?

- Vycházíte spolu, nebo bojujete?
- Mění se přístup vás obou časem?

5. Stýká se druhý rodič s dětmi?

- Jak moc, jak často?
- Jak se vám to líbí či nelíbí a proč?
- Aktivita vychází od něj, nebo od vás?
- Jak na kontakt reagují děti?

6. Zasahoval druhý rodič dítěte nějak do výchovy, či do dalších činností kolem dětí?

- Hrazení výživného.
- Pomoc v nemoci, pomoc ve výchově, pomoc finanční.
- Byly zásahy adekvátní, nebo nepřijemné?

7. změnil se přístup druhého rodiče k dětem, pokud si našel partnera?

- Jak podle Vás?
- Jak podle dětí?
- Jaký je vztah dětí k novému partnerovi?

8. Změnil se přístup druhého rodiče k dětem (nebo i k vám) když jste si našel partnera (pokud jste si ho našly)?

- Dává vám něco znát?
- Dávají vám znát něco děti?
- Cítíte ze strany nového partnera podporu?

9. V případě že nemáte partnera - jaké myslíte, že jsou důvody, dokážete říct proč?

- Vadí vám tento stav? (co přesně , pokud ne, proč)
- Hledáte někoho? (pokud ano - jak kde, jak je to těžké...)
- Jak si představujete evntuelní soužití? (rozmezí ideální – přijatelné)

10. V případě že partnera máte, měli jste jednou nebo víckrát - jaké to byly vztahy?

- Myšleno krátkodobé, dlouhodobé, trvalé, ojedinělé, spíše vážné, spíše volné, nezávazné, jen přátelské...
- Vyhledáváte vztah nějak sami, pravidelně? (v případě opakovaných vztahu)
- Jaké místo zaujímá ve vašem životě možný partner?
- Jaké jsou v tomto směru představy (a snad i možnosti) do budoucna?

11. Co považuješ na nejtěžší na tom, že jste na dítě/ děti sám/ a? Co všechno jste musel/ musela překonat?

- Pokud nemáte děti v péči, co je těžké na tom?
- Co je naopak přínosem takového života?
- Jak to vnímají děti?

12. Pomohl ti někdo v době rozvodu/ rozchodu, pomáhá ti někdo (nebo něco) teď?

- Je taková pomoc pro tebe důležitá?
- Jak moc se spoléháte sám na sebe a jak na ostatní?
- Umíte si o pomoc říct, najít ji?
- Máte pocit, že pomoc nepotřebujete?
- Od koho byste pomoc přivítali, kde chybí?

13. Jaké je soužití s dětma – ať už jsou v péči nebo ne?

- Chcete něco měnit?
- Dokážete popsat v čem je váš život s dětmi (ev. bez dětí) jiný? (náročnější, neobvyklý – souvislosti)

14. Jak se na tvůj "stav" dívá okolí a tvoje rodina?

- Pocituješ rozdíly proti lidem žijícím v úplných rodinách?
- Je ti jejich postoj příjemný nebo ne? (jak s i sním poradí, jak přistupuje)

15. Máte pocit, že jsi měla díky samorodičovství, některé věci ty anebo tvoje dítě těžší?

- Například se získáním práce, finanční tíseň, vysvětlování dětem, vyrovnání se s nestandardními situacemi, přístup okolí...

16. Máte pocit, že tvým dětem něco chybí? Pokud ano Co to je?

17. Máš pocit, že chybí něco tobě?

Na závěr, nebo na začátek je možné podat nějaké souhrnné informace o sobě, jak se stavíte k životu, k těžkostem atp. Určité oblasti je nutno směřem k participantovi upravit dle toho zda je rodičem s dětmi v péči nebo ne. Stejně tak je třeba zohledňovat situaci každého participanta.

Zdroj: Vlastní

Příloha č. 10

Rozhovor s I. 42

Označení participantky **I.**

Označení tazatele **J.**

J. jak víš rozhovor se týká tvého života s dcerou – toho že jsi s ní sama

I. ...no stejně jako ty s dětma (úsměv)

J. Nj máme toho hodně společného. Můžu si hovor nahrát? S tebou to bude dlouhý.

I. Ty, to bych asi nechtěla, to mi přijde takový blbý. Nešlo by to bez toho?

J. No šlo, ale budu si muset všechno zapisovat a asi nás to občas zdrží.

I. Aspoň stihnu nějaký věci vydýchat a dáme si kafe.

J. OK, tak začnem. Jak dlouho jsi byla s otcem svého dítěte? A řekneš mi o něm něco?

I. No byla... fakt jenom byla asi. My jsme spolu jenom chodili. Nebo přesně se navštěvovali. No a byl o 10 let starší, pracoval tady ve městě, ale byl z nějaké vesnice, měl dceru z prvního vztahu, tu jsme teda nikdy neviděla, i když jsem chtěla.

J. Co to znamená, navštěvovali?

I. No nebyli jsme pár jako veřejně, nebo aspoň ne plně. Nebydleli jsme spolu, on neznal moje přátele já jeho, prostě se nám ty světy pořád málo prolínali. Ale asi jsem to neviděla, nebo nechtěla. On to byla takový můj první pořádný vztah. Jsme nějak moc nevěděla, jak to má fungovat, probíhat. A asi jsem si plánovala víc, než bylo reálné. Nebo mi přišlo normální, to co asi ve vztahu normální není.

J. A jak dlouho to tedy trvalo?

I. Chodili jsme spolu 3 roky.

J. 3 roky jste se jen navštěvovali? Jak to probíhalo?

I. No on chodil za mnou, nebo já za ním, občas do práce např., málokdy jsme šli někam ven. Spíš třeba někam dál, na výlet, nebo k němu na barák. Časem u mě byl třeba několik dní v kuse, teda jako bydlel, ale vlastně jen na chvílku. Měl tam i nějaké věci svoje. Jo dokonce mi vyrobil jeden regál. Ten mám dodneška ten v kuchyni. To bylo vlastně jediný co tak nějak v domácnosti – teda mojí udělal. Jinak se furt plácal na tom svým baráku.

J. Počkej, on měl dům a ty byt a mezi těma jste pendlovali? Proč jste se nesestěhovali k sobě?

I. *No ke mně bysme se dlouhodobě nevešli – víš, že jsem to tam měla malý, ale bylo to prostě moje. No a u něj, no to by fakt nešlo.*

J. Jak nešlo? Bylo to daleko, kvůli dojíždění?

I. *To ani ne, i když taky, on sice měl auto, ale bylo o strach v něm jet. Prostě bysme se i hůř dostávali do práce. Ale bydlet se tam zatím nedalo. To na to nebylo. Ona to byla taková polozbořenina, kterou on spravoval, tak nějak spíš lepil. Asi normálně člověk, kdyby to viděl tak by brečel, ty bys možná omdlela, nebo utekla jak tě znám (smích). Ale já jsem byla kráva zamilovaná. Jsem to asi tak neviděla. Prostě bylo to v přírodě, on měl velké plány, maloval mi, jak to tam bude vypadat, jak to bude úžasný.*

J. Proč bych utekla? Co jsi neviděla?

I. *Jsi hodně cimprlich (smích) a to byla děsná barabizna. Starej barák, on to spravoval, a to víš sám, tak to moc nešlo. Funkční jedna místnost. No funkční... v podobě jakože karimatky a spacáky na zemi. Ale dodneška vidím, jak mi to tam vítězoslavně ukazoval. A vykládal, jak to tam bude krásný, jak udělá takovou kuchyň a terasu a krb v obývací, jak je to krásně v přírodě a že tohle vždycky chtěl... A já nás tam viděla, jak spokojenou rodinku, ani mě nenapadlo, že by to jako nemělo být pro nás, když jsme jako spolu.*

J. A tys mu tam chodila pomáhat? Jste plánovali, že tam budete nakonec bydlet společně – teda budoucnost, společný život?

I. *No to je právě to, když nad tím tak přemýšlím, on mi nikdy nic nesliboval, já jsem si to jenom tak všechno asi nějak vysnila, přála. K čemu by mu samotnému byl barák, že jo. Prostě jsem doufala, že když mi to všechno říká, ukazuje, tak tím chce říct, že je to pro nás, že tam budeme spolu žít. Ale vyloženě mi nikdy nic neslibil.*

J. To jako, že jste spolu byli ve stylu – uvidíme? To je dost nekonkrétní ne?

I. *No jo, ale já jsem vlastně do té doby s nikým nežila. Ani s ním jsem vlastně nežila, jsem tak nějak nevěděla, jak to má vypadat. Jak to má probíhat. Jsem myslela, že teď spolu chodíme a pak až to bude, tak se tam nastěhujeme ...*

J. Ale?...

I. *No prostě jsem si to moc malovala na růžovo. Ono to tak nebylo. Jsem pak občas měla řeči, že by se na to měl vykašlat, že je to moc náročný finančně i fyzicky a tak. Vůbec se to nehýbalo a tak jsme se prostě ptala, jestli mu to stojí za to. Mně to přišlo*

hrozně bezvýsledný. To se mu moc nelíbilo no. Asi to měl jako nějaké předsevzetí, já nevím, nebo si chtěl něco dokázat. ...

J. No a proč jste spolu teda byli?

I. *Aaa...tak já jsem dlouho byla zamilovaná, nebo jsem si to myslela. Byla jsem ráda, že někoho mám. A jsem omlouvala, že se to nikam nepohnulo, že taky teda zrovna moc nevydělává. A taky už jsem nebyla nejmladší.*

J. Nejmladší na co, na vztah? Dneska jsme obě starší a furt jsi přesvědčená, že si někoho najdem.

I. *To taky jo !... Ale já jsem asi měla pocit že mi ujíždí vlak, tím že jsem tak dlouho sama, že vlastně po třicítce prožívám věci co lidi asi normálně ve dvaceti. A tak jsem moc neviděla ty věci, v kterých jsme si nerozuměli*

J. V jakých?

I. *No asi v tom nejzásadnějším jako v tom žít spolu, asi jsme pak trošku začala tlačit na pilu, prostě jsem to řešit chtěla a taky děti.*

J. Co děti?

I. *No jak jsem říkala, on už děti měl, teda dceru, velkou puberťačku. A prostě vždycky říkal, že už děti nechce, že je na to starej. On byl o dost starší. No ale já jsem děti chtěla, jako obecně prostě.*

J. A na mladou svobodnou holku nebyl starej?

I. *Ale mě to vyhovovalo, že je starší., jen jsem si některý věci neuvědomovala. Se mi vlastně dycky líbili starší chlapi, v podstatě líbí doted'. Jen teda v tomhle věku je ten věk a rozdíl tak nějak víc znát.*

J. Upřesni mi jaký věci, chlapi probereme potom.

I. *No že pro něj můj postoj, že já děti chci, je takový problém. Já jsem se nikdy netajila tím, že když otěhotním, dítě si určitě nechám.*

J. Takže on dítě nechtěl a ty jsi to věděla, tys dítě chtěla a on to věděl, a přesto jste byli spolu?

I. *No jo, ale právě, že se to pořád tak nějak vyostřovalo. Ke konci jsme se tak nějak, vlastně rozešli na několikrát.*

J. Jakože jste se scházeli a rozcházeli?

I. *Jo. No a v téhle situaci jsem otěhotněla.*

J. Takže jsi otěhotněla v době, kdy už jste nebyli spolu? Nebo jsi nevěděla, jestli budete?

I. *Jo, bylo to hrozný. Já jsem vlastně ani nevěděla, jestli mám být šťastná, i když jsme dítě chtěla, ale vůbec jsem nevěděla, jak mu to řeknu, co se pak stane. Že to taky přišlo takhle blbě....protože jsem si vlastně neuměla představit, co budu dělat. Jasně že jsem si nejvíc přála, abysme byli spolu. Furt jsem v skrytu duše doufala. Ale dlouho jsem nevěděla jak mu to říct, on se mnou v tu chvíli moc nekomunikoval. Byli jsme v podstatě nejen rozešli, ale i pohádání. Jsem na to byla hrozně sama, furt jsem přemýšlela co a jak udělám.*

J. Docela blbá fáze vztahu na otěhotnění

I. *To ještě nic není, Kdybys viděla co se pak dělo, když se to dozvěděl.*

J. Jakože od někoho jiného?

I. *Neeee, to zas nee, já to nikomu neřekla. Ale odhodlávala jsem se dlouho. Myslela jsem, že mu to řeknu na schůzce, ale nedařilo se mi s ním potkat. Tak jsme mu to nakonec zavolala.*

J. A jak to probíhalo?

I. *Bylo to hrozný. Jeho první reakce byla, že je vůl, pak chvíli mlčel a začal spekulovat, jestli je to pravda, jestli si jako nevymýšlím, jen abych ho uhnala. Že mi nevěří a že chce vidět ten test.*

J. Jak vidět? Jako ten, co jsi si udělala?

I. *No on dokonce chtěl, abych si ho udělala před ním. Přijel ke mně a přivezl nověj. Na tohle najednou čas měl.... Hrozně mě to urazilo, měla jsem sto chutí ho vyhodit. Ale dopříc nelhala jsme, proč bych to dělala.*

J. Dobře, holka je na světě, tak předpokládám, že uvěřit musel – důkaz měl. Co bylo dál?

I. *Hrozně mě to urazilo, ale nebylo to všechno. Zopakoval, že je vůl a odešel. Pak se dlouho neozval a já kudy chodila, tudy brečela. Pak mi za pár dní zavolal, že mi dá peníze na potrat, že se dá ještě udělat. To jsem odmítla. Vlastně nevím, jak ho to napadlo, já bych na něj nikdy nešla. To věděl. Prořvala jsem asi 14 dní v kuse. Bylo to hrozný. Vlastně jsem pak řvala pořád.*

J. To ale nebylo v tvém stavu nejlepší.

I. *To taky vím, ale já jsem prostě nevěděla, co mám dělat, on se mnou přestal komunikovat, řešila jsem, kdy a jak to řeknu doma a taky co budu dělat, když vlastně zůstanu s dítětem sama. Normálně se ženský na těhu a dítě těší a já jsem byla v totálním stresu.*

J. proč ses to tolik bála říct doma – byla jsi dospělá samostatná.

I. *Protože nebude svatba, že jo.*

J. No dobře, ale to přece není to nejdůležitější.

I. *Ale já jsem vždycky chtěla být vdaná, a ženská má mít děti jako vdaná, Rodina má být celá, ne jen kousek. Prostě i mně to vadilo.*

J. A opravdu to vadilo vašim?

I. *No jasně, když jsem to pak řekla, to už jsem byla víc jak ve třetím měsíci, jediná otázka co padla, bylo, kdy bude svatba. To samé vlastně proběhlo v mé křesťanské komunitě.*

J. Jako, žes to šla říct faráři?

I. *No to jsem musela. Prostě jsem patřila k farnosti, byla jsem v ní hodně aktivní, nemohla jsem to nechat, až se to jen tak dozvědí.*

J. Ale je zajímavé jen, kdy bude svatba? Promiň ale to se tě nikdo nezeptal jak se cítíš, těšíš, jestli to bude holka, nebo kluk, jestli už máš jméno, kočárek....?

I. *No on každéj není jak ty (úsměv), nezeptal. Prostě jsem najednou byla chodící hřích, kterej se nepřikryje svatbou.*

J. To je dost pokrytecké...tomuhle asi nikdy neporozumím.

(Tady následovala část hovoru věnující se víře a církvi a problému kolem toho. Protože se I, v těchto kruzích stále angažuje a tyto otázky nejsou relevantní tolik pro samotný výzkum, přála si je neuvádět. Plně postačí, že se cítila do jisté míry svými věřícími a křesťanskými přáteli z komunity zrazena, ale na druhou stranu jejich postoj chápala. Což pro mě bylo nepochopitelné a rozvířilo velkou debatu, kterou si I. zveřejnit nepřála. Z přátelských i etických důvodů jsem jí samozřejmě vyhověla.)

J. Dobře tohle sis nějak pro sebe za dobu těhu pořešila, ale co ostatní vyloženě praktické věci. Byla jsi nějak v kontaktu s otcem?

I. *Dlouho ne, byla jsem na něj i naštvaná. Zvažovala jsem, že ho ani neuvedu v rodném listě a že ho prostě k ničemu nepotřebuju. Byla to taková ta falešná hrdost, jakože na just. Naštěstí mi to jeden ze známých rozmluvil, jsem mu za to v podstatě vděčná. Dobré by to nebylo, pro nikoho, to už dneska vím, ale tenkrát to musel vidět někdo za mě.*

J. Co to přesně znamená, rozmluvil?

I. *Vysvětlil mi, že to je blbost a že otce v rodném listě by dítě mít mělo, aby k sobě jednou mohli najít cestu, ať už se stane cokoliv. A taky ať si nemyslím, že každá koruna bude dobrá a výživné je povinnost. Nějakou dobu to trvalo, ale podařilo se mi pak s otcem sejít a domluvit se na podepsání prohlášení na matrice. Pak jsme ještě podepsali dohodu o tom, že dceru budu mít v péči a kolik mi bude platit. Bylo to hrozné nahánět ho domlouvát se, když byl našťvaný, že si t dítě chci nechat. Pořád jsme ho naháněla.*

J. A on na to přistoupil?

I. *No moc nechtěl. Pořád byl našťvanej. Do té doby mě vůbec nezavola, vůbec ho nezajímalo jak se mám, jak mi je.... Taky jsme se dohadovali, kolik může přispět. Naštěstí jsem se byla poradit ještě na OSPODu, jak mám postupovat, co vlastně můžu. Nakonec jsme tedy otcovství i dohodu podepsali. Prozatím teda jenom do tří let věku dítěte. Nějak už vlastně ani nevím proč.*

J. Tak jsi měla vyřešeno aspoň něco – ulevilo se ti?

I. *Moc ne, věděla jsem, že mi nikdo moc nepomůže. Můj otec byl v tu dobu už nemocný a matka se o něho musela starat. Od otce dítěte jsem nic navíc nečekala, jako že by něco koupil, nebo zařídil, tak jsem se snažila sehnat všechno sama. Byt jsme vlastně měla, něco jsem měla ušetřeno a hodně věcí jsem dostala, nebo koupila za pakatel. Postýlku jsem dostala, kočárek jsem koupila z druhé ruky za pár korun. Ale jak jsme se mezi těma matkama nepohybovala, tak jsem některé věci ani neměla. Protože mě nenapadlo, že je budu potřebovat. Jsem třeba nakoupila plínky normální a až v porodnici jsme zjistila, že jsou vlastně papírovky. No a na poslední měsíc jsme navíc skončila v nemocnici.*

J. Takže až do porodu? A s otcem jsi byla v kontaktu?

I. *Já jsem se pořád snažila, furt jsme nevěřila, že to takhle skončí. Furt jsme doufala, že se nějak probudí, že se bude zajímat. Ale to se prostě nestalo.*

J. On tě nikdy v nemocnici nenavštívil?

I. *Ne.*

J. Co se stalo, když se dcera narodila?

I. *Bylo to těžké. Dala jsem mu hned vědět, pořád jsme doufala, že se přijede aspoň podívat, nebo úplně nejlíp, že nás odveze domů. Šestinedělí bylo náročné, sice mi*

přijela pomoci mamka, ale ne na dlouho. Celé to bylo hrozně náročné, po všech stránkách. Pro mě tolik, že mám prostě normálně skoro okno z prvního roku jejího života.

J. Jak okno? Já si první rok dětí pamatuju.

I. *No já žila, jak v nějaký mlze, kdyby nebyly fotky, tak vlastně vzpomínky nejsou. Pro mě to všechno bylo těžké. Kojení, péče o malou, nákupy, doktoři. Já prostě ani nevím, jak jsem ten rok přežila.*

J. A otec?

I. *Nic ani se nepřijel podívat, jak jsem říkala, ani později. Jsem se furt srovnávala s tím, že ho nezajímá a ještě k tomu s tím, že jsem fakt na všechno sama. Navíc to začalo být krušné finančně. Prostě mateřská na všechno nestačila a otec dítěte se taky občas zpozdil s placením. Když už jsem zjistila, že to nedám tak jsem začala řešit příjmy. Protože když jsem se šla zeptat na nějaký příspěvek na sociálku, tak mi řekli, že na nic nedosáhnu. To mě fakt dostalo, jsem, měla jenom rodičák, dobře ten na 3 roky, takže kolem 7mi tisíc, ale to stačilo tak na byt a plínky. K tomu výživný co občas nepřišlo. Fakt by mě zajímalo, kdo teda na ty dávky nárok má. Protože, když se rozhlídneš kdo a kolik jich nakonec bere...No my s holkou nedostaly nic.*

J. Takže tě trápili hlavně finance?

I. *Tak nejen ty, byla jsem hodně sama, navíc dcera byla takové divoké dítě. Tak jsem se bála, abych něco nezanedbala, někdy hodně vyváděla. Měla až destruktivní sklony, lezla po vejškách, já jsem někdy měla pocit, že ji vůbec nezvládám, že vlastně vůbec nevím co mám dělat jak mám reagovat. Takže jsme začala řešit nějaké vyšetření. A zase mě dohánělo to, že prostě tady nemá toho tátu.*

J. Jak to dopadlo?

I. *No diagnóza se žádná nepotvrdila, ale občas se chová nestandardně, takže v takových těch životních milnicích za p. doktorkou chodíme. Asi spíš proto, abych se z toho tak nějak nezbláznila. Protože někdy spolu opravdu hodně bojujeme, některé dny a situace jsou prostě horší. Myslela jsem, že se to věkem zlepší, ale spíš to je jiné. Takže se jdu občas poradit co s tím.*

J. Kdy třeba?

I. *když nastupovala do školky, když tam byl nějaký problém, když pak šla do školy. První třída byla teda strašná. Kombinace já, učitelka, zvláštní přístup školy a holčina povaha byla vražedná.*

J. Čím si myslíš, že to je?

I. *Já nevím, ona je taková hodně klučičí, prostě fakt ten táta chybí, myslím si. Ona zná jen mě v pozici rodiče. Maximálně moje rodiče, bráchy, ale to je něco jiného. To prostě není ta správná autorita. Jak jsme byly vždycky samy a s nikým nežily, tak ani neví, jak to funguje.*

J. Počkej, ale to jsme nějak hodně poskočily. (usměv I.) Vrať se na mateřskou, jak to bylo s otcem dítěte?

I. *Tři roky jsem v podstatě přežila a pořád jsme se snažila, se s ním zkontaktovat. Dlouho to bylo marné. Podařil se mi jediný kontakt, kdy se objevil, když dceři byli dva roky. To ji viděl prvně. Má s ním i fotku. Kouká na ni jak na svatej obrázek. Pak hned slíbil, že se bude ozývat a že občas přijede, ale samozřejmě nic, takže jsem byla zase zklamaná.*

J. A dcera ví o otci co?

I. *Ví, že otec je, žije, že s ním občas mluvím, nebo se o to aspoň snažím. Že ji párkrát viděl, ale že s náma být nemůže. Dlouho jsem váhala, jestli jí řeknu, že ji nechce, ale tajit jsem to nemohla. Nechtěla jsme jí představu o otci kazit, kdyby se přeci jen rozhodl kontakt s dcerou obnovit. Ale dnes už nevím, jestli to bylo tak úplně dobře.*

J. Proč myslíš?

I. *Tak někdy mi připadá, že prostě tatínek je tak nějak svatej. Prostě ona ho nikdy neviděla, ví že je, ale z jejího pohledu jí nikdy nijak neublížil. Asi to, že s náma není, nevnímá jako ublížení od něj.*

J. Takže by o otce stála?

I. *No někdy mi přijde, že víc jak o mě (povzdech a smutný úsměv).*

J. Dobře říkala, jsi, že ji viděl ve dvou, pak už ne? A proč?

I. *No pak to vypadalo, že zas přijede, ale slib nedodržel a pak se zase přestal ozývat. Otázka tatínek se vyrojila, když šla dcera do školky.*

J. Jak vyrojila?

I. *Tak dokud jsme byli jen doma, max. na hřišti pískovišti, s příbuznými, tak to nějak nevnímala. Prostě měla svět jen s maminkou. Jenže ve školce jsou i jiné děti že jo.*

Z rodin, kde tatínci jsou a ve školce se o nich mluví. Dokonce ze stran učitelek dost neomaleně. Že něco plácne malé dítě je prostě v pořádku. To, které otce má, zas netuší, že jiné děti ne. Ale učitelky mohly být v tomhle směru víc taktní, ale nebyly... Takže se začala vyptávat a dožadovat. Bylo těžké jí to vysvětlit, myslela si, nebo to tak prostě brala, že za to že s námi není, můžu já. To bylo jedno z těch těžších období a nejen v tom.

J. V čem ještě?

I. *Otec přestal platit čím dál častěji. Jsem sice chtěla být nejdřív shovívavá, ale nakonec jsem to musela řešit. Prostě bych to všechno neutáhla. Už tak jsem měla dvě zaměstnání.*

J. Řešit znamená co?

I. *No musela jsem k soudu, došlo mi, že ta naše dohoda vlastně už neplatí a bylo třeba to řešit definitivně. Na OSPODu mi to opět pomohli sepsat a tak jsem požádala o soudní svěření do péče a určení výživného, teda potvrzení toho co jsme měli z dřívějšíka. Došlo mi, že ten papír co jsme měli předtím je málo. Soudní razítko je prostě soudní razítko. To bylo takový divoký období. Holka ve školce, já dvě práce, ted' tohle, ale nějak jsme to překonaly.*

J. Překonaly, nebo překonala?

I. *No jak se to vezme, ono to bylo samozřejmě na mně, ale byly jsme na to spolu s holkou (úsměv).*

J. Ale nikdo jiný ti tedy nepomáhal?

I. *Tak nepomáhal... já jsem se vždycky všechno snažila dělat a zařídit sama. Jo když jsem potřebovala, tak jsem si o pomoc řekla, třeba tu odbornou, za doktorkou či na úřady se jít nestydím. Ale otravovat lidi s každou blbostí... asi jsem moc tvrdohlavá a prostě chci to dokázat sama.*

J. Ale říkala jsi, že to bylo těžké, nebylo by to lehčí s něčí pomocí?

I. *No jo, ale s čí, otec holky o nás nestál, na hledání chlapa nebylo kde ani kdy, všechny kamarádky mají taky svoje starosti, svoje děti. Naši bydlí daleko, a jak jsem říkala, táta je nemocný. Ale neříkám, že pomoc nebyla. Pomáhají mi bratři, taky třeba kamarádky takové ty věci jako vyzvednutí holky, ze školy, upečení vánočního cukroví co neumím, žeee. (pohled na mě).*

J. No jo ale tobě se blbě peče ty bezlepku, to ti pak nemůžu dát všechno...ale vraťme se k tobě. Prostě to nebylo vždycky lehký, nebo možná pořád není, ale máš pocit, že to máš třeba o tolik těžší než úplné rodiny?

I. *Ty jooo, víš já nemám srovnání. Jak jsem říkala, já jsem s nikým nikdy nežila, natož abych si to vyzkoušela s dcerkou. Takže nevím jak to má v rodině fungovat- ale přesto bych si tu celou rodinu přála. A když pak třeba poslouchám svoje kamarádky, tak vlastně on i ten rodinný život má zas problémy, které já neznám a neřeším. Prostě se víc spoléhám na sebe. S prací, s penězma, se zařizováním. A jsem pak samozřejmě jediná, na koho to padne v té rodině. Že se jako nemám s kým podělit, i třeba jenom poradit. Když to neudělám já tak nikdo. A taky je to občas dost ponorka.*

J. Jakože si lezete s holkou na nervy?

I. *No jasně, ale to ty neznáš. Tvoji malou si bere i tatínek i babičky.*

J. To jo, má štěstí, vlastně obě máme. A babičky u Vás nefungují.?

I. *Tak mamka má práci s tátou, to víš. Holka tam sice občas jede na víkend nebo o prázdninách třeba na celý týden. Ale víc po našich chtít nemůžu... a druhá babička ... (smutný pohled). To mě štve víš, oni jeho rodiče jsou blízko, nejsou tak starý, malá by měla babičku s dědou. Ale on si ten kontakt nepřeje a já nemám možnost je zkontaktovat. On si strašně dlouho nepřál, aby se to i dozvěděli, že vlastně má další dítě. Já teď vlastně ani nevím, jestli je problém jen na jeho straně nebo i u nich. Si vem, že malá má vlastně ségru, ale ani s tou se nevidáme. On to tenkrát úplně zatrhnul. My jsme od té části rodiny úplně odříznení. No a další sourozence už holka mít nebude, teda ode mě.*

J. Mrzí tě to?

I. *Já už vlastně ani nevím, ono není s kým, že jo, a taky jsem stará....Ale jo mrzí, já mám bratry dva. I když jsou někdy dohady, a v dětství jsme se rvali jako koně, tak je dobře mít komu říct o pomoc. Brácha mladší když potřebuju, přijede, pomůže, sežene. Neříkám, že vždycky, ale je to nejbližší rodina. Holka má ale vlastně jenom mě.*

J. S kým... naskýtá se otázka co chlapi, aby Vás teda bylo víc?

I. *Otázka možná, ale chlapi ne – smích.*

J. jak to?

I. *Vždyť to víš, chlapi nejsou. Sama máš na to super vtip. Prostě není kde brát, ani se nemáš kde seznámit – po nějakých pařbách se chodit s dítětem nedá a tam teda asi*

člověk toho pravého nepotká. V práci většinou samá ženská anebo prostě chlapi zadaný. A když není v našem věku zadaný, tak je prostě divnej ...A navíc postupně si nejsem jistá, jak moc bych to chtěla.

J. V čem přesně?

I. *Jak moc bych chtěla chlapa pro sebe a zároveň náhradního tatínka pro dceru. Já si vlastně neumím představit, že bych ji dokázala nechat i s jejím vlastním otcem o samotě, kdyby o to konečně stál. Nevím, jestli bych mu věřila. Prostě po tom všem po takové době, asi bych to chtěla mít pod kontrolou. No a v případě cizího chlapa snad asi ještě víc.*

J. Věřila v čem?

I. *Tak nějak asi ve všem. No on ji nezná, ona jeho... Ne třeba že by jí ublížil, ale jestli by to zvládnul. Taky mě mockrát zklamal. A taky jak by se holka chovala? To je jedno jestli s otcem nebo s cizím.*

J. Jakože přítomnost mužů ve vašem životě nezná?

I. *Juli já sice hrozně toužím po celé rodině, ale asi ne za každou cenu, a tak prostě nevím, jestli bych vůbec chtěla, aby se sem někdo nastěhoval, jako že by tu prostě byl furt. My bysme to asi vůbec neuměly (úsměv). Ve výsledku si asi umím představit nějakou tu známost pro sebe, jako se sem tam někdo mihnul, ale třeba na dyl, ale úplně domů, se vším všudy, to nevím. Takže asi proto, to zas tolik neřeším.*

J. Co neřešíš?

I. *Nějakého náhradního tatínka, jako na jednu stranu vím, že by mužské vedení, ta chlapecká autorita holce jenom prospěly. Třeba když ji hlídá brácha, nebo teď jsme musela poprosit známýho, aby s ní napsal úkol a počkali, až přijedu z práce. Líbilo se mi, jak to fungovalo, prostě on jí nepolevil, že jo a ji ani nenapadlo to zkoušet. Tohle by občas bylo dost třeba.*

J. Jak známý? (úsměv)

I. *No tak já jsem nikdy nikoho neventilovala na dceru jinak než kamaráda. Sem tam se někdo mihnul, ale šlo jenom o mě. Teď se s někým řekněme vídám, ale ... ono se to vždycky nějak pokazí. Většinou to prostě nebyly žádné velké vztahy.*

J. Takže občas se někdo objeví, takže tak úplně marné to není. Vztahy teda byly – krátkodobě a řekněme nijak veřejně?

I. *Asi ne úplně vztahy, spíš prostě známosti, moje. Ale i tak by se to dalo říct. Já nechci motat holce hlavu. A ani se sama do něčeho vrhat po hlavě, jen abych nebyla sama. Oni si často chlapi myslí, že jako samomatka musíš brát všechno, že si jako nemůžeš vyskakovat, že si nemáš co vybírat. A to mi teda dost vadí. Já se o nás postarám, nic nám nechybí, ale taky čekám, že dokáže něco ten chlap – když už by měl být. A navíc je divná doba...*

J. Takže chlapi nejsou a když už tak za nic nestojí? Takže proto si je do rodiny nepouštíš? V čem je divná doba?

I. *Nj asi jsem moc náročná (úsměv), nebo prostě lidem nevěřím. Ale zas nevím proč, bych měla brát úplně všechno, co přijde jen z toho titulu, že jsme sama. Prostě vem si, že ti přijde do rodiny chlap a ty bys mu měla se vším věřit. V našem věku už má každý dlouhou minulost a nemůžeš všechno vědět nebo zjistit, musí ti stačit, co se dozvíš, co ti sám chce říct.*

J. Jako v čem věřit?

I. *No mě někdy napadají hrozný věci. Co když si udělá duplikát klíčů a vykrade nás, nebo nám v noci něco udělá. Nebo důvody kvůli kterým mu skončily předchozí vztahy, jak moc se stará o děti z předešlých vztahů. Do hlavy nikomu nevidíš, někdo vypadá leta normálně a pak se stane něco... Vždyť máš taky holku.*

J. Jakože se bojíš, že by jí někdo ublížil?

I. *Jo bojím se o ni. Když se nad tím zamyslím, jednou jí bude 15, bude krásná holka a já stará ... a chlapi jsou dneska uchylný, dějou se divný věci.*

J. Jak to souvisí?

I. *Prostě nechci, aby se jednou na mě zlobila, že jsem ji něčemu vystavila, neuchránila.*

J. Neuchránila proti čemu – jako že by byl na ni někdo zlej z titulu, že teda není jeho, nebo myslíš něco jiného.

I. *Hele už mě to občas napadlo, když s ní vidím cizího chlapa i když je to známej...prostě to „otcovský“ chování mi nakonec tak otcovský nepříjde, když je to cizí člověk. A tak mě napadá, jestli jim třeba nejde o něco jiného, a když ne teď, jestli někdy nepůjde.*

J. Ty chceš říct, že se bojíš sexuálního obtěžování?

I. *No ano v podstatě jo. Vím, že to zní šíleně. Ale takové věci se dějí...*

J. Dobře ale pro tebe je to až tolik, že dopředu tolik zvažuješ, že vztah může být problém a teda do něj nejdeš tak naplno, jakože pro jistotu?

I. *Asi jo. Hele já s chlapama zas nějaký problém nemám, i když mi čím dál víc připadají všichni jako hrozní kreténi a ubožáci, a fakt není o co stát. Ale kromě otce mojí dcery u mě nikdy nikdo nespál. A někdy už to asi trochu vzdávám, že to za to nestojí, že prostě takhle tu rodinu holce stejně nevyrobím.*

J. Máš pocit, že to děláš kvůli dceři?

I. *To víš, že všechno dělám kvůli ní, ale nevím, jestli vždycky dobře. Vždyť víš, jak pro mě bylo těžké to stěhování, mně můj starý byt stačil, ale pro nás dvě to bylo nevyhovující. A stejně si vyslechnu, že se jí tu třeba nelíbí.*

J. Ale to je asi normální, že se dětem něco nelíbí.

I. *Já vím, ale někdy je toho na mě fakt moc...někdy už nevím, co mám ještě dělat.*

J. Máš pocit, že to máte/máme těžší?

I. *Já nevím nemám srovnání, jako těžší než kdo, nebo co...jako těžší než ty vdaný, nebo těžší než dřív, protože roste a napadají ji čím dál větší blbosti? Prostě nevím, k čemu bych to přirovnala. Jo těžké to někdy je, ale já to asi vlastně všechno zvládám, vlastně nám nic nechybí, ale je to dost fuška. (smutný úsměv)*

J. Co je přesně fuška?

I. *Někdy samota, někdy dceřino chování, problém je i to, když jedna z nás onemocní v nejdebilnější dobu. Problém je taky čas a dost taky finance. To znáš, člověk musí pořád počítat, šetřit, aby mohl dítěti něco dopřát. A teď to dítě to ani neocení... A taky takový ten já nevím asi tlak společnosti. V podstatě nic neděláš jinak ani špatně, ale prostě pořád seš samomatka, je to jak nějaký cejch nebo co. Oni jako lidi na mě kvůli tomu nejsou zlí, ale dávají mi to znát. Nějakou třeba úplně zbytečnou lítostí někdy. Nebo mi vadí to, že jsme asi vnímány jako socky. Jo určitý věci si prostě nemůžeme dovolit a musíš to navíc tomu dítěti vysvětlit, ale dopřec moje dítě má teď skoro nejvyšší boty ze třídy. Pojedeme k moři, prostě jsme schopná se o nás postarat a dobře a jsme moc ráda, že to zvládám....Ale třeba chlapů děláš dojem, že nutně hledáš tatínka pro svoje dítě, u ženských zase, že jim ty jejich závidíš. Taky určitý věci si prostě nemůžeme dovolit a musíš to tomu dítěti vysvětlit. Anebo, že se sama nikam nedostanu. Vdaný kamarádky by někdy vyrazily bez dětí, mají možnost je nechat s manželem, ale to já nemůžu. A na všechny akce se s dětma jít nedá. Taky mě někdy nebaví poslouchat*

fňukání vdaných kamarádek, jak jim ten jejich nepomáhá a není s nima, a nosí málo peněz a nebo pracuje moc a blablabla... ty jo co by dělaly, kdyby byly samy?

J. Ale ony nejsou a víš jak se to říká: sytý hladovému nevěří! Tohle asi zažíváme podobně. Jak vidíš vaši situaci teď?

I. *udělala jsme velkej krok – přestěhovala jsem se, takže máme s dcerou každá své soukromí. Vyřešila jsem školu její, protože tam to fakt nešlo. Nevím proč, ale byly problémy. Ale je ještě malá, takže mě čeká ještě hoodně let, než vystuduje.*

J. Chybí vám něco? Pereš se s něčím?

I. *Mně pocitově pořád ta úplnost rodiny, to jak říkám správný, ale to už asi nedoženu. Prostě to táta, máma, děti už nebude, výlety ve třech nebo víc... Holka holt zůstane jedináček. Jinak myslím, že dokážu dceři zajistit všechno. Peru... no někdy s dcerou, někdy se sebou, ale nejvíc asi s věcmi, s kterými nemůžu nic dělat. Já nemám ráda nejistoty.*

J. A co otec? Ten vztah nebo aspoň kontakt pořád není?

I. *Ne, i když dcera by to ví než brala, občas úplně jančí abych mu zavolala, nevím co si myslí, že se tím vyřeší, ale asi jí rozumím. Jenže tam zájem není, vlastně od něj nikdy nedostala ani dárek ani přání k narozeninám nic. Prostě povinnost splněná jen výživným – teda aspoň, že tím.*

J. Cítíš se tedy jako dobrá máma vlastně máma táta v jednom?

I. *Hmmmm to vlastně nikdy nevíš, ale kdo ví jestli se cítí jako dobrá máma ta s manželem. Ono pořád je něco, nad čím váháš, jestli bylo dobře a správně a nešlo jinak. Jestli mi holka něco nevyčte, jakože určitě vyčte. Jestli to pořád budu takhle zvládat. Prostě pořád se bojím, Ale asi mě to udržuje ve střehu. (úsměv)*

J. Tak děkuju moc.

Jak je zmíněno v úvodu, rozhovor byl zapisován v průběhu, často zastavován a trval dlouho. Díky tomuto všemu nemuselo dojít k zápisu veškeré komunikace, ale snažila jsme se zachytit v záznamech nejdůležitější otázky a odpovědi. Musím říct, že I. byla velmi trpělivá a otevřená v otázkách, co zrovna nemusí být příjemné.

Zdroj: Vlastní